MIHAIL SADOVEANU

UVAR

CHARTA DIGITALIS GRATUITUS
2011

Mihail Sadoveanu

UVAR

1932

CHARTA DIGITALIS GRATUITUS

2011

I.....1

II.....9

III.....16

IV.....31

V.....44

VI.....58

VII.....73

VIII.....107

IX.....124

X.....131

I

Încă de atunci prietinul meu profesorul, despre care e vorba în această istorisire, mi-a relatat o întâmplare a părinților lui. Cum avea obiceiul, a pus în ceea ce-mi spunea amănunte interesante şi oarecare umor, fără a-şi simți întru nimic înlănțuit destinul de acest fapt divers. Alte fapte le-am aflat de la inginerul rus; la altele am participat eu însumi; asupra seriei, însă, înclin a crede că stăpânea ceva în afară de noi oamenii.

Era în 1917, toamna, într-un sat de către munte.

Lumea se deprinsese cu năcazurile şi cu veştile de la război. Din când în când treceau coloane de ruşi înspre întăriturile din Carpați; acolo în sat la Roznov, însă, nu se opreau. În serile limpezi de septemvrie, femeile şi copiii ieşeau pe prispe şi în cerdacuri, ca să asculte în depărtări pulsația tunurilor, ca din măruntaiele pământului. Cu toate tulburările, neliniştile, fiorurile şi molimele, satul îşi ducea fără prea mare zdruncin viața la malul Bistriței, când, într-o noapte, s-a petrecut între neamurile prietinului meu un lucru dintre cele mai ciudate.

Ca de obicei, părinții profesorului, oameni tihniți şi blajini, se culcaseră odată cu găinile. După cântarea întăia a cucoşilor, bătrâna, cu urechea mai ascuțită, se ridicase în capul oaselor, pândind un zvon care se iscase în vecini. Nu desluşea ce-ar putea să fie. Stătu aşa o vreme, cu tâmpla aplecată, apoi coborî din pat ca să sporească

lumina candelei. Dădu la o parte perdelușele şi-şi vârî nasul în fereastră. Bătrânul sforăia uşor pe patul de lângă sobă.

Ce putea să fie? Umblau paşi pe-afară; se amestecau glasuri.

„Să ştii că au venit iar moscalii, cugeta bătrâna. De nu mi-ar fura purcelul. De nu s-ar sui în pod, să găsească, după hogeag, clondirul de rachiu. Varvarii aceştia sunt în stare să facă toate blăstămățiile".

Pe când descânta singură, se auziră la uşa de afară, dincolo de tindă, bocănituri.

„Nu-s ruşii, îşi făcu socoteală bătrâna, pentru că ei dau cu picioarele şi cu stratul puştii, suduind. Aceştia văd că bat oarecum cuviincios. Trebuie să fie creştini de-ai noştri."

— Stați, stați! zise ea, trecând în tindă. Care-i acolo? Ce este?

Nişte mormăieli, din care nu putea desluşi cu desăvârşire nimic, se învălmăşiră dincolo de uşă, pe urmă stătură.

— Care-i acolo?

Murmurul se stârni iar. Acuma înțelegea bine că nu-i vorbă moldovenească. Cineva bătu iarăşi în uşă, nu cu îndârjire, nici nu nerăbdare.

„Apoi tot nu-s moscali, se încredința pe sine însăşi, cu oarecare mulțămire, mătuşa Verona. Cugetând bine, nu pot fi nici soldați de-ai noştri. Las' că i-aş înțelege, chiar dacă s-ar strâmba bolborosind păsăreşte; dar afară de asta nu s-ar fi putut stăpâni atâta vreme fără izbituri şi sudălmi. Întru acest năravi, ai noştri îs mai viteji şi decât ruşii. Poate nu desluşesc eu bine, ş-a fi fiind cineva tot din sat; mă chiamă la vreo nepoată, ori la vreo fină. Cere intrare pe lumea asta încă vreun năcăjit, neştiind de blăstămul omenirii, în care trăim. Ma bine ar fi fost să nu vie.

— Care-i acolo?

— Kitai, kitai! tresăriră nişte glasuri ascuțite, dincolo de uşă.

— Vai de mine şi de mine! Tot moscalii trebuie să fie. Scoală, omule, şi nu mai dormi. Vină încoace şi vezi ce este. Auzi că vor să ne taie.

— Kitai, kitai! chelălăiau glasurile de afară.

Moşneagul veni şi întinse şi el urechea. Dădu nedumerit din cap.

— Nu se arată să fie ruşi. Or fi fiind alte lighioi, de care s-a umplut acuma țara. Care-i acolo, măi? răcni el cu semeție şi puse mâna pe furca din cotlon.

— Kitai!

— Ți-am spus eu, moşnege.

— Tu taci din gura, măi femeie. Nu mai taie ei nici pe dracu! Care kitai, bre?

Cei de afară şopoteau. Se sfătuiau, nu ştiau ce să răspundă. Atunci bătrânul, care era cărturar vechi şi dascăl la biserică, îşi aduse aminte de un înțeles tulbure al acestui cuvânt. Trase zăvorul, smunci uşa şi aplecă furca.

— Care-i acolo? Fă înapoi, că te străpung în ochi.

Bătrâna îndrăzni să întindă capul pe după umărul lui şi văzu, la lumina fânarelor pe care străinii le ridicaseră deodată în sus, mondire întunecate, dar obrazuri prietinoase. Erau însă nişte obrazuri cum nu mai văzuse de când trăia pe lumea asta: cu nasurile turtite, cu ochii piezişi, cu bărbile spânatice.

— Aceştia-s de la Sibir, zise bătrânul fără să se teamă.

— Sibir, Sibir! răspunseră străinii.

Bătrâna pricepea şi ea că-s oameni de departe, din vreo sălbătăcie de la marginea pământului; dar nu se arătau cu nici un fel de duşmănie. Erau şapte. Acuma stăteau liniştiți, şi unul din ei, care părea mai deştept, se grămădea spre stăpânii casei, făcând felurite semne: să fie lăsați să intre, să se culce jos, să-şi plece tâmplele pe ceva. De mâncare n-au nevoie: au trăistile pline la şold — le băteau cu pumnii. N-au nevoie de băutură; au bidoane pline: le zgâlțâiau. Le trebuie numai hodină; vin de departe, de departe...

Cel care grăia arăta cu mâna în urmă, peste capete, în întuneric.

— Vai de steaua voastră! le zise cu milă dascălul Ion, Hai, intrați aicea în tindă. Tu, Veronă, aprinde-le focul în vatră.

Dintrodată acei străini de la marginea lumii s-au împrietinit cu bătrânii de la Roznov şi au început a vorbi în limbi deosebite, fără să se priceapă de loc. Bătrânul asculta cu atenție, apoi scutura din cap râzând, lepădând la o parte cu palma vălmăşagul de vorbe care-l învăluia. Spunea şi el ceva şi scuturau din cap kitaii. Râdeau şi ei, căscând nişte fălci cât gura cuptorului. Bătrâna se retrăsese către icoane, făcându-şi cruce şi stupind în sân.

Aceasta a fost intrarea chinezilor în sat la Roznov, într-o noapte rece de toamnă. Erau bărbați din provinciile asiatice de la Amur şi din alte părți; între ei erau amestecați nomazi de pe Obi, alții din cercul polar. Fuseseră ridicați de autoritățile împărăteşti şi trimeşi în Carpați, să sape tranşee.

În tot satul a fost în noaptea aceea zvon, însă nicăieri nu s-a întâmplat nici o răutate. Numai femeile s-au spăriat întâi, dar pe urmă le-a trecut, şi au râs de asemenea arătări ca de pe tărâmul celalalt.

A doua zi dimineața, când au ieşit localnicii în priveală, au văzut cu adevărat minune. De pe prispe, din tinzi şi din şuri kitaii se târâiseră pe cele dintâi raze ale soarelui, se

cățăraseră în toți prunii de prin toate grădinile şi mâncau cu grabă şi cu lăcomie poamele. În uniformele lor albastre, păreau nişte omizi fantastice. Au înghițit toate prunele, cu tot cu sâmburi, apoi s-au coborât rânjind către copii şi muieri şi bătându-se cu palmele peste pântece.

Asta a fost prima ispravă a lor, față de care dascălul Ion nu s-a arătat prea supărat. El era împăcat că are de-a face cu oameni blajini: Mâncaseră prunele, dar nu dărâmaseră pomii.

— Să-i bată Dumnezeu! zicea mătuşa Verona, întorcând obrazul într-o parte şi strâmbându-şi gura.

— Nici rachiu n-au cerut, urmă dascălul; n-au furat nici slănina din pod, nu le trebuie nici mămăligă, sunt şi ei nişte făpturi a lui Dumnezeu.

— Mai bine ar fi rămas acolo, sub pământ, mormăi bătrâna.

— Unde sub pământ?

— Ce? Nu ştii? Aiştia se trag din căpcăuni şi trăiesc sub pământ. Nu se închină, nici se spală. Aiştia-s de cei care fură copii şi-i mânâncă nefripți.

— De unde ai auzit, femeie, asemenea bazaconii?

— Am auzit. Cum s-a ridicat soarele la amiază, ne-au şi picat veşti din alte părți. Deocamdată ne-au mâncat perjele, pe urmă au să ne roadă şi părul din cap.

— Dar de copii cine ți-a spus?

— Care copii?

— De copii, cum că-i frig şi-i mânâncă.

— N-am spus că-i frig.

— Dar ai spus că-i mânâncă. Cine ți-a spus?

— Nu mi-a spus nimeni, dar aşa trebuie să fie, după cum ceteşti şi dumneata prin cărți despre limbile păgâne.

Spaima aceasta ascunsă a stăruit în sat toată ziua, şi gospodinele şi-au ascuns în pod odraslele. Dar înainte de asfințitul soarelui, câțiva kitai iscodind, au găsit câțiva din aceşti pui de om şi i-au coborât la porți, purtându-i în brațe. Îi mângâiau pe capetele bălane, le dădeau bucățele de zahăr.

Îndată femeile s-au îmblânzit. Sara, s-au aprins focuri în ogrăzi şi localnicii au învățat pe kitai să mânânce porumbi târzii copți.

Dascălul Ion se fălea că el ştia mai dinainte, din cărțile lui, că asemenea prepusuri despre străini nu pot fi decât zvonuri proaste. Au să mânânce păpuşoii târzii de prin grădini, cum au mâncat poamele, dar de asta nu-i nici o supărare; să fim noi sănătoşi şi s-ajungem cu bine la primăvară, să sămănăm alții. Aceştia-s oameni din pustie şi au venit flămânzi; altă pricină nu-i.

Într-adevăr, kitaii n-au săvârşit stricăciuni, fără decât au ros păpuşoii; pe urmă au cules toate ouăle clocite de prin cuibare; după aceea au fiert în căzănelele lor mâncăruri misterioase, a căror compoziție oamenii n-au înțeles-o decât după ce au băgat de samă că li se împuținează de lângă casă cățeii şi mâțele.

Când au plecat străinii, femeile au rămas povestind o săptămână încheiată, unele făcându-şi cruce cu uimire, altele stupind cu greață... Dascălul Ion îi liniştea pe toți arătându-le că, în cărțile lui filosofeşti, se spune despre asta şi că el n-are nici o mirare.

— Unele seminții de oameni mânâncă miel; altele mânâncă mâță. Fiecare cu mâncarea lui, precum i-a poruncit Domnul-Dumnezeu.

Bărbații au înțeles acest adevăr şi s-au liniştit, dar femeilor le-a fost greață patruzeci de zile.

II

Cum e astăzi au trecut trupe şi coloane spre munți; cum e poimâni, au început a se învârteji îndărăt. Erau împinse de regimentele răzvrătite de pe front. Sovietele de soldați luaseră comanda înlocuind stăpânirea veche, şi acuma toate oştirile cenuşii se învăluiau unele după altele, ca stolurile de ciori înaintea viscolului. În toată valea Bistriței erau huruiri de căruțe, chesoane şi tunuri, tropote şi nechezări de cai, cântece trăgănate de stepă, chiote de bucurie, clocot de ecouri împrăştiate în toate văile.

Dascălul Ion şi mătuşa Vorona ieşiseră în cerdac şi priveau ațintit, cu brațele încrucişate, înspre podul Bistriței. Acolo nu-şi mai găseau rând convoiurile, într-un furnicar neostoit şi o fierbere neîntreruptă de glasuri.

Viermătul de oameni şi amestecul coloanelor se petreceau fără contenire, în vârtejuri de pulberi. Toată oastea rusească grămădită pe front se rupsese din disciplină, şi acuma se revărsa fără frâu, înspre zări nedesluşite, de fericire şi libertate. Pe când roiurile acestea cenuşii se frământau ca să se desfacă din munți şi din văi înguste spre orizonturile cele fără de sfârşit ale Răsăritului, stoluri iuți de soldați pământeni treceau Bistrița mai la vale, pe poduri de plute, ca să se suie în munte, la întăriturile părăsite.

Ruşii îi vedeau de pe caii lor şi din căruțe şi hohoteau făcând gesturi de dispreț şi în acelaşi timp de renunțare.

— Mai bine să se întoarcă şi aceia acasă. Dacă ne ducem noi, stă războiul; de acuma-i pace!

— Într-adevăr, aşa să fie? se bucura, cu îndoială, bătrâna.

— Asta numai Dumnezeu poate şti, răspunse filosofic dascălul Ion. Da! Da! se întoarse el apoi către moscalii care se învăluiau pe drum, dincolo de hudiță, urlând şi agitând şepcile; da! da! svoboda! mir! răspublica! şi se silea şi el să râdă către rânjetele căscate ale mulțimii.

— Ducă-se pe pustii locuri! se scutură mătuşa Verona.

Ziua de toamnă era senină, fără nici un nour. Aerul, limpede ca un cristal. Pădurile dinspre munte păreau apropiate; zarea câmpiei n-avea, în fundul cel mai depărtat, decât o uşoară pâclă. Părea o zi dumnezeiască de sărbătoare şi de linişte; totuşi, ulițele satului păreau bătute de viscol şi frământate de munci. Toată lumea era în păr la porți şi în ogrăzi, păzindu-şi vitele şi strânsura. Dar oştirea dezlănțuită n-avea nevoie să se încarce, cu nimic dintr-al pământenilor; dimpotrivă, se ducea scuturându-se de toate. Oamenii îi aşteptau să treacă şi să se depărteze, ca să poată culege, din şanțuri, felurite unelte şi cioveie. Primarele hotărâse că armele le adună stăpânirea. Nici arme nu le mai trebuiau. Lumea şi viața erau ale lor. Nu le mai trebuiau armele mai ales după ce îndeplineau una

din acele porunci a suferinții lor, una din acele zvârcoliri de stihie, a căror taină o avea închisă în el numai apocalipsul bătrânului dascăl Ion. Dincolo de Bistrița, cu jumătate de ceas mai nainte, se auziseră, în două răstimpuri, împuşcături. Valurile de mulțime scăzuseră, apoi sporiseră iar la podul de peste râu. Bătrâna nu întreba ce sunt acele împuşcături; bătrânul tăcuse. Privind la toate cu luare-aminte, urechea lor urmau să o aibă atentă spre acele zgomote seci ca ruperi de vreascuri, pe care le bănuiau iar că se pregătesc şi le aşteptau iar să le străpungă urechile până în inimă.

Pe hudița lor intră deodată în pripă şi în fugă aplecată un ostaş mărunt, fără arme, numai cu taşca şi bidonul aninate în curele încrucişate şi zbătându-se la coapse. Îl urma de aproape un ofițer, după cât se vedea, tânăr şi subțiratic, cu capul gol, cu revolver la centură, fără sabie. Purta în mâna dreaptă o cravaşa cu care tăia într-una aerul în mers.

Casa bătrânilor era în fundul hudiței, la treizeci de paşi departe de drum şi de cursul mulțimii.

Îndată ce se apropie de poartă oşteanul cel mărunt care venea întăi, bătrâna păru a-l cunoaşte.

— Să ştii, omule, că acesta e unul din kitaii care au fost la noi în noaptea aceea...

— Se poate, răspunse dascălul. Nu mi-am pus ochelarii, dar tot îl văd. E cel care nu grăia nici un fel de limbă şi stătea deopaile de ceilalți.

Străinul scutură poarta şi strigă cu grabă, ca şi cum ar fi cerut ajutor:

— Uvar! Uvar!

— Aşa spunea că-l chiamă, lămuri bătrâna.

— Într-adevăr, încuviinţă dascălul, aşa i-i numele; altă vorbă n-am putut nici într-un chip desluşi de la el.

Deschide poarta! strigă el străinului, făcându-i semne cu mânile.

Oşteanul cel scund deschise poarta. Ofițerul cu cravaşa îl ajunse din urmă; el se feri, făcându-i loc să treacă.

O clipă, cât mai avură vreme să-l privească, bătrânii putură vedea un obraz oacheş, cu buzele strânse şi genele neguroase. Un obraz cu trăsături subțiri şi aproape femeieşti. Era un tânăr care nu părea să aibă mai mult de douăzeci şi cinci de ani.

În hudiță, pe urmele celor doi, dintr-odată se năpustiră zece ori doisprezece soldați, urlând ca într-o beție mânioasă şi scuturând deasupra capetelor săbii încovoiate. La zece paşi după aceştia veneau alți patru-cinci soldați, descheiați şi descătărămați, cu puşti.

Cei cu săbiile urlau, suduiau şi porunceau ceva, amestecându-şi glasurile răguşite.

Uvar poftea pe tinerel să treacă şi să intre la adăpost. Putea să se strecoare în beci, putea să sară într-o grădină şi de acolo în alta, până la dumbrava de lângă apă. Toate

acestea părea a le socoti Uvar, care cunoştea locul. Le judecă dintr-o privire şi ofițerul, dar nu se folosi de îndemn. Ca şi cum l-ar fi împuns pe la spate urletele şi injuriile urmăritorilor, se răsuci deodată, se întoarse drept, îi privi aprig, cu fruntea puțin aplecată. Grupul se opri brusc, la cinci paşi. Cei din urmă îşi domoliră mersul, ca şi cum li s-ar fi discordat genunchii. Ofițerul rosti scurt ceva, o întrebare ascuțită. Apoi se mişcă repede, înălță cravaşa şi lovi de câteva ori. Cu săbiile în mână, soldații îşi fereau capetele când către un umăr, când către celalalt; câțiva se întoarseră în loc.

— Plecați! le strigă ofițerul, săgetând asupra lor brațul. Soldații şovăiră. Ofițerul le întoarse spatele. Uvar intrase în ogradă şi arătă către bătrâni un râs tăcut, cu dinții albi şi buzele întinse.

Din grupul al doilea al urmăritorilor se desfăcură deodată doi, care se îndemnau unul pe altul ghiontindu-se; ridicară puştile şi fulgerară pe ofițer din spate. Odată cu pocnetul carabinelor, ofițerul căzu grămadă. Cei cu săbiile se năpustiră şi-l loviră. Îl izbiră cu picioarele şi-l întoarseră cu fața în sus. Era sfârşit, nu mai mişca; unul dintre cei cu armele se apropie cel din urmă şi-l mai străpunse cu un glonte.

Dând din mâni, întorcând nasurile unul către altul, vorbind şi strigând neînțeles, se retraseră cu toții, fără să mai privească înapoi.

Uvar, din ascunzişul lui de după şură, întinse gâtul, cercetă cu ochii, trase cu urechea, apoi ieşi strecurându-se grabnic până la mort şi rămase neclintit asupra lui, ca şi cum l-ar fi mirosit.

Bătrânii încă nu-şi veniseră în fire. Se uitau unul la altul cu obrazurile pălite, apoi iar întoarseră priviri înfricoşate spre poartă.

Bătrâna răsuflă silnic de câteva ori şi începu a blăstăma, apăsându-şi tâmplele cu pumnii:

— Vai! nu i-ar mai răbda Dumnezeu şi Maica Domnului! Cum au putut ei prigoni un asemenea tânăr! cum au putut să-l omoare!

— Aceasta trebuie să fie o judecată a lor, socotea dascălul; e rânduiala lor cea nouă.

— Dumneata, dascăle, vorbeşti ca din carte, răspunse mătuşa Verona cu glas încet, privindu-l ascuțit; iar creştinul acela a murit fără lumânare şi sufletul lui rătăceşte spre negură.

Dascălul mormăi ceva neînțeles:

— Hm! ce pot să-i fac eu? Eu nu-i pot face nimica...

Sub privirea nemulțumtă a bătrânei, ridică din umere şi scoborî treptele cerdacului, apoi se hotărî şi trecu spre poartă.

Curând îl ajunse din urmă bătrâna, cu o făclioară aprinsă. Amândoi se alăturară de Uvar şi de mort. Bătrâna îngenunche şi-i aşeză lângă tâmpla dreaptă făclia. În ochii care începeau să înghețe, subt umbra frasinilor, licăriră deodată două steluțe.

Omul cel scund şi străin privea împrejuru-i acuma, cu nedumerire încă şi cu spaimă, după aceea cuprinse mâna bătrânei, mâna dreaptă, care potrivise făclia, şi o sărută în tăcere.

III

Mortul stătu în pulbere cu făclioara lui cât se scurseră pe şleah mulțimile. Uvar îl priveghea de după un stâlp al şurii. Aştepta neclintit acolo, respingând domol cu dosul mânii mâncarea cu care îl îndemna bătrâna.

— Ia şi mânâncă, băiete, stăruia mătuşa Verona.

El făcu acelaşi semn, înlăturând o umbră din preajmă, fără să-şi întoarcă fruntea.

Când îmbulzelile conteniră la pod şi cele din urmă pâlcuri trecură cu aceeaşi larmă şi neorânduială, străinul dădu semn. Ieşi din umbră, se căță̆ră pe stâlpul porții, apoi pe streşina şurii, cercetând cu ochii ageri valea. Îşi scosese şapca, purtând-o în mână. Acolo sus, o privi pieziş, după aceea o aruncă în dudău, la spatele clădirii. Cu capul rotund tuns chilug, sucindu-l când într-o parte, când în alta, cu mişcări repezite de pasere la pândă, urmă să cerceteze drumurile din urmă, până ce înțelese că mişcarea mulțimii a stătut.

Soarele se lăsa spre munți într-aceeaşi pace şi linişte de sărbătoare. Începu a se auzi melodios toaca bisericii. Uvar o ascultă cu luare-aminte. Când îşi întoarse urechea către zvonul dulce, bătrâna băgă de samă pe obrazul lui o lumină şi un zâmbet.

După ce conteni toaca, se coborî cu grabă şi trecu lângă ofițerul ucis, în hudiță. Se învârti de două ori împrejurul lui, apoi rămase iar neclintit, ascultând acum clopotele.

— Nu ştie ce să facă cu mortul, şopti bătrâna.

Dascălul înțelesese şi se hotărâse. Coborî din cerdac, trecu şi el lângă cel căzut, povățui pe străin cu semne, şi amândoi ridicară mortul şi-l purtară cu luare-aminte subt adăpostul şurii.

Cu grabă, bătrâna stropi şi mătură în jur, înlăturând şi rânduind cioveiele. Alcătuiră pat de fân, aşternură poclăzi şi bărbații grijiră mortul. După ce-l aşezară cum porunceşte datina, cu mânile pe piept, cu fața în sus şi ochii închişi, bătrâna veni din nou, înlătură apa caldă şi ştergarele şi adaose asupra degetelor crucea şi banul vămilor. Aşează făclie proaspătă şi presără în jur busuioc sfărâmat şi frământat în palmă.

Îndată după aceea glasul ei se înălță către vecini. Pe hudiță şi prin fundul grădinii, peste pârleaz, sosiră femei. Uvar sta aşezat pe un scăunaş cu trei picioare, în umbra din fund a şurii, şi privea cu cea mai mare luare-aminte atât la gesturile, umbletele şi descântecele bătrânei, cât şi la mişcarea femeilor sosite. Ascultă un schimb îmbielşugat de vorbe subțiri şi mirate. Glasul gros al dascălului părea că voieşte să le potolească. Mătuşa Verona se răsuci spre bătrân şi păru a-i da o poruncă. Dumnealui încuviință dând din cap. Trăgând dintr-un colț un toiag lustruit, ieşi pe poartă.

Femeile urmau să vorbească cu glasurile ceva mai potolite. Unele din ele priveau din când în când spre străinul

cel sălbatic şi tăcut. Câteva se adunară frunte lângă frunte, îşi şoptiră la ureche ceva tainic şi prinseră a râde. Uvar închise o clipă ochii lui oblici şi oftă.

Nu târzie vreme, bătrânul se întoarse cu preotul. Era un popă tânăr care învățase graba în vremurile acelea de război şi bolişti. Din legătura pe care i-o purtase dascălul, trase pripit cartea şi patrafirul, sărută şi trecu pe după gât haina blagoslovită, deschise cartea cu paginile pătate de degete şi picurate de ceară şi prinse a ceti cu un glas cu totul felurit. La un semn al bătrânului, Uvar se ridică şi el în picioare, părând a asculta cu aceeaşi luare-aminte încordată.

Când preotul conteni, cu toții se aşezară în jurul mortului pe lăiți, scăunaşe şi buturugi, şi Uvar tresări ca de o spaimă când unele dintre femei începură a suspina dintr-odată şi a boci. Cu o clipă mai nainte îl priviseră pieziş pe el, cu zâmbete ascuțite, şi acuma plângeau pe mort, clătinându-şi asupra lui capetele şi picurându-i fruntea cu lacrimi.

Şi priveghiul din noaptea aceea şi rânduielile celeilalte zile, când s-a făcut înmormântarea în țintirimul satului, au părut a fi pricini de mirare pentru străin. Băgând de samă la toate, se grăbea să îndeplinească şi el ce făceau alții, asculta cu fruntea plecată, îngenunchia, săruta crucea, privea, fără să le desluşească, icoanele din biserică: în fumegarea tulbure, îi apăreau ca umbre de morți din altă lume. Umbla domol în convoi, se aplecă fără să pară prea mult surprins asupra gropii în care avea să treacă la veşnică hodină mortul. Cântările, bocetele, clopotele îi

aduseră lacrimi în ochi. Totuşi, cu toată tulburarea, căuta să găsească în înțelegerea lui deslușiri asupra opririlor la poduri şi la răspântii, asupra găinii negre, pe care mătuşa Verona o trecu preotului peste groapă, asupra vinului, pe care părintele Dumitru îl stropi peste fruntea neclintită a mortului.

După ce oamenii bătură capacul sicriului şi astupară cu țarină leşul tovarăşului său, Uvar se simți mai singur, cu sufletul împovărat deodată ca de o negură a miezului nopții. Atunci veni la dânsul mătuşa Verona, îi cuprinse mâna stângă şi-l duse la pomenile înşirate lângă groapă. Îi dădu să beie un pahar de rachiu şi, într-o străchinuță, îi înfățişă colivă. Acel grâu fiert cu miere şi îmbunătățit cu mirodenii, dulceață a praznicelor celor vechi din fundul veacurilor, îi plăcu în chip deosebit.

— Îi place, ziceau femeile din juru-i, râzând.

Mătuşa Verona îl mângâia în creştetul capului, ca şi cum ar fi vrut să-l ocrotească. El înțelese că-i vorba de dânsul, înghiți încet şi cuviincios îmbucătura şi puse la o parte ce mai rămăsese în talger.

— Bogdaproste! suspinau femeile făcându-şi cruce. Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească! Cine va fi fost? unde se ducea? avea părinți şi frați?

— Cel-de-Sus ştie! îngână mătuşa Verona. Aşa şi cu acest pribeag care se uită spăriat în juru-i şi nu ştie ce să facă. Cine ştie de unde vine! Cine ştie dacă are pe cineva pe lume!...

— Trebuie să fie de la Sibir, ca şi toţi ceilalţi cu care au venit, vorbi dascălul. Dar nu-i kitai, pentru că nu se înţelegea cu tovarăşii.

— Poate-i mut, observă cu veselie una dintre muieri.

— Nu poate să fie mut, hotărî preotul, numai că nu vorbeşte limbile cunoscute. Nici rânduielile creştineşti nu le cunoaşte. După cât se vede, e un idolatru.

Dascălul, vecinii şi femeile aprobară din cap cu deplină încredinţare, şi acesta a fost al doilea nume al lui Uvar, adică numele naţiei din care se trăgea. Căci naţiile pământului, pe lângă multe cunoscute, cuprind şi unele necunoscute, care se chiamă astfel. Nu se ştie unde locuiesc şi ce fac, dar iată, războiul a adus de la ele pe acest om scund şi spătos, cu obrazul lat, negricios şi unsuros, cu ochii puţintel piezişi, în care fulgeră ca o sclipire de ghiaţă.

— E tot o făptură a lui Dumnezeu, oftă mătuşa Verona. Dac-a vrea, s-a duce în lumea lui; dacă nu, s-a găsi şi pentru el la noi o bucăţică de pâne. Pare liniştit şi cuminte.

Astfel a rămas în sat la Roznov Uvar. S-a oploşit pe lângă gospodăria dascălului Ion. A înţeles uşor ce are de făcut şi a început a sluji în jurul casei şi la vite din zori şi până în sară, fără să i se audă glasul. Mânca în tăcere ce-i da bătrâna la ceasuri hotărâte, nu ieşea în hudiţă fără treabă, nu se ducea la crâşmă. Numai duminica urma ca o umbră pe dascălul Ion, se aşeza într-un ungher din fund şi asculta

rugăciunile, cântările, zvonul clopotului din turn şi părea că se gândeşte undeva, departe. Tot în ziua aceea a odihnei, trecea pe la mormântul ofițerului ucis. Se oprea acolo câteva clipe, privind pământul. Poate se îndoia că mai este ceva dedesubt; poate mortul s-a mistuit către mijlocul pământului, pe alt drum, ori a lunecat către ape şi pluteşte sub negurile mării...

După ce stătea aşa puțin, se grăbea către casă. Acolo avea multe de făcut şi de învârtit, căci toate erau pentru el nouă. Era o lume cu înfățişări multiple, cu bogăție de ființi şi de plante pe care se silea cu hărnicie s-o cerceteze şi s-o învețe. Deşi avea două nume, unul mărturisit de el şi altul adaos de părintele Dumitru, vecinii care îl observau şi femeile care-l pândeau i-au găsit îndată pe al treilea. Chiar după ce a început a îngâna vorbe moldoveneşti, i-a rămas numele Mutu.

Întâmplarea cu ofițerul şi bunăvoința lui Dumnezeu, care avusese grijă să le trimeată slugă nouă la gospodărie, dascălul Ion le deslușise în felul lui, în câteva scrisori către feciorul său, doctorul Iacob Melinte, la Iaşi. Sluga cealaltă, Niculiță Pletosu, se prăpădise în furtuna războiului. Nimene nu putuse aduce ştire lămurită dacă rămăsese într-o văgăună de munte, ori se ridicase în vârtejuri către nouri, ori cursese în puhoaie către văi. Dintr-acelaşi necunoscut le sosise un idolatru. Dascălului Ion îi plăcea vorba asta a părintelui Dumitru. O scria cu grijă, după ce-şi mai potrivea o dată întâi penița, pe urmă ochelarii de pe nas,

încleiați cu ceară. Se silea să dea şi lămuriri doctorului Iacob despre această vorbă, sub care se ascundeau taine ale lumii.

Profesorul le cetea zâmbind, cu coatele pe birou şi cu fruntea sprijinită în palme, în laboratorul său de la universitate. Era acolo o tăcere desăvârşită, ca şi în poienile din preajma Bistriței, unde îşi petrecuse copilăria.

Acest bărbat grav, specializat la Berlin, cu ochelari şi cursuri complicate, rămăsese în fond un primitiv şi un sentimental. Lăsa ceaiurile de la ora 5 ale soției sale, cucoană de neam cu rânduieli şi nacafale, zicea el, şi venea aici ca să evoce atmosfera familiară de la Roznov, anii de altădată şi pe iubiții lui bătrâni. Stătea de vorbă, cu ei şi cu copilăria. Se revedea pe plute, ori cu vitele în prund, ori la smeură şi la afine, ori ascultând mugetul cerbilor toamna, din cotloane tainice, cu prietinul său Niculiță Pletosu, mare vânător. Revedea horele şi clăcile, şi nunțile — toată viața pasionată a oamenilor din acel colț unic de pe pământ, pe care el îl socotea lumea lui adevărată. Tot ce devenise el după studii harnice şi strălucite, societatea apuseană prin care trecuse, societatea nouă în care se mişca acum, îi apăreau de multe ori ca ceva străin şi ostil. Ființa lui tindea către paradisul pierdut. De mult îşi pusese el diagnoza acestei aprige nostalgii. Şi mai ales după ce avea discuții aprinse cu nevasta şi o lăsa în nervii ei ca într-o baie, venea aici, unde îşi ținea corespondența cu Roznovul, şi lua definitiv aceeaşi hotărâre, pe care cândva

îşi propunea s-o aducă la îndeplinire, să lese tot şi să se aşeze într-o sihăstrie, la malul apei lui, lângă bătrâni, în peisagiul de odinioară.

Prin urinare, îşi murmura el cu plăcere, bătrânii au un servitor de care sunt mulțămiți. Şi numaidecât să ştie lumea că acest servitor este un idolatru. N-are nici un vițiu, nici măcar pe cel al vorbirii. Nu pot să-i aducă decât laude; însă totuşi ar trebui să vie cândva doctorul să vadă ce-i cu dânsul. Să-l asculte, să-l ciocănească şi să-l întrebe. Poate i-a nimeri şi limba pe care o pricepe, într-adevăr, un doctor, într-atâtea şcoli, trebuie să fi învățat toate limbile de pe lumea asta şi nu se poate să nu dezlege şi graiul lui Uvar.

Îi părea rău să pricinuiască dezamăgire în privința asta. Căutând o soluție, care să apere nu atât prestigiul lui, cât farmecul bătrânilor, îşi propunea de câteva săptămâni să ia cu sine la Roznov, într-o expediție, pe un inginer rus, pripăşit între ieşeni, vânător iscusit, fost bogătaş mare şi călător neobosit în epoca împărătească.

Îi era bun prietin şi le plăcea de multe ori să se uite singuri într-o odăiță tainică, cu sticle de vin vechi dinainte. Asculta povestirile felurite ale rusului şi închinau amândoi, bând subțirel şi cu evlavie din păhărele de cristal. Pentru inginerul Anton Rohalschi, după măcelurile revoluției şi căderea burgheziei, huzurul unui asemenea ceas era ceva neprețuit, ca o înviere după o suferință de moarte. Doctorul găsea plăcere mai ales în această sete de viață

şi în această împăcare senină a pribeagului, într-un liman de linişte. După ce sorbea vinul, se răsturna în scaun şi-l aştepta să-i străbată în toată ființa, apoi îşi pipăia râzând brațele şi capul şi făcea observația că-i mai bine să fie aici la Iaşi, sub privegherea lui Muți, cel care le dădea o băutură atât de bună, decât desfăcut şi trecut în pântecele peştilor, în fundul mării, la Odesa, cum fusese soarta tuturor camarazilor lui. Toate erau pricină de bucurie în asemenea ceas, începând cu însuşi Muți, ovreiul cel mărunt şi vioi, care îşi trecuse bacalaureatul ca să poată servi mai inteligent pe musafirii crâşmei lui: venea şi el să asculte discuții filosofice, despărțindu-le cu câte-o anecdotă, ca să fie mai puțin plictisitoare, şi încheind totul cu altă sticlă de vin de Cotnari, care, în toate aceste chestii şi împrejurări, fără îndoială se vedea a fi singurul adevăr.

După multe şovăiri şi amânări, doctorul se hotărî în sfârşit să părăsească măcar pe două zile universitatea şi nevasta, să vadă ce-i cu Roznovul, ce-i cu bătrânii şi ce-i cu Uvar.

Într-adevăr, nu mai putea întârzia; era în cele din urmă zile ale lui noemvrie. Ca să fie mai sigur de sine, scrise mai întâi o telegramă pentru bătrâni şi o trimese la poştă. Până la întoarcerea servitorului, compuse scrisoarea către nevastă. Trebuie să se ducă imediat şi neapărat la Roznov, chemat telegrafic. Trenul pleacă peste două ceasuri. O oră şi jumătate are curs. Servitorul va trebui să-i aducă la gară geamandanul. Ştie că acasă sunt musafiri, la ceaiul

obişnuit. Salută pe toată lumea. doreşte tuturor petrecere bună; roagă să nu se deranjeze nimeni. Într-o altă scrisoare poruncea rusului să ia arma pentru o expediție în munți şi să se înființeze la laborator în timpul cel mai scurt cu putință.

Astfel, smulgându-se violent din ceea ce numea el minciună, profesorul Iacob Melinte a venit cu prietinul său Anton Rohalschi la Roznov. Simțindu-se iarăşi muntean şi copil, şi-a plecat capul la pragul căsuței bătrâneşti şi i-a pătruns până în fundul sufletului mireasma pipărată de flori uscate-grămădite în coardă.

Candela ardea la icoane, pereții erau împodobiți cu scorțuri, ferestrele aveau sprâncene de ştergare vârstate cu borangic. Bătrâna zâmbea ca-n poveştile de demult, numai cât părea mai obosită. Profesorul o cerceta cu sufletul mişcat şi cu ochi care nu se puteau înşela; — Asta-i măicuța mea, zise el către rus.

Inginerul se plecă ceremonios către icoane, apoi către mama prietinului său. Îi sărută mâna. După aceea se întoarse şi strânse cu putere dreapta dascălului.

— Să se ducă slujitorul dumneavoastră Uvar, s-aducă puştile şi boclucurile de la trăsură, ceru doctorul.

— Uvar e la pădure, răspunse bătrâna. Sporeşte în fiecare zi provizia de lemne pe iarnă. Până în sară se întoarce şi ți-l arăt.

Bătrânul râdea. Începu să-şi povestească epistoliile.

Doctorul Iacob ştia că un borş de găină ca la Roznov nu se mânâncă nicăieri pe lumea asta. Îi şi simți în nări mirosul cunoscut de cimbru şi povățuia pe bătrână să nu uite de mămăliguță.

— Ştiu că are să-ți placă şi dumnitale, lămurea el lui Rohalschi, deşi aceeaşi mâncare pentru dumneata, e lipsită de elementul esențial.

— Nu se poate, răspunse inginerul. De când am ieşit din moarte, elementul emoțiune se sporeşte cu al noutății, aşa încât borşul mamei dumnitale are să aibă tot ce-i trebuie ca să biruiască nu numai spațiul, dar şi timpul.

A fost bun şi rachiul; deosebit de bun şi vinul adus de la Iaşi în sticle cu grijă împachetate. Mai neprețuit decât orice era pentru profesor ceasul cel dintăi de după masă, după ce se întunecă ferestrele şi s-aprinde lampa.

În sobă ardea foc; bătrânii stăteau în preajmă, tihniți, însă atenți la tot ce putea spune feciorul lor şi curioşi de toate minunățiile pe care le împrăştia cu vorba, prin fumul țigării, rusul.

Nu prea le venea a crede toate; îşi făceau semne de înțelegere cu ochiul, ceea ce sporea plăcerea doctorului, care-i observa. Era vorba, în istorisirile puțintel cam încâlcite ale lui Anton Rohalschi, de felurite neamuri care trăiesc în nemărginirile Rusiei şi ale Siberiei Dintr-un trib oarecare,

de la vreo latitudine nedesluşită, va fi fiind şi acest Uvar, despre care-i vorba. După nume, e un asiatic. Dar ce fel de asiatic? căci în provinciile de dincolo de Urali trăiesc trei sute şaizeci şi cinci de neamuri, vorbind trei sute şaizeci şi cinci de idiome. Şi sunt risipite aceste neamuri în nişte întinderi pe care exploratorul trebuie să le străbată zece ani fără a le putea cuprinde, din ținuturile calde de la marginea Chinei până la mările din Răsărit şi până la Cercul polar, unde se fac, la un an o dată, iarmaroace la o temperatură de şaizeci de grade sub zero şi laptele se vinde înghețat, în bucăți cubice, tăiate cu fierăstrăul. De la un sat la altul umbli trei sute de verste. La anul, când te întorci, nu mai găseşti satul. Oamenii din acele părți nu cunosc viața decât subt aspectul foamei, şi Dumnezeu, pentru ei, e un fel de bestie fioroasă din negurile Nordului. Smârcuri, tundre, pustiuri, animale multe şi puțintei oameni, încercând a se vâna unii pe alții.

— Doamne fereşte! Aşa să fie? se crucea bătrâna. Uvar e om blajin; nu pare a veni din asemenea sălbătăcie.

— E om ca toți oamenii, întări bătrânul, numai cât nu poate vorbi încă limba noastră. După cât arată părintele Dumitru, ar fi din țara idolatrilor, unde va fi fiind şi asta...

Doctorul Iacob zâmbi.

— Se poate.

Rusul înțelese că nu se cuvine să mai dea vreo altă lămurire.

Bătrâna avea şi alte nedumeriri.

— Atunci acele țări vor fi fiind la marginea pământului. După cum se arată în poveşti, de-acolo se poate trece pe tărâmul celalalt.

— Eu n-am trecut... se veseli Anton Rohalschi.

Bătrâna zâmbi ascuțit.

— Mama nu crede nimic, observă doctorul. Amestecă ce spui dumneata cu basmele pe care mi le şoptea în copilărie.

Rusul se veseli nespus. Apoi se înnegură.

— Aşa este... suspină el. Aici Dumnezeu stăpâneşte asupra florilor şi cântecelor şi sezonul înghețat nu-i pus decât pentru contrast. Dumnezeul acestor locuri e blajin şi vesel. Câteodată e cu chef şi spune anecdote, adaose el în franțuzeşte către profesor. Din grădina aceasta nimeni nu simte nevoia să evadeze.

Doctorul Iacob oftă şi el şi-i strânse mâna în tăcere.

Afară, în ogradă, se auzi glas. Feciorul bătrânilor înălțase fruntea, atent.

— E Uvar... vesti bătrâna.

— Pe cât văd, a început a vorbi moldoveneşte cu boii... râse doctorul.

Bătrânul se ridică şi ieşi.

Iacob Melinte avea o nerăbdare copilărească. Bâtrâna îl privea pieziş, cu dragoste şi cu puțină maliție.

Când intră sluga, după bătrân, doctorul avu un sințământ de dezamăgire. Se aştepta să vadă un uriaş cu privirile tâmpe. Dimpotrivă era o ființă măruntă, cu ochii foarte ageri.

Nu se ştie de ce şi cum, privind la oaspeți, servitorul înțelese că unul din ei e feciorul stăpânilor. Îi zâmbi închinându-se către el. Doctorul îi întinse mâna. El îşi şterse întâi palma de straiul unsuros şi atinse uşor degetele lui de ale doctorului.

— I-i ruşine de zdrențele de pe el, observă mătuşa Verona. Duminica se îmbracă în straie albe, de-a noastre.

— Începe să se adapteze la mediu... zâmbi inginerul.

Brusc, zvârli omului o întrebare în ruseşte:

— De unde eşti?

Uvar păru lovit în piept. Privi ager către inginer. Apoi se trase un pas spre uşă.

— Nu te teme, Uvar... îl potoli mătuşa Verona.

Omul se opri. Se întoarse c-un umăr spre Rohalschi şi răspunse ceva într-o limbă bolborosită. Nu ştia ruseşte.

— Să încercăm altfel, se veseli prietinul Anton. Să-i vorbim tătărăşte. Cunosc şi unele dialecte mongole. Ceva trebuie să scot de la el.

Rosti câteva cuvinte guturale. Uvar păru atent, dar scutură din cap. Inginerul se înfierbânta. Îşi aprinse altă ţigară, fumând-o pripit. Sorbi aproape fără să-şi deie sama un pahar de vin, după aceea păru ruşinat. Se înverşuna ca la dezlegarea unui rebus. După câteva alte încercări, se opri la alt sistem, pe care şi doctorul îl socoti ingenios. Fără să cunoască limba, înţelegea, — căci inginerul începuse a rosti nume de localităţi, munţi, şi ape. Astfel, cunoştinţele lui geografice îl duseră pe urmele pribeagului. Răsuflând mulţămit, sorbi, conştient de data asta, alt pahar şi apoi altul, şi declară că, în sfârşit, a izbutit să identifice fiinţa misterioasă pe care o aveau în faţa lor.

Uvar dăduse semne. Era un iacut, de pe fluviul Lena, din nord-estul extrem siberian.

Aceste vocabule nedesluşite nu spuneau nimic bătrânilor.

— Vra să zică, nu-i idolatru? se interesa dascălul, cu neîncredere.

— Acuma-i moldovan de-a noştri... zise, cu zâmbetu-i maliţios, bătrâna. L-am învăţat Tatăl nostru şi face cruce.

IV

Niciodată nu şi-ar fi putut închipui cineva că iacutul acela, lepădat de vânt în sat la Roznov, ar fi în stare să stârnească tulburări şi prefaceri în viața oamenilor de aici. Fără îndoială, amestecul lui era cu totul pieziş; abia cunoştea pe doctorul Iacob şi habar n-avea de soția lui — regina ceaiurilor de la ora cinci. Cu toate acestea, înfățişarea lui aproape religioasă între bătrâni, hotărârea înfricoşată care se cetea în toată ființa lui, să intre în viața nouă de la Roznov ca într-un rai visat tulbure de generații ale suferinții, au pus în mişcare în doctorul Iacob o serie întreagă de judecăți, adică de emoțiuni, care l-au dus către hotărâri extraordinare.

În ceasurile când îşi rumega singur amărăciunile, mai ales asta era dorința lui: să poată rosti răspicat, cu privirea încruntată, dar liniştită, câteva cuvinte bine alese, la auzul cărora doamna Eufrosina Melinte să întoarcă ochii peste cap, să scoată un țipăt stins şi să cadă pe canapea, în poziția clasică, cu mâna dreaptă în lungul spătarului şi cu stânga atârnând pieziş sub sân.

Faptul într-adevăr s-a produs; adică a venit ceasul zăporului Bistriței, şi el s-a suit pe plută. Dar sforțarea i s-a părut cu mult mai mare decât rezultatul. Doamna Melinte i-a dat replica întocmai ca într-o repetiție de teatru, fără să puie pasiune adevărată şi fără să provoace, prin urmare, la dânsul, acel accent pe care el singur îl pândea, aştep-

tându-l să izbucnească. I-a trebuit o adevărată silință ca să scoată răcnete. Trebuia să se mulțămească c-o jumătate de biruință şi era nevoit s-o şi argumenteze.

În definitiv, sufletul lui nu mai putea îndura minciuna şi deşertăciunea acelei vieți. El era un om simplu. Dacă-i făcea plăcere cucoanei, era gata să accepte că a rămas un țăran necioplit. Știința sălăşluia sus, în dosul ochelarilor, numai printr-un accident, şi-i era femeii cu totul indiferentă. Ea avea nevoie de un bărbat, şi mai ales de unul binecrescut. Înțelesese el prea bine asta. Îl jignise îndeosebi disprețul pe care îl arătase ea, întâi mascat, pe urmă fățiş, naturii şi oamenilor de la Roznov. Nu s-ar fi putut niciodată hotărî să petreacă patru zile acolo. O vacanță întreagă la Roznov i se părea desigur o monstruozitate. Se întovărăşea, în această respingere, şi o lipsă de considerație pentru părinții lui. Erau într-adevăr oameni simpli şi necultivați, dar aveau un suflet către care el venea ca la un altar. Nu putea încuviința nici un fel de atingere a celor sacre. Cu toate protestele ei, el îi înțelesese încă de la început doamnei Melinte sentimentele adevărate, ascunse sub poleiala vorbelor banale. Asta mai ales n-o putea suferi el cu nici un preț.

— Asta nu pot suferi eu cu nici un preț.

Aceste vorbe simple ar fi trebuit să le rostească echilibrat şi demn; nu cu urlete spumegate. Ha-ha! e bine zis „urlete spumegate”, însă e expresia ei. Aşa ar fi trebuit; şi nici retragerea n-a fost bună, cu gesturi mari şi dezordonate

şi cu uşi izbite. Aici în birou s-a trântit într-un fotoliu, dezumflându-se şi servindu-şi toate aceste observații amărâte şi zadarnice. Negreşit, bine ar fi fost să fie stăpân pe sine şi cât mai ironic. Acuma, după ce i se potoliseră bătăile inimii şi zvâcnirea tâmplelor, găsea cu uşurință vorbele cele mai potrivite şi mai de spirit, cele care taie cu mult mai fin decât expresiile triviale. Ar da mult să le poată şterge brusc pe acestea din scena care avusese loc; din nefericire, nu erau un simplu manuscript; erau sânge şi lacrimi. Doamna Melinte se oprise înfricoşată la auzul acelor vorbe brutale, şi singur acest gest i le întoarse lui în obraz.

— Ce vrei dumneata? încheiase el congestionat; eu nu sunt decât un bădăran de la Roznov.

— Se vede... îi răspunsese ea cu o privire anumită, o privire studiată şi neprețuită.

Subt acea privire, el s-a grăbit să desfăşure numaidecât planul lui, pe care-l socotea măreț, că s-a hotărât să lese cucoanele şi boieria, ca să poată iar deveni un om liber.

— Hm! aş dori s-o văd şi pe asta, îi răspunse ea privind cu dispreț în altă parte.

— Ai să vezi! ai să vezi! strigase el; şi acum repeta din nou acest strigăt triumfător geamandanelor şi bibliotecii, privindu-le de aproape, prin ochelari.

Socotea pe degete ce are de făcut.

Îşi încarcă tot ce-i trebuie, ca pentru o călătorie lungă. Îşi ia mai cu samă cărți multe. Face o vacanță prelungită la Roznov şi duce cu dânsul şi pe rus. Are înaintea lui sărbătorile de iarnă, cu toate obiceiurile păgâne şi pitoreşti din veacuri vechi, şi partidele de vânătoare cu Anton Rohalschi. Pe urmă va vedea ce are să mai fie. Negreşit va trebui să însărcineze pe avocatul lui ca să se ocupe de divorț.

— Stimate şi iubite Iacob Ioanovici, divorțul acesta nu poate fi un lucru serios, îi obiecta inginerul, sosit în pripă şi privind cu mânile în şolduri la camera învălmăşită. Cum îți închipui că aş putea să adaog sfaturile mele la asemenea hotărâri? Dumneata eşti un om intrat în altă lume; înapoi nu te mai poți întoarce fără primejdie; ai contractat obligații aici; nu poți abandona, dintr-un capriţiu, ceea ce eşti acum. Viața dumnitale, oricât ai căuta să te înşeli singur, de fapt e aici, în acest oraş şi la Universitate, nu la Roznov. La Roznov putem petrece două săptămâni destul de plăcute: pe urmă trebuie să te întorci acasă.

— Dragă rusule, răspunse profesorul, dumneata nu cunoşti ce fel de om sunt eu. Am spus aşa, fac aşa.

— Admit că eşti un om extraordinar, dragă Iacob Ioanovici, aşa cum credem fiecare despre noi înşine; însă nevasta nu ți-o poți părăsi cu asemenea uşurință.

— Ba o părăsesc: nu cu uşurință, ci după serioasă chibzuire.

— Atunci pomul înflorit sub care v-ați întâlnit s-a uscat?

— Într-adevăr, am momente când cred c-o urăsc... mărturisi profesorul.

— Pe cine crezi că urăşti, iubite Iacob Ioanovici? Pe soția dumnitale? Cred că glumeşti; ori te înşeli. Sunt de părere să nu ne grăbim. Sentimentul ei e poate mai îndărătnic, şi în acest caz se găsesc în el rezerve pentru dumneavoastră amândoi.

— Nu cred. Ne-am spus vorbe grele. Eu cel puțin i-am servit lucruri destul de urâte. Regret puțin, mai mult pentru mine, dar n-am ce-i face.

— Te rog să mă crezi că asta nu-i bine, stimate şi iubite Iacob Ioanovici. În căsătorie nu trebuie rostite cuvinte ireparabile. Viața-i mai complicată decât îşi închipuie copilul de la Roznov. Dumneata, dacă vrei să mă crezi, eşti un naiv. De ceea ce ai fost cândva te-ai desfăcut; ai devenit un dezrădăcinat; ai iluzia numai că te poți întoarce îndărăt. Viața de la Roznov nu te mai poate satisface; dumneata eşti altul.

— Ba cred că mă poate satisface şi am rămas acelaşi.

— Te înşeli, stimate şi iubite Iacob Ioanovici; să nu cumva să stăruieşti din ambiție. Când va veni ceasul, să te întorci şi să săruți, zâmbind plăcut, mâna Eufrosinei Andreevna.

— Nu cred să se întâmple asta.

— Dacă te iubeşte încă, are să te ierte. Este încă vreme să fiți înțelepți şi fericiți. Dumneata, iubite Iacob Ioano-

vici, ai fost răsfățat al soartei; n-ai cunoscut nefericirile şi dezastrele prin care am trecut noi, ruşii. Numai noi, care am născut iar din moarte, putem prețui cu adevărat această clipă trecătoare, acest fulger între două veşnicii. Mie mi s-a întâmplat, iubite Iacob Ioanovici, un lucru foarte nostim. Eu am fost divorțat de nevastă-mea, cu care am avut un proces întrucâtva asemănător cu al dumneavoastră. Nu ne puteam suferi, găseam că viața nu ne dă destulă dulceață. Dacă nu mă înşel, am ajuns şi la o luptă corp la corp, în care era cât pe ce să-mi pierd ochii. Deci ne-am despărțit şi ne-am socotit mai fericiți, ceea ce, se înțelege, era o simplă iluzie, ca şi a dumnitale. Iată că a venit războiul. Vei conveni că această jucărie a adus lumii puțină suferință. Dumneata n-ai cunoscut-o îndeajuns, căci ai făcut campania într-un laborator şi dumneata eşti un om distrat, iubite Iacob Ioanovici. După război a venit revoluția. Asta, pentru noi, burghezii, a fost o otravă de care ar putea să mai piară o dată toți ascendenții noştri trăiți şi morți în huzur. Am trecut prin ignominia vieții celei mai înjosite. Pe urmă, ajuns în acest liman, s-a întâmplat să mă întâlnesc cu fosta mea soție, scăpată şi ea din infern, şi ea ca şi mine singură şi înfricoşată de moarte. Când ne-am văzut iar subt acelaşi soare, pe care altădată nu-l puteam suferi, ne-am îmbrățişat cu lacrimi şi ne-am iubit ca doi oameni năcăjiți. Prostia omenească, iubite Iacob Ioanovici, nu găseşte leac decât în suferință. Eu aş pune pe toți miliardarii americani şi pe toți lorzii care se plictisesc să taie cinci ani sare în ocnă. După aceea le-aş da drumul, ca să vie să-mi mulțămească cu recunoştință.

— Ba ceea ce se întâmplă cu mine, rusule, e ceva cu totul special. Aşa cum sunt, naiv, distrat şi romantic, înțeleg să ajung fără complicații şi fără filosofie la libertatea de care am nevoie. Dumnezeu a pus în mine un dar; împrejurările au făcut să-l pot verifica; eu sunt un om de ştiință, nu sunt un om de lume; doamna Eufrosina Melinte nu mai e pentru mine o necesitate; simplific deci prisosurile şi rămân deci profesorul Iacob, cu laboratorul meu şi cercetările mele, şi în adaos cu bucuriile mele primitive.

— Bine, bine, zâmbi rusul; vom vedea. Eu aş putea să pun cu dumneata un rămăşag, dar mă tem că n-ai destulă onestitate, adică ai o doză prea mare de copilărie. Cred că ai să te plictiseşti la Roznov. Când vei rămâne singur, căci eu am să mă întorc la ale mele, nici măcar n-ai să poți sta de vorbă cu iacutul, ca să-ți spuie el ce înseamnă o rază de soare.

— Tocmai pentru că prețuiesc raza de soare, de aceea fug din salonul nevestei.

— Mi se pare mie, iubite şi stimate Iacob Ioanovici, că dumneata eşti şi poet, ori soția dumnitale ți-a trecut lipsa ei de logică. Soarele dumnitale e altceva decât al lui Uvar şi străluceşte pe alt plan al vieții. Dar, în sfârşit, să lăsăm vorbele, adică neputințele, şi să ne gândim ce arme şi ce muniții luăm la Roznov. Să nu uităm mai ales vinul, pentru zilele de negură şi nopțile lungi.

— Trebuie să aleg şi o ladă de cărți... vorbi doctorul privind în juru-i, la rafturi pline şi la teancuri de reviste şi broşuri clădite prin toate colțurile.

— Ce să facem cu cărțile? protestă inginerul. Acolo nici n-ai unde le înşira. Să le alcătuieşti o ladă solidă, ca pentru două călătorii. Eu îți mărturisesc de mai nainte că nu cetesc nimic. Prefer să stau de vorbă cu Verona Vasilievna, mama dumnitale.

Profesorul, împăcat, privi cu recunoştință pe inginer şi începu a trage la întâmplare volume din rafturi.

Când sosiră la Roznov, găsiră iarnă. Iacutul îi aştepta la gară, ca să le ia bagajele, într-o sanie cu oplene, la care era înhămat un cal murg bine îngrijit. Se cunoştea mâna harnică a slujitorului.

Doctorul întrebă vesel, fără a avea nevoie de răspuns:

— Ce mai faci, Uvar?

Iacutul mormăi ceva, privindu-l cu blândeță. Făcea bine. Mângâie calul pe frunte, potrivi boclucurile, apoi se sui în sanie şi porni la pas.

— Urme de lupi sunt la pădure, Uvar? întrebă iar profesorul.

Străinul nu înțelegea bine.

— Urme de lup... urme de lup, la pădure, sunt?

— Sunt, răspunse Uvar.

— Le-ai văzut tu?

— Văzut.

— Le cunoşti?

— Cunosc, zâmbi iacutul. Eu pot prinde lupi cu capcana... adaose el într-o vorbire încâlcită.

— Noi, Uvar, n-avem nevoie de capcană. Avem puşti.

— Ştiu, încuviinţă slujitorul.

— Avem să te luăm cu noi la pădure.

— Bun, zise Uvar vesel.

— Mergem acolo unde ai văzut urme.

— Da-da... încuviinţă iacutul.

Pricepea el bine despre ce-i vorba. Privirea lui dădea a înţelege că n-are nevoie de prea multe explicaţii. Deşi se mai trăsese puţin la trup, părea mai voinic şi era mai sprinten. Lepădase straiele muscăleşti. Avea pe el pieptar de piele şi suman scurt. În picioare, opinci foarte bine alcătuite. În cap, căciulă de oaie. Era un om care se vedea bine că nu sufere de frig. Se afla oarecum în elementul lui, în peisagiu alb şi între zări îngheţate. În toată fiinţa lui era o siguranţă cumpănită. Puţinele vorbe pe care le rostise dovedeau un prisos de viaţă. Îndemna cu privirea pe oaspeţi să-l mai ispitească şi despre altele.

Dar profesorul începea să fie îngrijat. Se întreba ce va fi făcând bătrâna. Părinţii, şi mai ales bătrâna, erau vechiul şi neistovitul lui amor. Simţise din ultimele ei scrisori că n-o ducea tocmai bine cu sănătatea. Pe iacut nu-l putea întreba de asta. Trebuia să aibă răbdare. Găsea în el tot mai multă aprobare şi justificare a actului pe care-l săvâr-

şise şi a pedepsei pe care o administrase boieroaicei. Mai mult parvenită de cât boieroaică. Nu se putea lipsi de rochie scurtă, de *five o'clok*. Ba găsise cu cale să se şi tundă.

— Cine a găsit cu cale să se tundă? întrebă rusul.

— Cum? A! vorbeam singur. Te rog să mă ierți.

— Cine a găsit cu cale să se tundă?

— Nevastă-mea.

— Foarte bine a făcut. Ai fi voit să pozeze şi să pară bizară? Ce-ar fi dacă dumneata, Iacob Ioanovici, te-ai prezenta la bal în ițari? Uite, şi iacutul a rezolvat în chip firesc problema.

— Îi stă mai bine aşa.

— Găseşti? Frații lui, dacă are şi dacă ar putea veni să-l vadă, l-ar găsi oribil. Ar fi în stare să-l ucidă. Primitivii au mai puternic sentimentul tradiției. E instinctul lor de conservare.

— Nu mă supăr că mă socoti primitiv, se veseli doctorul. Observațiile dumnitale au oarecare adevăr.

— Au şi n-au. Dumneata eşti un poet şi eu sunt un om ca toți oamenii.

Vorbind, umblau pe jos prin liniştea satului, pe uliți ninse, în urma săniei. Deodată veni către ei gălăgie veselă de pe o hudiță dinspre Bistrița. Într-acolo, ieşiseră copiii cu săniile. Amintirile îl sfredeliră în tot trupul pe doctor ca

o mireasmă violentă. Rusul, sceptic, îl spiona cu coada ochiului şi se veselea în sine de reflecțiile, pe care le făcea, fără să i se arate pe față nici un semn.

Dascălul Ion le ieşi întru întâmpinare la poartă. Era cam gârbov. S-ar fi putut să aibă pe el un strai mai bun. Însă nu era zi de sărbătoare. Dădu mâna cu inginerul. Îmbrățişă pe Iacob.

— Ce face mama?

— Hm! ce să facă? Cu boala pe care i-o ştii şi de care ți-a scris. Aşteaptă să-i aduci nişte doftorii, de cele de care i-ai adus anul trecut.

Bătrâna era îmbrăcată şi stătea în fundul divanului, lângă soba caldă. Cum îşi văzu băiatul, i se însenină obrazul.

— Iată o doctorie mai bună decât oricare... zise rusul pe când o observa cu atenție. Dumneata, Verona Vasilievna, suferi, de mai multă vreme de rărunchi.

— De şase ani, se tângui bătrâna. Am luat feluri de feluri de doctorii, pe care mi le trimete de la Iaşi Iacob, însă n-am prea folosit. De data asta am pus pietre fierbinți înfăşurate în flanelă, în josul şalelor, şi beau când şi când puțintel rachiu, în care Uvar a pus un fel de buruiană. O ştie numai el; zice că nu înfloreşte niciodată.

Profesorul se simți jignit.

— Se poate, mamă, îi şopti el, să iei alcool la o afecțiune de rinichi?

Ea, se tângui încet:

— Aşa-s bolnavii, dragul mamei, încearcă azi una, mâni alta. De-acum, dac-ai venit tu, mă fac bine. Să n-ai nici o grijă.

— De asta sunt încredințat, şopti inginerul către profesor, destul de tare ca să-l audă bătrâna, pe când îşi ridicau lucrurile pentru a le trece în cealaltă odaie. Pot să-ți spun, stimate Iacob Ioanovici, că mama dumnitale are încă nişte ochi tineri, pe care i-ar râvni o femeie frumoasă; ochi calzi; cercuiți de umbră cenuşie. De la Verona Vasilievna ai moştenit dumneata însuşirile dumnitale cele mai plăcute.

Profesorul se simți încântat şi măgulit de această observație, mai cu samă când bătrâna, munteancă vie încă şi femeie, se mişcă din locul ei uitându-şi suferința. După un sfert de ceas îi căută în odăița lor, cu îmbrăcămintea uşor înflorită şi c-o grimea cu horbotă asupra frunții, sub casânca neagră.

Era bine aşa; în casa părintească era plăcut şi călduț, deşi mirosea puțin a colb stropit şi a piele de oaie.

— Să ştii că Uvar nu miroase aşa prin toate colțurile cum faci dumneata, observă rusul. Toate sunt relative; acestea pentru el sunt miresme, şi el nu-şi pune problema cum ar putea face o baie în vreme de iarnă, aşa cum ți-o

pui dumneata acuma. Dumneata ai venit aici cu poezia, iar Eufrosina Andreievna a rămas acasă la Iaşi cu baia de faianță.

— Lasă asta, rusule, râse cu voie bună profesorul. Să vedem acuma ce mâncăm, ce bem şi unde ne ducem mâni la vânat.

— Nu desfaci lada cu cărți?

— Eşti nesuferit. Mai bine roagă pe mama să ne dea puțin din rachiul ei înbunătățit de Uvar.

V

Oricât era de ahotnic doctorul şi oricâte minuni vânătoreşti visase în somnu-i agitat, se simți nemulțămit când auzi la ferestre ciocăniturile lui Uvar.

— Câte ceasuri să fie? mormăi el trăgând un chibrit. Abia ne-am culcat, şi nebunul cel de iacut ne trezeşte.

— N-ai ce face; de acuma trebuie să ne supunem lui, răspunse inginerul; şi sări din pat, începând să umble prin casă ca o fantomă. Da! da! răcni el vârându-şi părul zbârlit în ferastră. Probabil că e ger mare afară, se întoarse el către Iacob Melinte. Ce? nu cumva ai de gând să mai dormi un somn?

— Dar mai sunt trei ceasuri până la ziuă... se împotrivi, somnoros, profesorul.

Se aşeză, căscând, la marginea patului şi începu să tragă spre el cizmele şi straiele de vânat, pe când Rohalschi, îmbrăcându-se pripit în zvâcnituri şi sărituri comice, aprindea în acelaşi timp o maşină de spirt şi pregătea ceaiul.

— Cum spun moldovenii? râdea el. Sculatul de dimineață şi însuratul de tânăr...

— Aşa este; dar asemenea proverbe ai face mai bine să le spui lui Uvar. N-ai auzit ce zicea tata asară, admirându-l, în privința asta, că le învață bucuros şi le ține minte.

— Cred. În țara asta aud zicători foarte înțelepte; însă nimeni nu le urmează. Nu uita să-ți iei cojocelul. Mai bine să-l lepezi în pădure decât să-i simți nevoia. Poftim ceaiul. I-auzi: asiaticul vine să bată iar în geam. A adus sania; s-aude cum îşi scutură calul zurgălăii.

— Foarte bine face că vine; eu sunt gata.

— Mai stai puțintel, te rog, iubite Iacob Ioanovici, să pun în rânduială sacul cu provizii.

— Ba nu stau deloc; afară trebuie să fie o vreme minunată; mă duc să-i mulțămesc lui Uvar că a avut o idee aşa de bună, să se scoale cu două ceasuri mai devreme.

— Tocmai de asta, mai stai puțintel, omule! Iacutului ce-i pasă? El se socoate în nopțile lui polare. E treaz de obicei; doarme numai după ce a mâncat, iar asta nu se întâmplă prea des. Văd că te grăbeşti foarte mult, însă ai uitat să-ți încingi cartuşiera, iar în loc de puşcă ai luat bastonul.

Profesorul se întoarse râzând şi-şi sfârşi ceaiul, apoi amândoi se încărcară cu toate halaturile de vânătoare.

Uvar le primi la uşă şi le rândui cu grijă în sanie. Afară era o lună strălucită şi o linişte de farmec. Toate erau albe şi ireale până la brazii sumbri din munte.

Dascălul Ion şi iacutul erau în cojoace şi cu căciuli nalte.

— Buna dimineață, buna dimineață! zise bătrânul, arătându-şi dinții ştirbi în lumina aurie. Asta-i o vreme când se liniştesc şi apele; înghiață şi tac. Paşii prin omăt nu s-aud, căci e ninsoarea proaspătă, de asară. Uvar are să poată ceti şi urmele dihăniilor care au intrat iar în locul lor, în sihlă. La asta se pricepe el bine, ca cel mai prima pădurar.

— Ar fi trebuit să-i dăm şi lui o puşcă, zise doctorul.

— Nu se poate; nu vrea; plăcera lui e să umble numai cu bățul în mână şi să le caute. Dacă vrea, pune suliță în vârful acelui băț şi le fulgeră de departe. Dar dacă are în traistă slănină afumată şi pâne, zice că n-are nevoie să străpungă nici o dihanie.

Uvar râdea, cu gura întinsă spre urechi.

— Are dreptate, încuviință doctorul.

— Da' ce dreptate poate să aibă? Vânătoarea la om nu-i decât o patimă. Uvar e un prost.

— Uvar prost, Uvar bun... răspunse iacutul în moldoveneasca lui bâlbâită. Apoi se îndreptă şi puse mâna pe hățuri, ca şi cum s-ar fi gătit pentru o declarație solemnă.

— Gata!

Bătrânul se aşează în față, lângă el. Rohalschi şi profesorul se cuibăriră îndărăt. Fânul răscolit sub lăvicere dădu mireasmă plăcută în aerul rece şi neclintit. Calul porni, cu zurgălăii sunând argintiu.

— Ai auzit în ce chip a rostit el vorba din urmă? întrebă pe profesor Anton Rohalschi.

— Am băgat de samă, răspunse doctorul cu plăcere. Eu îl observ cu atenție pe omul acesta simplu şi-mi place din ce în ce mai mult. Vorba asta i-a lovit auzul în tot lungul drumurilor-de-fier care l-au adus cine ştie de unde în acest colț de lume. Atuncea o asculta în situație de rob; acuma o stăpâneşte el şi o rosteşte ca pe o bucurie a ființii lui. După cât s-arată, se îndreptă el către dascăl, idolatrul dumnitale se pricepe să poarte calul şi cunoaşte drumurile.

— Asta nu-i cine ştie ce filosofie, răspunse cu dispreț bătrânul. Am vrut să-l învăț buchile şi nici nu vrea să audă. Când vede o carte, i-i greață.

— Ş-aici are el dreptate, declară cu hotărâre inginerul Rohalschi.

— Ce dreptate poate să aibă, cucoane? se indignă dascălul Ion. Apoi cartea e totul pe lumea asta. Fără carte, rămâi un biet om; cartea îți dă slujbă şi leafă.

— Trebuiesc şi oameni de aceştia, îl împăcă profesorul cu voie bună. Altfel n-ar avea cine ne duce la pădure într-o noapte frumoasă ca asta. Ia spune-mi, tătucă: crezi că s-or fi adunat haitaşii cărora le-ai trimes răspuns?

— Cum nu? Am repezit pe pădurarul Vasile Cujbă să-i adune. Avem să-i găsim în bordei, lângă Ripa-Jidovului. Dumneavoastră vorbiți de slugă, se întoarse el la obiecțiile

lui. Într-adevăr, şi mie îmi place şi-s mulțămit de dânsul. Verona iarăşi n-are ce spune, îi pare rău că n-are pentru ce-l mustra. Dar cum să vă spun eu dumneavoastră? e un fel de om care stă de vorbă mai degrabă cu calul decât cu mine. S-ar părea că vrea să râdă când şi când, rar, dar atuncea numai îşi întinde buzele, ca să arate şi el chip de om; dar nu cunoaşte cu adevărat ce-i aceea plăcerea râsului. Eu, cucoane, când intru în cabazlâcuri, apoi râd cu lacrimi. El nici râde, nici plânge. N-aş putea zice că-i prost, dar încă nu s-a dezgheţat într-însul inima; şi el, din vorbe, nu poate alege multe. De pildă acuma el nu poate pricepe anume ce spuneam despre dânsul. Dar cu ochii despică şi înțelege, parcă ai ceti dumneata în gazetă. Are el ale lui. Şi se teme de sfinți. Stă în biserică şi se uită la dânşii c-un fel de groază. Cum iese la lumină, răsuflă uşurat, parcă i s-a luat ceva de pe suflet. Încolo-i şi el o făptură a lui Dumnezeu, cum spune Verona.

Făptura lui Dumnezeu vorbea cu calul într-o limbă a lor, pe care noi o bănuim numai, fără s-o cunoaştem. La urcuşuri, în pas domol, când zurgălăii conteneau, Murgul răspundea ciulind şi mişcând urechile şi nechezând uşurel, ca şi cum i se stârnea în trup un tunet uşor. Pădurea veni către vânători misterioasă, cu adâncuri la ale căror porți de umbră lumina se oprea, ca şi cum s-ar fi troienit în fulgi morți.

Merseră mult printre brazi şi poposiră către ziuă la bordeiul de lângă Râpa-Jidovului. De acolo ieşiră oameni pletoşi, cu obrazuri afumate. Pădurarul Vasile Cujbă,

bătrân nalt şi uscăţiv, cu fruntea pleşuvă, pofti bun sosit boierilor şi-şi numără oamenii. Luna asfinţise; în pădure se făcu noapte.

Iacutul îşi îngriji calul şi-l acoperi cu poclăzi, în vreme ce muntenii mutau afară focul din bordei. Inginerul trase din torbă o gărăfioară lată, de sticlă groasă, pe care moş Cujbă o cunoştea şi o aştepta.

— Moşule, zise Rohalschi, îl iei pe Uvar şi cercetaţi locurile.

— Numaidecât, cucoane. V-aducem ştire, ca să cunoaştem unde să înconjurăm. Da' te-aş întreba dacă-i tot de cel tare.

— E de cel bun, zâmbi Rohalschi.

Trase păhărelul de metal, turnă în el lichidul şi-l trecu pădurarului.

După ce închină, moş Cujbă îl zvârli uşurel şi repede în fundul gurii şi-l înghiţi adânc, holbându-se deodată de plăcere. Tuşi moale, se şterse la gură, clătină din cap, închizând numai un ochi, dând astfel mare laudă bunătăţii alcoolului.

— Hai, mutale, zise el vioi, înturnându-se către iacut.

Uvar îl urmă în tăcere. Dispărură îndată la o cotitură, fără zgomot, prin omătul moale. Cei rămaşi făcură loc pe buturugi profesorului, inginerului şi dascălului Ion, sporiră focul cu dărâmături de fag şi aşteptară să se facă ziuă.

Când se lumină arcul de aur al răsăritului, Uvar şi moş Cujbă apărură deodată din altă parte, pe o cărare, de subt întuneric de cetini. Iacutul ducea pe braţul stâng, cu coada atârnând, o blană de vulpe. O spânzură cu grijă sus, într-un cep de brad, după aceea veni liniştit la foc.

— Ce s-a întâmplat? întrebă profesorul Iacob Melinte.

— Acest mut are în el un meşteşug pe care eu nu-l cunosc... mărturisi pădurarul. Umblă ca mine şi ca dumneata, adulmecă vântul, se uită pe sus, îmi arată cu ochii o ieruncă ori o scorbură de jder; pe urmă dintrodată ocoleşte spre nişte tufe şi începe a ceti urmele de dihănii. Când m-apropii, le văd şi eu şi le pot desluşi; dar el le-a văzut mai dinainte. Se uită pe sus şi le-a văzut jos. Era cu mine în cărare şi le-a văzut la douăzeci de paşi sub tufe. Îl întreb, el îmi face semn să tac. Îşi scoate din teacă sulița, o potriveşte şi o împănează la bățul cu care-l vedeți umblând. Mă lasă să umblu pe cărarea din margine. El se dă mai sub pădure. Coteşte pe după tufe şi pe după dâmburi. Dacă n-aş şti că-i acolo, nu l-aş simți. Iaca, de subt un mal, îmi trece vulpea la doi paşi. S-a uitat la mine, m-am uitat la dânsa; a înțeles că-s cu puşca în spate şi nu-i primejdie, şi s-a dus în drumul ei nu cu prea mare grabă. Dar mutul o simțise şi stătuse în loc. Pe el nu l-a putut vedea, căci ea râdea în sinea ei de mine şi, cu coada ochilor, avea grijă îndărăt, când dintr-o parte, când din alta. Aşa că mutul a pălit-o cu sulița. Cum a făcut, nu ştiu; dar se vede că nu dă greş niciodată. Dacă apucă a vedea el întâi pe vulpe, apoi nu-i mai scapă.

Sătenii şi vânătorii se uitau cu admiraţie neprefăcută spre idolatru. El îşi cercetă calul, rândui mai bine boclucurile din sanie. Nu veni către adunare, n-avea nevoie de foc. Era fără cojoc, sprinten şi fumegând putere; era în aerul rece ca-n elementul lui adevărat.

— Îi merge mai bine iarna decât vara, observă dascălul Ion. Pare mai deştept; acu mai că s-ar uita şi una din moldovencele noastre la dânsul.

— Vino încoace, Uvar, îl pofti profesorul. Domnul inginer vrea să te cinstească c-un păhărel de rachiu. Cred că-ți place.

— Place, răspunse Uvar.

— Foarte bine. Ciocneşte cu mine. Şi mie îmi place cum ai vânat vulpea. Dar urmele lupilor le-ați găsit?

— De asta uitasem, îşi reîncepu vorba moş Cujbă. Le-am cunoscut şi le-am înconjurat, lângă râpa ştiută, sub stâncă, unde a fătat anul trecut o haită. De acolo-i luăm ca din oală şi-i aducem la puştile dumneavoastră.

— Foarte bine. Tu, Uvar, eşti un om cum îmi place mie. Eşti atent şi observi. Ai fi fost bun să lucrezi într-un laborator. Toarnă-i, rusule, rachiu de-al dumnitale; toarnă-mi şi mie. Pe urmă, ne facem datoria.

— Te previn, stimate Iacob Ioanovici, râse inginerul, că băutura mea e puțintel cam tare.

— Nu face nimic.

Uvar o bău, dădu păhărelul şi se retrase fără a mulțămi.

— Mai are nevoie de învățătură, mormăi dascălul, mai mult către sine.

Profesorul dădu şi el de duşcă păhărelul său. Simți o văpaie înfricoşată în gâtlej şi-n piept. Pierdu răsuflarea, se clătină, gata să se dărâme la pământ. Apoi, încet, îşi veni în fire şi răsuflă adânc, ca printr-o strună dureroasă, printr-un junghi.

— Ce-i asta? bolborosi el cu mânie şi cu uimire. Eram să mor.

— Toate-s relative, stimate Iacob Ioanovici, râse inginerul. Nu-i nimica; astfel începem cu multe lucruri, plăcute. Acuma ai să simțeşti în toată ființa o flacără generoasă, şi vânătoarea de azi n-ai s-o uiți niciodată Sunt sigur că ai să împuşti lupul.

— Mi s-a părut că înghit ținte înroşite în foc... încercă a râde profesorul. Şi întoarse ochii plini de admirație spre iacut. Îi descopăr tot mai multe talente. Mă rog, când a avut vreme să jupească vulpea? strigă el, ca şi cum abia atunci ar fi băgat de samă şi şi-ar fi adus aminte.

— Acesta-i alt meşteşug al lui, se veseli moş Vasile Cujbă. A crestat-o numai în vreo două locuri şi a şi întors-o pe dos, cât ai clipi.

Uvar părea că n-aude; însă auzea foarte bine.

Vânătoarea s-a desfăşurat după toate rânduielile cunoscute din Moldova; lupii au fost împresurați şi aduşi la vânători; doctorul avu plăcerea să tragă şi să lovească. Sarmalele înfierbântate la foc cu mămăliguță prăjită pe cărbuni au avut un gust cu totul deosebit în peisagiul de iarnă. Dar doctorul, în satisfacția deplină pe care o avea, rămase cu o preocupare ciudată, cu nevoia de a studia în iacut acele însuşiri minunate pe care primitivii, pe cât se vede, le mai au, pe când oamenii evoluați le-au pierdut.

— Ce mă străduiesc eu să fac în laborator el realizează, în chip firesc, în natura înconjurătoare, încerca el să explice lui Anton Rohalschi. E un subiect interesant pentru mine şi ar putea să-mi fie poate şi un auxiliar prețios.

Aici trebuie căutată pricina de căpetenie pentru care împăcarea dintre doctor şi doamna Eufrosina Melinte nu s-a putut face decât în parte.

— E o ființă adorabilă, în fața căreia ar trebui să cazi în genunchi şi să-i ceri iertare, căuta Anton Rohalschi să-l convingă pe profesor. E frumoasă cât se poate, brună, aşa cum se cuvine unui om blond ca dumneata, grațioasă şi inteligentă. E destul de instruită pentru vremurile în care trăim, poate susține orice fel de conversație frivolă şi e în curent cu romanele la modă. E destul de serioasă şi destul de cuminte ca să nu te facă ridicol: deci ştie să prețuiaseă ce-i distins în dumneata. Cum ai putut dum-

neata merge dincolo de jignire, până la insultă, asta îți spun drept că nu pot înțelege.

— Nici eu. Probabil că suntem din lumi deosebite şi temperamente iremediabil disonante. Ființa mea nu şi-a găsit în ea jumătatea pe care o caută din eternitate. Recunosc că are calitățile pe care le-ai enumerat; eu însă îi mai cer să iubească prostiile de la Roznov şi pe cei care mi-au dat mie viață.

— Stimate şi iubite Iacob Ioanovici, şi în împrejurarea asta observ cu regret că greşeşti atribuindu-i repulsiuni pe care nu le are, atribuindu-i repulsiuni exagerate; în orice caz, exagerându-ți dumneata pretențiile. Poți cere dumneata, iubite Iacob Ioanovici, unei persoane aşa de delicate să se înmormânteze la Roznov? Ai văzut cât de drăguță a fost venind ea singură să te caute de sărbători? A stat două zile de Crăciun la Roznov; putea oare să stea mai mult? Te întreb.

— Nu i-a plăcut mirosul de piei şi-i lipsea baia parfumată.

— Vezi cum eşti? îmi pare rău, Iacob Ioanovici; îți spun sincer că-mi pare rău. Să-mi răspunzi dacă dumnitale îți place mirosul acela care-ți pătrunde până în fundul sufletului? Nu-ți place nici dumnitale, găseşti în alte lucruri compensație pentru el. Cum vrei dumneata să-i placă Eufrosinei Andreievna? Dumnitale îți place iacutul; ei nu-i place. Găseşte că-i un primitiv şi că ar trebui să se spele mai des. Îi vorbeşti de atenția religioasă cu care observă natura...

— Hm! dumneata găseşti că asta-i puțin lucru?

— Ştiu, ştiu, e lucru interesant şi pentru mine; dar de ce pretinzi numaidecât să se extazieze Eufrosina Andreievna? Aici greşeşti dumneata. Pe urmă, de ce vrei să-i placă aceste obiceiuri de sărbători, rămăşițe din barbaria primitivă? Iacutului ştiu că-i plac. El dintr-o dată le-a primit până în fundul sufletului, ca şi cum ar fi fost minuni, farmece şi bazaconii ale şamanilor din țara lui. Dar unei ființi cultivate cum vrei să-i placă? Mă iartă, mă iartă, te rog, iubite Iacob Ioanovici; vrei să spui că-ți plac dumnitale şi nu poate pretinde nimeni că nu eşti o persoană cultivată. Dar cu dumneata e altceva. Dumneata mai păstrezi iluzia de pe când erai în ton şi-n coloare cu toți ai dumnitale de aici. Fii însă sincer şi mărturiseşte că ai avut deziluzii, că sufletul dumnitale de acum n-a mai fost sensibil ca odinioară farmecului. Ai înțeles că ai de-a face cu un teatru primitiv — lovit de o mizerie care nu se poate să nu te jignească: în fond, şi aceşti actori vor să câştige. Ai văzut singur cum flăcăi voinici au atacat pe copii ca să le răpească bănuții câştigați cu uratul. Nu trebuie să-ți fie prea ruşine de această prostituire a poeziei. Asta-i viața. Dă-i voie însă Eufrosinei Andreievna să nu fie încântată.

— Bine; m-am împăcat, m-am întors acasă; ce vrei mai mult?

— Eu nu vreau decât să îngenunchezi şi să-i săruți mâna. E o femeie adorabilă.

— Se poate, e chestie de gust. Eu sunt mai atent la cercetările mele de laborator şi-mi urmăresc ideile mele, pe care cu orice preț vreau să le aduc la îndeplinire.

— Fii sigur că soția dumnitale nu se împotriveşte; însă nu-i cere să te urmeze în pustietăți. Vină o dată pe săptămână aici, fă baie şi asistă la un ceai; dacă socoți potrivit, mergi cu delicatețea şi mai departe, până la iatacul ei; pe urmă fă ce pofteşti.

— Dacă voi crede de cuviință şi voi putea, am să fac şi asta. Deocamdată te poftesc, rusule, să mă ajuți nu atât ca să dregem oala spartă a căsniciei mele, cât ca să cumpăr şi să amenajez proprietatea aceea de la Pârăul-Negru, de care am nevoie. Este acolo o casă convenabilă, unde ne putem simți mai bine decât la Roznov. E şi foarte aproape de părinții mei şi de ceea ce numeşti dumneata nebunia mea. Lângă casă am obiectul de căpetenie al explorărilor mele: iazul acela de cincizeci de hectare întindere şi cu o vechime de veacuri, în care am găsit acea specie unică la noi de lotus şi unde o floră îmbielsugată ațâță înmulțirea unei faune extraordinare. Pot pescui, cerceta, umple eprubete. Îmi pot rândui viața cum de mult visez.

— Ai să-ți transporți acolo lădoiul de cărți pe care l-ai lăsat la Roznov?

— Dacă-ți face plăcere, am să-l duc acolo; şi, dacă vrei, am să-l deschid.

— Poți să-l mai laşi bătut în cuie. Dacă-ți ceri iertare în genunchi de la Eufrosina Andreievna, îl aduci acasă, şi pune ea singură cărțile la locul lor.

— Fii drept, rusule, ar putea veni ea la Pârăul-Negru din când în când. Aşa poate am ajunge la o soluție durabilă. Te previn însă că va trebui să suporte pe iacut. În zestrea laboratorului meu să ştii că adaog numaidecât pe acest primitiv.

— Atunci are să fie greu. Să nădăjduim însă. Viața noastră e alcătuită din compromisuri, iubite Iacob Ioanovici; din compromisuri, armistiții şi necontenite încercări de a-i da un sens şi a-i atribui un scop. Mă tem însă că adevărul stă în iacutul de la Roznov, care nu cere vieții decât ce-i poate da şi e recunoscător pentru o rază de soare mai mult. Dumnitale, iubite Iacob Ioanovici, nu-ți trebuie iazul de la Pârăul-Negru, ci puțină suferință.

VI

Cu toate acestea, doctorul Iacob respinse suferința către care, în chip vag, îl îndemna rusul şi preferă iazul de la Pârăul-Negru. În chestiile care-l preocupau şi-l pasionau, acest om naiv punea o putere vrednică de mirare, o stăruință care neliniştea mai ales pe doamna Eufrosina Melinte şi o dibăcie care pricinui disperarea misitului Avram Gold, însoțită însă, în acelaşi timp, de completa lui aprobare.

— Că vrea să aibă numaidecât o baltă, asta mie mi s-a părut lucru foarte bun, explicase lui Rohalschi domnul Avram Gold, subțiindu-şi între degetele mânii drepte favoritele roşcate, făcând parte dreaptă când unuia, când altuia; oamenii trebuie să vândă şi să cumpere, ca să poată trăi misiții. Nu-i aşa? Dar de ce numaidecât iazul de la Pârăul-Negru? Mai sunt şi alte moşii, unele mai mari, altele mai mici, care au iazuri. Sunt altele care au crâşme bine aşezate. Decât un iaz, nu-i mai folositoare o crâşmă? Dar să zicem că domnului profesor îi trebuie numaidecât iaz. La Iaşi nu poate să-l ducă. E nevoie să se ducă neapărat dumnealui unde-i iazul. Dacă trebuie să se mişte dumnealui, atuncea poate să se ducă orişiunde. Aşa că eu i-am propus o serie de moşioare cu baltă, pe care le-am socotit mai avantajoase pentru mine. Domnul profesor n-a vrut. Atuncea, dacă domnul profesor urmăreşte numaidecât un interes şi vrea anume acel iaz, i-am făcut cunoscut că nu se poate

cumpăra cu uşurinţă; că munca mea e foarte anevoioasă şi pretenţiile moştenitorilor cam mari. Ştiţi dumneavoastră ce mi-a spus? Mi-a spus să-i aduc moştenitorii, să-i convingă dumnealui. Atuncea ce rost mai am eu? Iar dacă nu-i aduc moştenitorii ori nu vor să vie, atunci se duce domnia-sa la dânşii. Poftim! M-am mai gândit că vrea să facă o crescătorie de gâşte şi i-am oferit paseri şi ouă de rasă. Dumnealui mi-a comunicat că n-are nevoie de nici o gâscă. Ar fi mai degrabă amator de o luntre. I-am oferit îndată o luntre, şi acuma stau şi-mi bat capul unde s-o găsesc. Vrea să producă peşte? îi trebuie crap auriu? Nu. Îi trebuie nişte zidari ca să-i clădească un pavilion pentru cercetări ştiinţifice Acuma aud întâi că la pavilion de cercetări ştiinţifice trebuie numaidecât baltă. Şi ce-i mai trebuie? Îi trebuie servitori? Închipuiţi-vă că nici servitori nu-i trebuie. Are nevoie numai de unul, pe care-l aduce de la Roznov. De ce numaidecât de la Roznov? „Aici e un mister!" a râs domnul profesor. Bine, fie; să lăsăm profesorul şi să vedem dacă nu trebuie reparată iezătura şi prefăcut stăvilarul. „Ba asta da; trebuie; să-mi aduci un meşter bun. Dar mai ales am nevoie de altceva, a adaos domnul profesor. Am nevoie de bani cu împrumut." La asemenea declaraţie, am avut motiv să mă socotesc cu totul mulţămit. Pot lăsa la o parte capriţiile şi misterele unui profesor aşa de învăţat şi de ciudat şi ne putem ocupa numai de bani, dobânzi şi termene. Într-asemenea materie mai ales, pot spune că sunt specialist. Dar închipuiţi-vă dumneavoastră, domnule

inginer, că domnul profesor a pus mâna pe condei şi a început a face socoteli. Adunând două depozite la două bănci şi adăogând şi o rată din salariu vreme de un an, şi mai punând ş-un împrumut la creditul funciar agricol, iată că nu putem face nimic nici cu polițele şi dobânzile. Atuncea — zic voiți numaidecât să cumpărați Pârăul-Negru? Nu doriți ceva mai avantajos şi mai aproape de Iaşi? Imposibil? Cu totul exclus? V-ați gândit bine la toate dificultățile cu moştenitorii? Am eu o afacere cu mult mai bună. Dacă nu se poate altfel, atuncea veți avea Pârăul-Negru în condiții avantajoase, pe care numai eu vi le pot face, şi vă rog să binevoiți a-mi da în antrepriză repararea digului şi a stăvilarului. Asta nu se poate? Aveți dumneavoastră un plan anumit şi doriți să-l executați singur? Bine, atuncea nu mai stăruiesc, şi faceți afacerea cum doriți, socotind pentru năcazurile şi străduințele mele încă cincisprezece centime la sută la prețul cumpărării. N-a vrut să-mi adaoge nimic şi a trebuit să mă aranjez cu vânzătorii, ca să-mi deie dânşii. Vă spun drept, domnule inginer, că am avut mult năcaz. Am tranşat afacerea, am încheiat actele, m-am dus ş-am predat iazul şi acaretele. Bună casă, bune acarete. Iazul vechi, cu sălcii scorburoase pe maluri. Atâta nu mi-a plăcut: sălciile scorburoase, dar domnul profesor se arăta încântat de ele. Peşte în iaz cred că să fie. Zice că sunt şi multe rațe sălbatice, dar eu nu pot da garanție; nu le-am văzut. Acuma îmi bat capul să găsesc luntrea şi să descopăr dacă domnul profesor nu vrea cumva să exporte ouă

de rață sălbatică în străinătate. Acest om, care la început pare uşor de condus, are, după ochelarii lui, nişte idei teribile şi o încăpățânare, încât m-am spăriat chiar eu.

La povestirea îmbielşugată, însoțită de mimică şi schime, a rusului, doctorul Iacob Melinte adăogea un râs tăcut, care-i lumina ca un soare interior expresia feței. Cu toată naivitatea lui, înțelegea că Rohalschi exagerează nu numai spre a-i face plăcere, ci şi pentru a-şi menaja interesul lui de pribeag care vrea să înceapă o viață nouă în țară străină. Are nevoie de cetățenie, de un post ori de o antrepriză, şi profesorul numără prietini influenți. Doctorul ştie şi calea cea bună care-l putea duce pe Rohalschi la liman; de aceea îl propusese, fără ştirea lui, membru în clubul vânătorilor. Trăgător eminent, povestitor minunat, bun tovarăş de petrecere: cu asemenea însuşiri, un naufragiat îşi poate reface viața. În zâmbetul doctorului era şi puțină ironie, şi simpatie pentru un prietin bun, cu experiență în toate ale vieții. Stăteau amândoi cu pahare de vin dinainte, în cerdacul casei de țară, la Pârăul-Negru, privind întinderea iazului, cu stuh agitat uşor de vânt. Era într-o zi caldă de sfârşit de noemvrie. O zi de primăvară şi de despărțire de sezonul fericit, cugeta doctorul Iacob. Stoluri de grauri amestecați cu ciori treceau din când în când pe deasupra iazului, în lucirea aurie a zilei. În răstimpuri de linişte, când pămătufurile trestiei rămâneau neclintite, izbucneau dintr-un cotlon aproape măcăituri de rațe sălbatice, apoi se auzeau din fund, de departe, răspunsurile, ca nişte ecouri înăbuşite de sub pământ.

La ochiuri line de apa, se arătau crihance, rățuşte mărunte şi vioaie, care se cufundau subt undă ca şi cum s-ar fi jucat, apoi băteau din aripi spre înălțimea cerului, făceau un ocol până în zarea dealurilor şi se întorceau în grabă; pluteau câteva clipe asupra locului lor, apoi iar plecau spre alt orizont. Cei doi prietini priveau toate fără de a-şi conteni sfatul şi povestirile. Profesorul era atent şi spre sălciile cele vechi tocmai din coada iazului, de la izvoarele de sub culme. În dreptul lor se alegea un luciu cu acele plante rare, dintre care unele îşi păstrau verdeața şi-n timpul iernii. Acolo era loc bântuit de braconieri şi de hoți de peşte. În căsuța cu grabă clădită pe mal chiar în toamna aceea aşezase pe Uvar, în una din odăi. Îi dăduse armă şi câni. În odaia a doua îşi instalase în pripă laboratorul de care avea nevoie, cu gândul să se servească de el mai ales în vara următoare. Îl folosea totuşi şi acuma în zile frumoase, admirând gângănii extraordinare şi plante ca nişte filigrane prețioase. Grija lui întăia şi cea mai mare fusese iezătura, cu stăvilarul. După ce pusese totul în bună stare, înnoind stavilele şi lanțurile, avea bucuria să se socotească nu numai stăpân, ci şi Dumnezeu al acelei lumi aparte.

Mai avusese oarecare năcaz cu domnul Avram Gold, până ce-i adusese luntrea. După ce i-o adusese, misitul ținuse să se plimbe şi el cu dânsa pe iaz, probabil cu intenția ascunsă de a descoperi undeva, între stuhuri, instalația misterioasă pe care o bănuia. Fusese nevoit să se întoarcă la Iaşi fără această plăcere, ceea ce nu era

mare lucru, dar mai ales cu problema nedezlegată, ceea ce, pentru capitalul lui de investigații şi cunoştinți, era o pagubă. În sfârşit, se reluase, cu prilejul instalației aici, şi acea chestie delicată şi dificilă căreia doctorul nu-i putuse da soluție într-adevăr mulțămitoare. Era chestia pentru care pleda inginerul Rohalschi: aranjamentul cu Eufrosina Andreievna. Doctorul propusese soției lui ca în lunile de toamnă, cât mai urma vacanța universitară, să vie să-l ia de la Pârăul-Negru, dacă avea nevoie de el la Iaşi pentru recepții, vizite şi alte interese ale ei. Doamna Eufrosina Melinte într-adevăr venise şi doctorul o urmase o dată. A treia zi el s-a întors înapoi. După o săptămână, doamna Melinte s-a prezentat iar, dar profesorul a refuzat în chip josnic să-şi ție angajamentul contractat. La obiecțiile, insistențele şi supărările nevestei, avusese iar nedibăcia să răspundă fără stăpânire de sine, aşa încât toată opera de îmbunătățire a inginerului Rohalschi căzuse în iaz. Vorba asta era a doctorului, şi Rohalschi încerca să râdă, dar în realitate era nemângâiat.

— Să ştii, iubite Iacob Ioanovici, zise cu pătrundere inginerul, că toate se plătesc, pe lumea asta chiar. Respingi de la dumneata acum o femeie drăguță şi binecrescută; deci, la vârsta de cincizeci şi cinei de ani are să ți se întâmple o mare nenorocire. Ai să dai cu piciorul în laborator, dărâmându-l în baltă, şi ai să te amorezezi nebun de o cusătorească cu pistrui pe obraz, şi cu glasul răguşit, care are să-ți bată din picior şi are să-ți facă zile fripte.

— De ce cu pistrui şi răguşită?

— Nu ştiu, acesta este un secret al zeilor.

— Bine, râse profesorul ciocnind paharul; să nădăjduim că profetul din dumneata e inferior vânătorului şi va da greş. Până la acea epocă depărtată mai este timp să mă împac cu nevastă-mea. Se poate să găsească chiar ea felurite metode de răzbunare. Dar eu nu pot să-mi las rânduiala vieții mele, care-mi porunceşte să fac ceea ce e în natura mea, ceea ce e justificare ființii mele. Din pricina asta am avut şi la Roznov o discuție care m-a costat. Era cât pe ce să mă cert cu părinții mei. Le-am cerut pe iacut şi ei n-au vrut să mi-l deie. Mai ales mama spunea că-i trebuie, ca să-i găsească pe dealuri leacul de care are nevoie. Iar tatăl meu pretindea că nu se poate să nu-i desăvârşească educația ortodoxă şi nici nu se cuvine să i-l iau tocmai acuma, când îl deprinde să-i ție isonul în strană. În sfârşit, după multe obligații şi făgăduieli, i-am hotărât să mi-l deie. În schimb, le plătesc alt servitor şi-l şi îmbrac, şi din când în când li-l expediez acolo pe Uvar, ca să caute buruiana. E adevărat că, îndată ce am adus pe asiatic, m-am simțit bine şi mulțămit. Mai ales în conducerea luntrii se dovedeşte meşter, iar pescuitul n-are pentru el nici o taină. Scoate din iaz ce vreau: peşte pentru mine şi material pentru laborator. Şi-a dresat cânii, învățându-i să patruleze în jurul iazului. A pus căpcăni, unele pentru vidre, altele pentru braconieri. Taie stuh şi face cotețe, pe uscat pentru paseri, în baltă pentru peşte; aduce lemne

de la pădure, construieşte sănii şi patine de lemn pentru iarna ce vine, împleteşte plăşi, ascute ostii şi harpoane. Toate le face în tăcere şi cu linişte. E un om neprețuit. Îl am gata şi pentru soția mea, când ar vrea să mă amenințe cu musafiri şi vizite prelungite. I-l înfățişez. Numaidecât strâmbă din nas şi se duce. Antipatia ei e olfactivă. Aşa încât, cu toate riscurile, mai ales în ce priveşte bătrânii mei de la Roznov, eu cu iacutul am făcut o bună afacere. Odată cu sosirea lui, au efectuat şi cărțile ultima lor călătorie până aici. Zilele acestea mă gândesc să le desfacem şi să le aşezăm în rafturi.

— Cu plăcere, iubite Iacob Ioanovici; însă poate ar fi mai potrivit să le lăsăm cât mai multă vreme în liniştea lăzii lor. Te încredințez că ele nu doresc să fie tulburate; iar noi încă n-avem nevoie de ele. Cât ține vremea bună, putem bate pârloagele şi spinăriile. Avem iepuri şi stoluri de potârnichi. Avem pasajul de rațe, sara. Eu chiar propun să nu lăsăm să treacă neîntrebuințată o zi fericită ca asta. Ar fi bine să-ți pregăteşti cartuşele.

— Până în sară mai este, răspunse doctorul. Până în sară se poate schimba vremea.

— Vrei să glumeşti, iubite Iacob Ioanovici. Asemenea soare splendid...

— Ei, asemenea soare splendid, asemenea cer albastru. Eu nu mă uit numai la asta. Mă uit şi la altele. Văd convoiurile de ciori, şi cârdurile de vrăbii, şi stuhul care face

semne, şi zarea din miazănoapte, care are fiori de nelinişte... Dumneata, rusule, de ce nu vrei să vezi că rățuştele mereu se duc într-acolo, ca şi cum s-ar uita de sus într-o genună, în care se frământă ceva? Aparatele mele din laborator şi din preajmă au făcut de asemeni mişcări bizare. Ele-s mai proaste, bineînțeles, decât animalele şi paserile, dar arată şi ele ceva. Vântul s-a schimbat în cursul după-amiezii, făcând cerc de la asfințit la nord-est. Deci încă înainte de apusul soarelui poate s-avem vreme rea.

— Glumeşti, iubite Iacob Ioanovici.

— Nu glumesc de loc; poate să şi ningă. Dumneata, rusule, eşti mai mult bun trăgător decât vânător, eşti un produs al tirurilor de porumbei; şi mai ales eşti un filosof şi un cetitor în inimile omeneşti. Eu pe dumneata nu te pot ceti, cum mă ceteşti dumneata pe mine; în fața naturii, însă, dumneata rămâi opac, pe când eu sunt pătruns până în toate fibrele de înțelegerea ei. În privința asta am oarecare înrudire cu Uvar. Îl văd de aici cum îşi adună uneltele şi cioveiele la adăpost şi cum îşi tot ridică nasul şi miroase depărtarea.

— Dumneata, Iacob Ioanovici, susții că are să ningă, şi eu răspund că aşa ceva mi se pare imposibil.

— Foarte bine, rusule. Să bem încă un pahar de vin şi s-aşteptăm.

Într-adevăr, când ajunse soarele asupra munților, deodată păru mai palid. Uvar, din preajma căsuței lui, la malul iazului, îşi văzu o clipă imaginea în fundul luciului, unde

s-adunau izvoarele cele vii; dar într-o clipă acea imagine se desfăcu şi pieri. Balta se încreți de înfiorări repezi; sălciile şi trestiile dădură zvon. În schimb, paserile bălții tăcură deodată. Din adâncul miezului nopții iacutul văzu venind acea fantomă a negurilor şi a vârtejurilor, de care se înfricoşase în toată vremea copilăriei lui. Sosea din prăpastiile şi vâltorile oceanului; era şamanul cel neînduplecat, cu bici de foc şi barba de țurțuri de ghiață, prigonitorul omenirii celei sărmane. Ajungea şi până subt acest cer fericit; dar Uvar ştia că aici poate să-şi arate spre el dinții cu dispreț. Mormăind, trase pe mal luntrea şi-i luă vâslele la el în odăiță. Ieşi iar, cu capul gol şi nasul înălțat, aninându-se de alte lucruri şi unelte din preajmă. Dintrodată apărură sub cerul alburiu ciori, în amestec de viscol. Îndată după ele prinseră a se îmbulzi nouri. Ploaia rece, cu zloată, începu a bate când se întunecă deplin.

La opt ceasuri, în odaia doctorului ardea focul în sobă, şi la ferestre fâşâia şi bătea din aripi de ninsoare viscolul. Tăcutul lepădă încă un braț de lemne lângă vatră, după aceea, fără cojoc şi cu capul gol, trecu prin dreptul ferestrelor, bocănind cu cizme grele. După cină, cei doi prietini, întinşi în jilțuri, cu cafele şi țigări, într-un fel de beție unică a tihnei, auzeau încă pe servitor umblând pe afară, prin ogradă şi cerdacuri, la paseri, la vite, la magazii. Într-un târziu, mai aduse un braț enorm de lemne şi-l lepădă ca pe un nou argument disprețuitor împotriva şamanului vijeliei.

— Uvar, zise inginerul; fii bun, te rog, şi adă lada de

cărți, pe care ai cărat-o de la Roznov. O ştii?

— Ştiu, răspunse iacutul. Dar ce nevoie de acele hârtii? Am adus lemne.

— Adă lada aici, urmă Rohalschi râzând. Îmi trebuie ş-un cleşte, un ciocan ş-o daltă. Avem s-o desfacem, să scoatem din ea poveştile şi minciunile. Pe asemenea vreme n-avem ce face cu adevărurile.

Iacutul clăti din cap fără să înțeleagă adaosurile poruncii. Părăsi camera, şi amândoi prietinii socoteau că s-a tot dus la sălaşul lui, când auziră bufniturile cubului, asupra căruia slujitorul se opintea cu umărul răsturnându-l pe toate fețele. Deschise canaturile uşii şi-l dădu înlăuntru, gâfâind. Lepădă din sân cleşte, daltă şi ciocan, apoi se duse.

Rohalschi lucră tihnit şi cu atenție, pe când profesorul îl privea leneş. Desfăcu vravurile de cărți şi le înşiră în juru-i. Petrecea cu ochii titlurile, întârzia la ilustrații, din când în când îşi aprindea altă țigară şi sorbea din păhărelul de coniac de pe măsuța din preajmă.

Profesorul întinse mâna şi cuprinse la întâmplare un tom, despre civilizația veche, îl răsfoi câtva timp, căscând, apoi ațipi la locul lui, în vuietul furtunii.

Se trezi târziu, către miezul nopții. Furtuna sporise; ferestrele aveau afară chenare de viscol. Rusul cetea cu luare-aminte în preajma focului. Nu mai fuma; însă sticla de coniac era pe jumătate deşertată.

Doctorul Iacob Melinte auzi afară cântând un cucoş fantastic.

— Ce faci acolo? întrebă el pe inginer.

— Cetesc, răspunse Rohalschi. Fii treaz la ce-am să-ți spun, pentru că se poate întâmpla să mă fi îmbătat. Urmează, după cât înțeleg, a se vădi încă o verigă dintr-un lanț de fapte care pot părea neexplicabile, însă eu sunt sigur că s-au produs în virtutea unei legi ce mişcă în jurul nostru seriile de fenomene. Îmi permiți să mă explic în altă limbă, deşi ştiu moldoveneşte ceva mai bine decât Uvar; nu vreau să apară într-o armătură comică chestii aşa de serioase. Hazardul, stimate Iacob Ioanovici, nu-i decât o ondine inexorabilă a cauzelor şi efectelor. Noi putem privi cu ochi holbați rezultatele, având aerul că nu înțelegem nimic şi chiar refuzând a înțelege ceva, însă toate se produc cu rânduială, declanşate de un factor inițial. Legăturile ne scapă; asta însă nu înseamnă că nu există. Nu te uita aşa de semnificativ la mine; sticla nu-i deşartă decât pe jumătate. Deşi uneori am obiceiul josnic să mă îmbăt complet şi absolut, acum te încredințez că sunt în toată firea. Iată despre ce-i vorba...

— În sfârşit! Să vedem, s-auzim! se veseli doctorul.

— Iată despre ce-i vorba. Ştii că mai mult ne-am veselit decât ne-am mirat când am auzit povestea Veronei Vasilievna despre sosirea kitailor în Roznov. Ei bine, ai să te convingi, sper, că apariția lor n-a fost o simplă întâmplare

idioată. Ca să te convingi, e destul să observi deocamdată că unul din acei soli ai întâmplării, cu numele Uvar, care nici măcar nu e chinez, s-a întors. S-a întors în nişte condiţii aşa de extraordinare, încât a rămas pe loc. A trebuit ca un ofiţer, probabil nevinovat, să fie asasinat în poarta bătrânilor la Roznov, pentru ca Uvar să nu mai poată pleca. Dar asasinii, dar casa bătrânilor, dar atmosfera de ameninţare care l-a fixat ca şi cum l-ar fi înlănţuit aici o divinitate, nu observi că se înşiruie într-o logică absurdă, care totuşi pare a elimina arbitrarul? Toate elementele erau pregătite şi veneau unul către altul. Ca să-ţi mai dau o dovadă că erau pregătite, trebuie să adaog că şi dumneata, iubite şi stimate Iacob Ioanovici, te-ai simţit atras acolo de anumite scrisori şi de anumite stări sufleteşti. Eufrosina Andreievna făcea tot ce-i sta în putinţă ca să te oprească, şi dumneata tot te-ai dus, cu riscul de a rupe un contract social. Mai mult: fără nici o necesitate serioasă, ai luat cu dumneata acest lădoi, de cărţi, pe care atuncea nici măcar nu l-ai deschis.

— Ei, şi ce-i? mormăi doctorul, căscând somnoros.

— Ai să vezi numaidecât, iubite şi stimate Iacob Ioanovici. Urmez... Nu poţi tăgădui că n-ai fi stăpânul acestei proprietăţi dacă nu s-ar fi produs anumite sugestii, cele mai însemnate în legătură cu această umilă epavă a omenirii, care este sluga dumnitale, iacutul. Are dreptate Eufrosina Andreievna să nu-l poată suferi. Fii atent mai departe. Această ladă de cărţi putea să fie uitată şi părăsită la Roznov. Deşi nu-ţi era întru nimic utilă, deşi era în stră-

mutarea asta a dumnitale un balast, dumneata ți-ai adus aminte de dânsa şi ai pus pe iacut să se întoarcă la Roznov, să ți-o aducă aici numaidecât. Mai este ceva. După ce s-a ostenit Uvar, dumneata nu te-ai grăbit deloc să desfaci cărțile. Puteau să mai steie astfel nedesfăcute, în ladă, treisprezece ani, ori până la sfârşitul timpurilor. Dar să zicem ca puteau sta nedesfăcute numai trei zile, ori numai o lună. Nu. Au stat cât trebuie, exact până în această sară, când a sosit o veste grabnică din necunoscut. Cărțile trebuie desfăcute numaidecât. Totuşi, ar fi putut să mai steie, dacă Uvar, disprețuind ce am spus eu ori neînțelegând porunca, se ducea în treaba lui. Destinul lor nu atârna de o hotărâre fermă a noastră; după un ceas puteam uita toată afacerea. Dar iacutul a adus cărțile; şi eu le-am desfăcut. Am întins mâna, am eliminat câteva şi am ales tocmai pe aceea pe care trebuia s-o aleg. Ca să pot s-o deschid şi s-o cetesc, dumneata, iubite Iacob Ioanovici, trebuia să adormi. Iar acea cărțulie pe care am pus cu mâna e istorisirea lui Uvar cel bătrân.

— Care Uvar cel bătrân? tresări cu grijă profesorul.

— Fii liniştit, scumpe Iacob Ioanovici. Sunt destul de treaz şi nu sunt nebun. E istorisirea vieții lui Uvar cel bătrân, pe care a scris-o el singur acum şaizeci ori şaptezeci de ani. Uvar cel bătrân a fost un iacut cum n-au mai fost alții, de la începutul lumii. A învățat slovă rusească. Aşa ceva nu s-a pomenit nici înaintea lui, nici după el. Cu acea slovă rusească s-a îndemnat a-şi scrie viața, după instigațiile unui filolog suedez, care n-avea probabil altă

treaba decât să pregătească uimirea noastră din această sară.

— Ai cetit dumneata asta acolo?

— Am cetit. Poftim, ceteşte şi dumneata. Uvar al dumnitale e nepotul acelui bătrân.

— Asta-i legătura? Tocmai asta aş vrea să pricep de unde-o scoți dumneata.

— N-o scot eu; o scoate logica înlănțuirilor. Şi fără îndoială aceste înlănțuiri nu se opresc numai la identificarea servitorului dumnitale; merg către alt destin.

— Mă sperii, rusule.

— Bine, bine; dumneata râzi, dar să ştii că nu se poate să fie altfel. Ca să înțelegi, iubite Iacob Ioanovici, ceea ce pentru mine e destul de clar, te sfătuiesc să iei cartea şi s-o ceteşti. Într-un ceas ai isprăvit şi ai priceput totul, ca şi mine. Ai să observi singur, din prima clipă, că nu e vorba de o ficțiune, dintre acele pe care le alcătuiesc romancierii pentru distracția copiilor. E ceea ce s-ar putea numi un document omenesc. O confesiune publică, simplă dealtfel şi fără nici o întâmplare extraordinară, pe care o autentifică un savant cu barbă şi ochelari; i-aş putea spune „spovedania negurii”... Ceteşte şi vezi. Până atunci eu am să trec într-o anumită stare, ca să nu fiu martor la spaima de care ai să fii cuprins.

— De ce spaimă?

— Nu ştiu; aşa mi se pare mie: spaimă.

VII

Aici se află transcrisă întocmai istorisirea lui Uvar cel bătrân, tipărită într-o broşură veche, în nemţeşte, la Petersburg. Profesorul universitar Iacob Melinte de la Iaşi a cetit-o în sara de 21 noiembrie 1922, în casa lui de la Pârâul-Negru, după cum arată însemnarea lui proprie pe marginea foilor. Inginerul rus Anton Ilici Rohalschi dormea în jâlţ, dinaintea focului, cu părul zbârlit atârnând într-o parte şi cu mâna stângă căzută până la duşamea, într-o stare cu totul nevrednică de un intelectual. Afară viscolea.

„Milostive Otto Nicolaievici Boehtingk, îşi începea Uvar bătrânul dedicaţia, şi umbra lui se prelinse pe fereastră, din viscol, şi veni să se aşeze în tăcere în preajma profesorului; îndeletnicindu-te cu studiul limbilor feluritelor seminţii, ai venit la mine în luna lui martie 1847 şi, arătându-mi că ai dori să scrii ceva despre idiomul iacuţilor, mi-ai cerut să-ţi alcătuiesc un memoriu despre viaţa mea şi despre acest popor. Am socotit de a mea datorie să-ţi împlinesc dorinţa şi-ţi trimet aceste foi. Sunt încredinţat că ceea ce am scris eu nu va folosi nimănui. Poate ai să ceteşti domnia-ta, dar nimeni n-are să te imiteze. Totuşi, munca mi-a fost destul de anevoioasă, căci înaintea mea nimeni nu s-a aflat să scrie în limba iacută şi nici nu cred să mai încerce altul după mine. Mă simt bucuros totuşi că am putut face ceva pentru iubiţii mei.

Pe malul stâng al fluviului celui mare Lena, la o sută de poşte de cetatea Iacuțc, aproape de Marea de ghiață, se află Gigansc. În acel târg a trăit tatăl meu, ca oblăduitor de plasă; acolo m-am născut.

După ce Gigansc a căzut din treapta de târg, tatăl meu a trebuit să se întoarcă la Iacuțc. N-aveam atunci decât patru ori cinci ani. La vârsta asta un copil îşi înseamnă în mintea lui puține lucruri, totuşi, mi-a rămas ceva din acel timp depărtat. Tata era silit, din pricina slujbei lui, să facă în fiece an călătorii lungi şi grele. Lipsea de acasă câte nouă luni; în vremea asta eu şi mama plângeam de amărăciune şi plictis.

În două rânduri a fost cât pe ce să-mi pierd viața: întăia oară am vrut să trec un pârău, agățându-mă de un trunchi, şi m-am dus cu capu-n jos în apă: a doua oară am căzut în căldarea în care fierbea mâncarea cânilor.

Într-o dimineață m-am înfricoşat de moarte când am dat cu ochii de un hoț, care stătea dinaintea uşii, afară, cu puşca pe braț. Se uita crunt, pândind la dreapta şi la stânga. Am înțeles că stătea strajă, ca să apere avutul nostru de prădăciunea celorlalți hoți.

Era vorba de o bandă de vreo paisprezece ori cincisprezece răufăcători, care scăpaseră din închisoarea de la Ocoțc, unde erau osândiți să muncească silnic la fierberea sării. În calea lor prădaseră mai multe caravane de neguțători. De la Aldan coborâseră până la Lena şi ajunseseră la Gigansc cu luntrile, în vremea nopții. Ieşiți la uscat, apucaseră în somn pe cazaci şi pe soldați, îi legaseră de mâni

şi de picioare şi le turnaseră pe gâtlejuri rachiu, îmbătându-i până la nesimțire. Îi lepădaseră atunci în închisoarea târgului, îi încuiaseră acolo, iar ei se desfăcuseră în câteva grupe, jefuind casele locuitorilor.

În aceeaşi dimineață, la ceasul mulsorii vacilor, i-am văzut pe toți adunați în casa noastră, după ce îşi săvârşiseră isprava. Erau nişte oameni groaznici la înfățişare, cu nasurile tăiate şi obrajii însemnați cu fier roş, părând cărnuri crude la lucirea mangalului. Când tatăl meu şi mama intrară pe uşă, ei îndată încercară să-şi îmblânzească figurile cu zâmbete, deşi pe ei se cunoşteau încă stropiturile de sânge ale târgoveților ucişi. Au mulțămit părinților mei că şi-au făcut pomană cu nişte oameni sărmani şi prigoniți ca dânşii.

O asemenea faptă încă nu se întâmplase până atunci în țara iacuților. Căpitanul hoților, georgian de naştere, nu părea deloc tulburat de ceea ce se petrecuse. Era un om nalt, cu brâul plin de arme. Purta nădragi roşi, cu vipuşcă de argint. M-a luat în brațe şi mă îndopa cu feluri te lucruri dulci, pe când eu plângeam.

Părinții mei nu puteau să fie decât recunoscători că, în acea zi a nenorocirii, fuseseră cruțați. Hoții puteau să le ia tot şi să dea foc. După ce au mâncat şi au băut cu îmbielşugare, oamenii aceia înfricoşați s-au coborât la fluviu, s-au suit în luntri şi s-au dus. Nu pot să arăt tânguirile şi plângerile celorlalte familii, în număr de vreo treizeci, după ce au ieşit din pădure şi s-au întors la casele părăsite.

În aceeaşi vară, nu mai ţin minte la câte luni după asta, hoţii au fost ajunşi la şaptezeci de poşte de Gigansc, de către soldaţi de la Iacuţc. Nu s-a mai găsit la ei decât puţin din ce răpiseră oamenilor de la noi.

Cine stă şi se uită la împrejurimile de la Gigansc nu poate vedea nimic deosebit şi frumos. Numai păşuni, între dealuri şi între huceaguri dese ca peria, unde nici cânele nu-şi poate vârî botul. În altă parte, după ce ai trecut zece paşi în pădure, dai de mlaştini şi de smârcuri în care te cufunzi până la genunchi. Ici şi colo poţi culege puţine afine, coacăze roşii şi merişoare de răsură.

Iarna ţine acolo opt luni, în care timp nu poţi ieşi din cojoc. Dacă mai socoţi o lună de toamnă şi una de primăvară, mai rămân câteva săptămâni pentru o vară jalnică.

Omătul se adună în troiene mai nalte decât casele; vântul bate atât de cumplit, încât nu te poţi ţinea pe picioare; gerul îţi taie răsuflarea; soarele se arată puţin în tot timpul iernii, şi două luni e pierit aproape cu totul. Mărturisesc că nu mi-aş fi ales niciodată eu singur, de bunăvoie, asemenea loc de naştere.

Locuitorii din Gigansc sunt tunguzi în număr de patrucinci sute de oameni. Trăiesc din vânat, ocolind pustietăţi de două sute de poşte jur împrejur. Adună dinţi de animale mari, care acuma nu mai sunt, vânează reni şi lupi, vulpi roşcate şi vulpi cu guler castaniu, urşi albi şi negri, samuri şi vidre.

Singura petrecere a localnicilor în curgerea anilor e soarele de vară, care stă două luni necontenit pe cer şi nu asfinţeşte. Străinii care se duc acolo, neavând cunoştinţă de asta, nu ştiu când trebuie să se odihnească şi să doarmă.

Apele din acel ţinut n-au samăn în ceea ce priveşte mulţimea şi bunătatea peştilor. Pescarii prind mai ales păstrăvi, moruni şi nisetri şi alte multe neamuri şi feluri, pe care însă le părăduiesc şi n-aleg dintr-însele nimic. Asta din pricina lipsei de sare, dar şi din pricina obiceiurilor. Tungunzii sapă, chiar aproape de locul unde vânează peştele, o groapă adâncă, pe care o căptuşesc cu scoarţă. Peştele, după ce-i scot oasele şi măruntaiele, îl aruncă acolo grămadă şi-l lasă până ce se albăstreşte şi se moaie. Putrezit astfel, îl mânâncă cu mare plăcere. Am mâncat şi eu şi mi-a plăcut şi, dacă m-aş mai duce acolo, aş mânca iarăşi bucuros. Doctori mari şi învăţaţi scriu cum că peştele învechit e otravă. Iată, eu nu pot să cred una ca asta. Zice că s-ar fi văzut oameni murind de peşte care nu-i proaspăt. Tungunzii mânâncă de cel putred şi nu mor decât la bătrâneţă.

La mijlocul veacului trecut trăia la Gigansc o rusoaică pe care o chema Agripina. Bunica o cunoscuse şi ne povestea de dânsa cum că ar fi fost vrăjitoare. Cei la care se uita ea cu voie bună se puteau socoti fericiţi; cei care nu-i plăceau se puteau aştepta la toate nenorocirile. La cuvântul ei se închinau toţi, ca şi cum ar fi fost sfânt. Înconjurata astfel de încredere şi teamă, se retrăsese

într-un loc singuratic, la patru poşte în sus de Gigansc, clădindu-şi acolo o chilioară, ca să-şi petreacă bătrâneța. Prin preajma acelui loc nu trecea nimeni fără să se abată la dânsa, ca să-i ceară binecuvântare şi să-i lese un dar. Vai de cei care nu-şi îndeplineau asemenea datorie! Îndată îi ajungea pedeapsa. Vrăjitoarea se prefăcea în corb negru, stârnea asupră-le vârtejuri de vânt, le risipea boclucurile în revărsări de ape, le lua mintea. Chiar şi acuma, multă vreme după ce a murit, călătorii nu uită să lese daruri acolo, la chilia unde a vieţuit ea. Numele ei, Ogröpönö, îl rostesc şi astăzi localnicii de la Gigansc şi toți iacuții din ținut. Se zice despre o femeie nebună că a fost lovită de Agripina de la Gigansc. Se spune cum că vrăjitoarea aceasta a ajuns vârsta de optzeci de ani; că era grasă şi scundă, cu obrazul stricat de vărsat. Avea ochi scânteietori ca steaua dimineții şi-un glas limpede, ca sloiul de ghiață când îl loveşti. Astfel a rămas amintirea ei în țările de la miazănoapte.

Cum am spus, aveam puțini ani când ai mei au părăsit Gigansc şi s-au dus să se aşeze la Iacuțc. După cum e obiceiul, am luat într-o garafă țărână din locul meu de naştere, ca s-o amestec cu apă şi s-o beau când mi-a fi dor de ce părăsisem; însă asta nu s-a întâmplat niciodată. N-am mai văzut Gigansc şi Dumnezeu ştie dacă am să-l mai văd.

La două poşte şi jumătate către miazănoapte de Iacuțc este un loc care se numeşte Kilem. Acolo tata şi mama îşi clădiseră, înainte de a se duce la Gigansc, o căsuță

frumuşică de modă rusească. Foarte aproape de acolo trăiau în sălaşul lor bunicul şi bunica după mama, care erau foarte bătrâni.

Nici la Gigansc, nici cât călătorisem nu văzusem câmp deschis, nici întindere de apă cât poate cuprinde ochiul, nici munți şi dealuri în lungul unui fluviu, nici păduri nepătrunse. Urechea nu-mi fusese încă desmierdată de cântecul ciocirliei şi de melodiile altor paseri cântărețe. N-auzisem decât croncănitul corbului şi al ciorilor şi țipătul botgrosului. Plante nu cunoscusem decât trestiile şi papura.

Închipuiască-şi oricine uimirea mea când am ajuns la Kilem. Înaintea ochilor mei se desfăşurau fânețe care-mi păreau fără sfârşit: vântul le mişca în valuri, şi erau smălțuite de felurite feluri de flori. Ici şi colo se vedeau dumbrăvioare de larice ori de mesteacăn. Toată această întindere era străbătută de o apă repede şi limpede, cu maluri nalte. Dincolo de râu, fulgerau, ca de argint în soare, coasele cosaşilor. În acest loc larg păşteau herghelii şi turme. Din loc în loc, adunate câte cinci-şase, casele iacuților, lipite cu lut, sau iurtalele lor de vară, colibe conice şi albe de mesteacăn. Ferestrele de foi de mica străluceau ca nişte pietre prețioase. În fundul acestui peisagiu, pe deal, se ridica şi casa noastră.

Pentru sufletul meu de copil, nimic nu putea fi mai frumos decât aceste locuri. Aşa ceva nu mai văzusem. Mi le închipuiam întinzându-se fără de hotar. Aveam în mine o bucurie pe care niciodată n-aş fi putut-o lămuri cu vorbe.

Dar abia ne-am aşezat în țara iacuților, şi nenorocirea trecu pragul casei noastre. Într-o zi, sculându-se de la masă, tata, care era în vârstă de şaptezeci şi doi de ani şi nu fusese niciodată bolnav, căzu dintrodată fără cunoştință şi-n puține clipe îşi dădu sufletul.

Pierderea aceasta a lovit greu pe mama. După înmormântare, a văzut că rămâne într-o stare de plâns; moştenea după tata datorii de opt ori nouă sute de ruble, ceea ce era mult pe atunci. După nouă ani petrecuți la Gigansc, părinții mei găsiseră la Kilem numai puține vite din câte lăsaseră. Le apucaseră vecinii care dincotro. Iar casa o pustiiseră cu desăvârşire.

După ce i s-a mai potolit durerea, mama s-a grăbit să puie rânduială în treburi; şi cu stăruința ei, vitele noastre s-au mai înmulțit în cei cinci ani cât am mai stat la Kilem.

Am început a înțelege că viața nu-i aşa de plăcută cum îmi apăruse într-o clipă. Zilele curgeau cu puține bucurii. Din pricina frigului groaznic, jumătate din lunile anului trebuia să stăm închişi în casă. În această vreme nimeni n-ar fi putut avea îndrăzneala să coboare în şes.

Cât am trăit acolo, am cunoscut mulți iacuți care mă iubeau ca pe copilul lor şi care-mi erau şi mie dragi. Am deprins de la ei vorba şi obiceiurile locului. Ascultam cu plăcere poveşti, cântece şi istorisiri de demult. Îmi plăcea să mă duc la sărbători, la praznice şi la jocurile din vremea verii. Am cercetat bălțile de prin împrejurimi, pline de

felurite soiuri de rațe. Am străbătut păduri, unde vedeam iepuri, potârnichi şi cucoşi sălbatici. Primăvara, după zăpor, şi toamna, după ce puii îşi pot lua zborul, nu puteam dormi de larma gâştelor şi rațelor sălbatice, a lebedelor, a cocorilor şi a stolurilor fără număr ale altor paseri felurite de apă. Cât am petrecut în asemenea locuri, am vânat dihănii fel de fel şi paseri felurite, mai mult decât oricare om de pe lumea asta. Când porneam, umblam fără hodină zile şi nopți, fără a cunoaşte truda. Toamna, mă culcam pe-o coastă, având perină un trunchi de copac, şi fără a mă învăli cu nimic pe vreme de ploaie ori de lapoviță. La pescuit, umblam toată noaptea prin apă ca ghiața, cercetând vârşele. Deprinderile acestea din copilărie mi-au fost destul de folositoare după aceea în viață.

După ce a trebuit să ne mutăm la Iacuțc, mama a pus să se desfacă şi să se transporte la oraş bucată cu bucată casa noastră de la Kilem; şi a alcătuit-o din nou, într-un loc potrivit. Pe urmă am intrat în slujba împăratului, scriitor la tribunal. Lucram sub mâna unuia Gorgonov, om din neam de rând şi slab scriitor. Fiind ocrotit de cei mai mari, chinuia pe cei mai mici fără cruțare. În fiecare zi lucram din zori şi până-n noapte, în total şaptesprezece ceasuri, şi pentru asta nu mi se da decât două ruble de aramă pe lună, adică doi franci. După ce m-am nevoit astfel doi ani, am ajuns cap de masă; şi după alți patru ani, conducător peste şapte mese. Nu mult după asta am fost numit cancelar privat al guvernatorului, şi aveam sub diriguirea mea zece scriitori, cu care munceam din greu.

Mă nevoiam mai ales din pricină că mai toți erau nişte beţivi cumpliți; iar care nu aveau patima asta erau copilandri pe care aveam datoria să-i învăț; aşa că toată munca trebuia s-o fac singur. Munceam douăzeci de ceasuri pe zi şi eram plătit cinci franci pe lună. Dar dragostea pe care mi-o arătau mai-marii mei, plăcerea maicii mele şi vaza de care mă bucuram în ochii lumii îmi dădeau putere. Pe lângă asta aveam încredințarea că sunt folositor.

Mama îşi pierduse soțul. Din treisprezece copii, doisprezece muriseră. Nu-i rămăsesem decât eu. Aşa că nu trăia decât pentru mine. Când s-ar fi putut şi ea bucura de puțină tihnă, dintrodată a căzut bolnavă şi din zi în zi i-a fost tot mai rău. Am stat fără somn la căpătâiul ei nouă zile şi nouă nopți. Înainte de a muri, mi-a dat multe sfaturi bune.

— Să nu mai stai la Iacuțc, mi-a spus ea; aici sunt prea mulți ruşi care te zavistuiesc. Localnicii ți-ar arăta fără îndoială dragoste, dar asta i-ar îndârji şi mai rău. Dacă ai răspunde la provocările lor, ai cădea în nenorocire şi ți-ai pierde libertatea. Vinde casa şi du-te la scaunul împărăției. Acolo ai să vezi pe împăratul şi ai să fii fericit. Ai să rămâi singur pe lume, dar să-ți aduci aminte de sfaturile mele, care au să-ți fie mângâiere în năcazuri. Ajută pe aproapele tău cu vorba şi cu fapta; asta-i datoria oricărui om. Mâni am să mor; la răsăritul soarelui chiamă pe preot, împreună cu toți prietinii şi rudele.

Era într-o zi de toamnă. Preotul a venit în zori. Mama s-a mărturisit şi a primit împărtăşania, iertându-se cu

toți cei de față, apoi m-a îmbrățișat şi a rămas cu fruntea pe umărul meu, până ce am simțit-o înghețând. Atunci cei de față au strigat: «A murit!» Într-adevăr, îşi dăduse cea din urmă suflare.

Cu dânsa am pierdut tot ce aveam bucurie pe pământ. Fără frate, fără soră, fără soție şi copii, am rămas singur pe lume, amărât, oriunde pribeag şi străin.

Ținutul nu mai avea pentru mine farmec. Toate îmi păreau posomorâte. Iacuții din zi în zi mergeau în scădere din pricina slujbaşilor stăpânirii. M-am hotărât să mă duc de-acolo, dar am mai stat, oprit de guvernator, care ținea la mine ca la un copil al lui.

Când nici el n-a mai fost, mi-am vândut casa şi lucrurile, mi-am plătit datoriile şi m-am dus la Iacuțc, unde am intrat în slujbă tot la cancelaria guvernatorului, cu leafă de optzeci de ruble pe lună. Am trăit acolo în pace un an şi jumătate. Îmi pusesem în gând să mă duc în Rusia şi mă şi pregăteam, când sosi în oraş guvernatorul nou pentru Iacuțc. Aflând că eram cunoscător al locurilor, al oamenilor şi rânduielilor din acea țară, mi-a cerut să merg şi eu cu dânsul. Deocamdată am fost în îndoială, pe urmă, părându-mi-se că e om hotărât şi vrednic, m-am gândit că-i bine să mă întorc cu el, mai mult pentru folosul iacuților mei decât pentru al meu. Bănuiam că mă aşteaptă năcazuri şi trude, ceea ce s-a adeverit.

Îndată ce măria-sa guvernatorul a ajuns la Iacuțc a

descoperit o mulțime de răutăți şi ticăloşii şi a dat afară pe unii slujbaşi. A început a umbla şi a cerceta căutând să aline pretutindeni suferințele poporului. Vreme de cinci ani a stat treaz şi nu s-a ostenit făcând binele, aşa încât cred că şi astăzi oamenii de-acolo îl pomenesc, binecuvântându-i numele.

Cam spre miazăzi-răsărit de Iacuțc, la o sută de kös, adică poşte depărtare, se află un ținut cu numele Ut, având un înconjur de vreo cinci sute de poşte, foarte îmbielşugat în vânat. Ruşii îi zic Udscoi. Granița lui merge până la Marea Ocoțc, până la împărăția Chinei şi până la alte ținuturi care se chiamă Nercinsc, Olecminsc şi Hanganghi.

Acest ținut, față de țara iacuților, pare o pustie. În toată întinderea lui nu viețuiesc decât patru până la cinci sute de tunguzi nomazi. Ruşii şi iacuții se îndeamnă într-acolo din pricină că pot lua pe nimic dobânda vânătorilor, înşelându-i în toate chipurile. Ca să se curme necinstea şi hoția în dauna acelor oameni sărmani, măria-sa a hotărât să mă trimeată pe mine comisar împărătesc la Udscoi.

Cu două luni înainte de plecare, am avut sarcina să pun în rânduială feluri de feluri de hârtii. În aceeaşi vreme îmi făceam toate pregătirile de drum. Au fost zile şi săptămâni de osteneală, început al grelelor mele năcazuri, într-o călătorie aşa de îndepărtată.

A trebuit să iau cu mine trei rânduri de straie de iarnă, patru de vară, zahăr, ceai, pesmeți, pastramă, pulbere,

halice, arme, puțin rom, rachiu mai mult, unt rusesc, unt de la iacuți, toate rânduite în saci de piele de câte cincizeci de kilograme ori în lăzi de scânduri şi de coajă de mesteacăn. După ce toate au fost pregătite aşa încât apa să nu le poată răzbate, au fost legate câte două şi câte trei la un loc cu curele tari şi potrivite pentru cai în greutăți care să nu întreacă o sută de kilograme.

Eaa în luna lui fevruarie şi gerul era destul de aspru. Argintul viu, cu care ruşii măsoară caldul şi frigul, era coborât sub numărul treizeci când am plecat de la Iacuțc, cu cei doi cazaci care-mi fuseseră rânduiți sub porunca mea. Într-o sanie cu doi cai am ajuns până la Amga, depărtare de douăzeci de kös. Acolo, după ce am încărcat sacii şi lăzile pe şapte cai anume pregătiți, am încălecat şi am pornit mai departe, având doi călăuzi.

Caii erau bine ținuți şi zburdau întruna prăvălind de pe ei sarcinile; de aceea în ziua întâia am socotit potrivit să ne oprim după trei poşte de umblet, şi oamenii mei au alcătuit popasul de noapte.

Întăi, conducătorii cailor au coborât şi au rânduit lăzile şi sacii. După aceea, cu lopețile, au dat la o parte omătul, descoperind loc pentru foc. Au adunat vreascuri. Au umplut cu zăpadă samovarele şi cazanul şi le-au atârnat deasupra flăcărilor.

După ce ne-am încălzit sângele cu ceai, călăuzii au pregătit culcuşurile. Au grămădit un strat de cetină măruntă,

peste care au întins cergile cailor; apoi au aşternut deasupra blăni de urs. După ce am cinat, ne-am desfăcut repede din straie şi ne-am vârât sub blăni. Cizmele, colţunii, mănuşile erau umede de sudoare. Călăuzii le îngroapără în omăt, ca să le soarbă umezeala; astfel s-au uscat mai bine decât la foc. Îndată ce ne-am încălzit locul şi învălitorile, am adormit. Dimineaţa, îndată ce ne-am frecat cu omăt, clănţănind de frig, am tras pe noi straiele în pripă; am băut ceai fierbinte şi am pornit la drum. Am umblat noi în acest chip până ce au început a se topi omăturile.

Mărturiresc că cel mai greu lucru în asemenea călătorie, iarna, este dezbrăcatul în frig, ca să te culci; dar şi mai greu e sculatul dimineaţa, când te speli cu omăt în ger şi pui unul după altul atâtea vestminte. Trebuie să fii bine călit ca să nu te îmbolnăveşti.

Băuturi spirtoase nu beau de nici un fel şi nu ştiu de ce folos pot fi. Cred că ceaiul e singur cu adevărat folositor în asemenea împrejurări. Bineînţeles, nu vorbesc de iacuţi, şi de tunguzi, care, născuţi şi crescuţi fiind în viscol, pot umbla trei zile neîntrerupt fără să mânânce nimic.

După patru zile de umblet am ajuns la ţărmul unui fluviu mare cu numele Aldan, în dreptul locului unde, în partea cealaltă, se varsă în el râul Uciur. Am făcut popas într-o iurtă de tunguz, ş-acolo am aflat că înaintea noastră, cale de zece poşte, se găseşte troian de mai mult de şase palme grosime şi că prin acea parte nu putem răzbate.

Vestea aceasta ne-a pricinuit mare tulburare. Aveam poruncă să trec cu orice preț înainte. Ca să ocolesc piedica, ar fi trebuit să fac un ocol de douăzeci de poşte şi să iau cu mine reni, pentru poveri. Renii însă nu pot duce decât greutăți mici, şi ceea ce nu puteam pune pe ei n-aveam unde lăsa. Deci am hotărât să ne facem cale în susul râului Uciur. Vreme de două zile, cât am poposit în iurtă, ne-am alcătuit patine de omăt şi n-am dat fân celor doi cai fără poveri. În ziua a treia am trecut peste Aldan şi, cum am intrat în albia Ucrurului, omătul mare a început să îngreuieze umbletul cailor.

Unul dintre călăuzi, care-şi pusese patinele, ducea înainte de căpăstre cei doi cai fără povară. Caii aceştia săreau în două picioare şi sfărâmau omătul înghețat, căzând asupra lui cu copitele de dinainte. În pârtia aceasta intram noi, şi după noi caii cu poverile înşirați unul câte unul. Umblând de dimineață până în sară, abia am putut face o jumătate de poştă. Şi ca să străbatem până la o cale ceva mai bună, ne-au trebuit zece zile. Iar în cursul acestor zece zile, aproape n-am putut sta în şa. Caii erau siliți să facă atâtea salturi, opintiri şi zvâcnituri, încât nu era cu putință să ne ținem cumpăna. Am umblat deci cu patinele pe omăt.

Uciurul curge între stânci prăpăstioase şi între colțuri de sihlă deasă ca peria. Când făceam popas de noapte, ne aşezam în albie, coboram caii sub râpă, îi despovăram şi-i lăsam să-şi caute puțină hrană subt omăt ori în mugurii desişurilor de sălcii şi mesteacăn.

După ce am trecut viscoliturile, am dat peste alt năcaz. Zăgăzuit în albia-i stâncoasă de către sloiuri de douăsprezece palme grosime, puhoiul Uciurului zbucnise rupând închisoarea şi se revărsase deasupra gheţei. Pe alocuri caii umblau până la genunchi în apă; prin alte părţi apa îngheţase şi făcuse polei pe care caii nepotcoviţi nu se puteau ţine. Lunecau chiar renii. Ca să putem trece înainte pas cu pas, doi dintre oameni mergeau în frunte şi crestau lunecuşul cu topoarele şi cuţitele. Când era de unde, presărau lut ori năsip. Într-un loc unde nu se luaseră destule măsuri, toţi cei şaisprezece cai se prăvăliră, poverile se rupseră din chingi şi se desfăcură. A trebuit să stăm o zi întreagă ca să dregem stricăciunile şi să punem iarăşi toate în rânduială.

În calea aceasta anevoioasă ne opream uneori subt înălţimi care ne înfăţişau minunate privelişti. Apele adunate sus, pe plai, rupseseră închisoarea sloiurilor şi, curgând pe treptele râpei, îngheţaseră. Când lumina soarelui de primăvară bătea de către asfinţit, prefăcea luciul gheţarului în mii de curcubeie şi roiuri de pietre scumpe. Sub râpă, fluviul curgea în puhoi repede, care nu îngheţa niciodată.

În luna lui aprilie am început a sui pe râpa dreaptă a apei Egne, afluent din stânga Uciurului. Într-o zi am văzut de departe ceva negru stând neclintit pe ţărmul râului. Am crezut întâi că-i vreo sălbătăciune. Însă, apropiindu-ne, am văzut că-i un tunguz. Stătea jos la pământ şi plângea. Când am fost în preajma lui, s-a sculat şi ne-a făcut salut,

după obiceiul neamului său. Întrebându-l ce suferință are, a început să ne povestească.

— Ieri am ieşit la vânat, zicea el, şi am dat peste urme de ren sălbatic. Bucuros, m-am întors acasă, pregătindu-mi puşca. M-am odihnit şi am ieşit iar, cu cânele, către miezul nopții, când se întărise ninsoarea din cursul zilei. După ce am ajuns în locul unde găsisem urme, am aşteptat două ceasuri, fumând din lulea, până ce s-a luminat de ziuă. Atunci am cunoscut iar semnele, am pus cânele să adulmece şi i-am dat drumul, urmărindu-l şi eu cu patinele. Am umblat aşa mai mult de o poştă, peste ape şi munți. Renii, zdreliți la copite de ghiața omătului, lăsau picături de sânge; după copce, îi simțeam că au început să ostenească; curând am auzit şi chefnitul cânelui; mă apropiam deci de vânat şi eram bucuros. Dar dintrodată copoiul a slobozit un chelălăit de moarte; m-am cutremurat ca şi cum aş fi fost lovit eu; m-am repezit înainte cu toată puterea şi la două bătăi de puşcă am găsit pe omăt bucăți de carne însângerată. Când cânele ajunsese turma, îi grămădise pe reni într-o râpă de pârău şi le da ocol, ca să-i ție pe loc. Dar chiar atunci se lăsaseră din munte lupi flămânzi, năvăliră asupra lui, îl înşfăcară de cap şi de coadă, rupându-l. Renii s-au risipit în toate părțile. Cânele meu era în vârstă de şapte omături; de la şase luni era vânător şi nu mă lăsase, vreme de şase ani, o singură zi fără hrană. Cum descoperea o urmă, fie de elan, fie de ren sălbatic, fie de zibelină, fie de orice alt animal, nu se putea să nu-mi aducă vânatul la puşcă. Nu l-aş fi dat pe zece reni trăgători. Cu el,

eram bogat; acum am rămas cel mai sărac dintre oameni. Nici nu cutez să mă întorc acasă; muierea şi copiii îl aşteaptă să-l dezmierde; bocetele lor au să-mi străpungă inima ca un cuțit ştirb! Of şi vai de mine!

După ce l-am ascultat, i-am spus tunguzului câteva vorbe de mângâiere. Nu era în puterea mea să-i dau vreun ajutor. L-am lăsat şi am trecut înainte.

Părăsind țărmul apei Egne, aveam de trecut peste un munte nalt şi prăpăstios, ca să ieşim iar în albia Uciurului. După ce-am făcut două poşte, am dat peste o tabără de călători. Am aflat de la dânşii că în munte omătul e de treisprezece palme grosime şi că nimeni nu poate sui şi răzbi pe-acolo. După ce am ajuns la locurile grele, oamenii mei, legându-şi patinele, au luat, dintre caii şi renii noştri şi ai drumeților, câte zece, descărcându-i de orice povară. Astfel i-am suit în munte, ca să rupă pârtie. A doua zi am început urcuşul, şi am ajuns la iarmarocul de la Uciur în ziua întăia a lunei lui mai. Acolo am ridicat iasakul, adică tributul împărătesc, şi am împlinit şi alte porunci ale guvernatorului. După ce caii noştri, istoviți cu desăvârşire, au dobândit iarăşi putere, am pornit din nou la drum, către Udscoi, luând cu noi zece reni, cumpărați de la localnici. Era la întăi iunie. Locul de adunare al nomazilor, pe țărmul Uciurului, e cam la cincizeci de poşte depărtare de Udscoi, însă drumul e deosebit de greu. Călătorul trebuie să treacă necontenit ape ori să se cațere pe tancuri. Când ploua, trebuia să împingem cu biciul animalele în

apă, ca să treacă înot. Alte dăți eram nevoiți să le grămădim pe plute înjghebate în pripă de noi. Întinderile ni se arătau când presărate de stânci, când rupte de bălți şi de mlaştini fără fund.

Dacă o vită cade în asemenea mocirlă, nu se mai poate scula. Într-un rând, cei şaptesprezece cai ai noştri s-au înnomolit toți. Călăuzii au trebuit să intre în glod până la brâu, să desfacă poverile şi să le aducă una câte una pe un grind uscat. După ce au tras şi caii, au avut năcaz să dreagă şi să închidă lăzile desfăcute ori rupte din chingi. Cum am pornit iar, n-am făcut douăzeci de paşi, şi caii s-au cufundat iar în mlaştină. A trebuit începută munca de la capăt. Altădată a trebuit să intru şi eu în mocirlă, ca să ridic deasupra apei capetele a trei cai căzuți. Chiar în clipa când mă nevoiam să-i scap pe aceştia, al patrulea se scufundă lângă mine, zbătându-se, pufnind de două sau trei ori, înfricoşat, după aceea s-a înecat. Oboseala noastră era sporită şi de o arşiță nemilostivă, care ne ardea şi ne secătuia, şi mai ales de nouri de țânțari, care ne împiedicau răsufletul. Eram osândiți să mâncăm şi să bem învălmăşiți şi copleşiți de aceste gângănii fioroase. Cum vărsam ceva într-un pahar ori răsturnam o mâncare într-un taler, ele cădeau deasupra, ca un viscol negru.

Spre lauda călăuzilor iacuți, pot spune că toată vremea au îndurat fără murmur orice năcaz de orice fel, mulțămindu-se c-o simbrie de nimic, nici jumătate din ce li s-ar fi cuvenit. La sfârşitul unei asemenea zile de suferință, după ce a înotat prin mocirlă, după ce a fost bântuit de

arşiță, de țânțari, viespi şi tăuni, după ce s-a opintit la atâtea munci cu toată sila puterilor lui, călăuzul e silit să vegheze asupra taberei până la miezul nopții, să-şi cârpească straiele şi să dreagă hamurile fărâmate. După asta trebuie să puie piedici cailor, dându-le drumul la păscut; dar din jumătate în jumătate de ceas se duce să-i cerceteze, ca să nu se încurce undeva, devenind astfel prada fiarelor. Îi mai rămân poate două ceasuri de somn. E o viață dintre cele mai amărâte.

La zece poşte de la țărmul Uciurului am dat peste un lanț de munți căruia localnicii îi zic Giungiur. În limba rusească se cheamă Iablonoi. Asta e spinarea Siberiei, înaltă până către nouri şi întinzându-se fără întrerupere în depărtări până la marea de ghiață. Era trecută amiaza când am ajuns la poale şi am făcut popas ca să odihnim animalele. A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, pe răcoare, am început urcuşul, cu piciorul. Caii veneau slobozi, unul după altul, fără nici o povară. Nici unul nu s-a aninat de cepii brazilor, n-a căzut într-o crăpătură de stâncă, nici n-a poticnit într-o râpă de puhoi. La cel întâi pas greşit, s-ar fi prăvălit în prăpăstii fără fund. Am suit în piept astfel patrusprezece ceasuri şi am ajuns pe culme, de unde se văd întinderile lumii. Ne împresura un frig aspru. Aerul, curat, fără țânțari şi viespi. Mi s-a părut că se sleieşte sângele în mine cât am stat sus, vreme de două ceasuri, ca să hodinim caii. Munții mari pe care-i străbătusem mi se păreau nişte dealuri mărunte de-acolo de sub cer. De pe amândouă costişele curgeau spre văi ape argintii în

salturi. Nourii, lunecând ca nişte neguri, treceau peste pisc ori atârnau pe prăpăstii. Coborâşul l-am făcut cu mult mai repede. Dar după şaisprezece ceasuri de umblet, şi noi şi dobitoacele eram aşa de zdrobiți, încât nici nu ne mai puteam mişca. Cum am găsit un loc bun de popas, ne-am oprit, am despovărat renii, am aprins foc ş-am făcut fum împotriva țânțărimii. Tocmai sorbeam o ceaşcă de ceai, când mi-am auzit cânele, pe care-l lăsasem slobod. Am înțeles că dăduse de vânat în apropiere. Ca prin farmec mi-au pierit truda, sudoarea de care eram înecat, foamea şi setea. Fără a mai cugeta că animalul putea să fie un urs ori o altă dihanie sângeroasă, am pus mâna pe puşcă şi m-am repezit, luând cu mine unul dintre călăuzi şi cazacul cel mai tânăr. Umblând cu iuțeală, ne cercetam încărcăturile şi cremenile. Ne-am înfundat în pădure după glasul cânelui. Am suit din râpă în râpă înapoi către culmea muntelui, şi undeva, pe un clonț de stâncă, am văzut stând cu coarnele în apărare un berbec sălbatic. Cânele bătea subt el. Ne-am ferit printr-o sihlă, ne-am cățărat din copac în copac prin margini de râpe oable, până ce-am ajuns la o sută de paşi de sălbătăciune. Am aprins tustrei odată, doborând-o. De-acolo, din pisc, trebuia s-o aducem după ce s-ar fi spânzurat unul din noi, către ea, cu funia, pe deasupra adâncului. Dar căzând, berbecele se dusese de-a rostogolul, bătând cu coarnele-i mari păreții prăpastiei, sfărâmându-se şi rupându-se în toate aşchiile de stâncă până într-un afund nemăsurat. Priveam cu uimire. Acolo ne-am fi putut prăvăli şi noi, dacă vânatul ar fi rămas sus şi ne-am fi cățărat să-l luăm.

Când ne-am întors la popas, am văzut un lucru de care iarăşi ne-am mirat. Ceilalți câni ai taberei descoperiseră nişte paseri care, izbucnind din tufărişuri, se aşezaseră în crengile unui mesteacăn. Îndată am vrut să trag cucoşul puştii, dar călăuzul m-a oprit. Pentru aşa vânat, zice el, nu-i nevoie de puşcă. A tăiat îndată o varga lungă. După ce-a curățat-o, i-a potrivit în vârf un laț de păr. A suit lațul până la paserea cea mai de jos. Când a întins gâtul să vadă ce-i stă dinainte, iacutui i-a trecut lațul şi a coborât-o. I-a sucit gâtul şi a întins îndată prăjina cu laț înspre alta. Aşa le-a prins pe toate. Găinuşei aceştia iacuții îi zic karaki, iar ruşii, dicuta. E puțintel mai mică decât ierunca, având carnea cam cu acelaşi gust. În altă parte de lume n-am mai văzut asemenea vânat. Şi chiar în locurile acelea se arată destul de rar. Se crede că din pricina prostiei ei, o distrug nu numai oamenii, ci şi toate celelalte dihănii.

După ce am ieşit de sub Giungiur, am început a face popasurile de sară la coturi de ape, în locuri potrivite, unde puteam să întindem măistriile de pescuit. Totdeauna găseam dimineața peşti, mai ales un fel de păstrăvi, cu care eram prea mulțămiți, căci altfel am fi fost nevoiți să mâncăm numai crupe şi unt rânced.

Cătră mijlocul verii am ajuns la Udscoi. E un oraş aşezat în stângă apei Ut, într-o vale destul de largă. De aici până la Marea Ocoțc mai sunt nouă poşte. Tot poporul acestei aşezări se alcătuieşte dintr-un preot cu eclesiarhul său, dintr-un căpitan de cazaci care are sub mâna sa cincizeci

de oameni, din vreo zece țărani, vreo patru iacuți, şi trei ori patru sute de tunguzi, care nu stau pe loc nici vara, nici iarna, ci umblă de ici-colo, vânând. Fiindu-mi rânduit să cercetez viața şi năravurile neamului acestuia, am stat puțină vreme ca să mă odihnesc şi am purces să-i caut, având cu mine doi cazaci şi doi călăuzi. M-am lăsat c-o luntre în josul apei Ut, către Marea.

La revărsare, am găsit trei tunguzi care stau acolo şi prind mari câtimi dintr-un fel de păstrăv care se cheamă kete. Prind şi mulți câni de mare. Pe lângă asta, adună untură de balenă. În fiece an talazurile mării leapădă pe gura fluviului una ori două balene lungi de câte zece ori doisprezece paşi. Pe cânii cei bătrâni de mare îi vânează cu puştile; pe puii lor îi omoară cu ciomegele, când îi prind pe uscat la retragerea mării. Pielea lor, pe care aceşti tunguzi o taie, o usucă şi o afumă c-un meşteşug al lor, e cea mai bună şi mai tare pentru încălțări din câte se pot afla. Se mai găsesc în aceste locuri tare multe gâşte sălbatice, şi rațe, şi mai ales fluierari de multe soiuri. Aceşti fluierari se grămădesc aşa de mulți pe ostroave când se trage marea îndărăt, încât mi s-a întâmplat să împuşc cincizeci şi trei dintr-un foc, când se ridica stolul.

După ce am stat patru zile în acel loc, am pornit înapoi la Udscoi, întovărăşit de şase oameni, în două ciofoace de plop. Am plutit foarte greu împotriva apei, ajutându-ne cu ghiondere ferecate. Sara a început a ploua şi a căzut asupra noastră apă toată noaptea. Dimineața, puhoiul

s-a ridicat până la luncile de pe țărmuri. Grăind cu oamenii, am aflat că la vremea asta, ploile țin câte două săptămâni fără contenire, deci cată să grăbim pe cât ne era cu putință, ca să nu rămânem fără provizii în pustietățile apei. Am mers deci aşa înainte, acățându-ne cu cângile de la copac la copac; n-am făcut nicăieri popas, timp de cinci zile şi cinci nopți. Eram cu desăvârşire istoviți; nu mai aveam nici merinde, şi ne mai rămâneau de făcut până la Udscoi trei poşte pe apă sau una şi jumătate prin pădure. Călăuzii încredințându-ne că pâraiele care străbăteau pădurea nu ne-ar împiedeca umbletul, mi-am luat puşca şi o secure şi am pornit numai cu un cazac şi cu unul din călăuzi. Socoteala mea era să caut vânat şi, sara, să mă întorc la tovarăşi. Dar abia am făcut cale de un ceas în pădure, şi am dat peste un pârău umflat. Hotărându-mă să ocolesc, ca să trec dincolo pe la izvorul lui, am umblat jumătate de zi şi am trecut prin apă până la brâu. După aceea am dat peste alt puhoi, pe care nu-l mai puteam ocoli. S-a întunecat şi am petrecut noaptea pe un grind, în ploaie, fără nici un acoperământ, neavând cu ce ne învăli. Am tremurat aşa până ce s-a făcut iar ziuă. Atunci ne-am gândit să alcătuim o plută, ca să trecem dincolo. Dar lemnul era verde şi greu; nu putea duce la celalalt țărm decât un om. Am poruncit călăuzului să treacă şi să ne aducă ajutor o luntre de la Udscoi. Când pluta a ajuns în mijlocul apei, s-a desfăcut şi omul s-a scufundat răcnind. Îl vedeam cum se zbate şi eram cu inima străpunsă de chemările lui; nu-i puteam da nici un ajutor. Noroc că ştia să înoate şi că a găsit un loc unde să stea un răstimp în picioare, ca să-şi

vie în fire şi să se odihnească. Îi sta numai capul deasupra apei. Aşa, încet-încet, s-a dus înotând către Udscoi. Eu şi cazacul am rămas singuri şi am sporit focurile, ca să nu se apropie urşii. Am stat astfel şi a doua noapte în ploaie şi, abia când s-au luminat iar zorile, am văzut cu bucurie sosindu-ne ajutorul, doi oameni o-o barcă. Am ajuns către miezul nopții la Udscoi, pătrunşi până la ciolane de umezeală, nemâncați de trei zile. Umblasem în total şapte zile cu straiele ude. Nimeni dintre noi însă nu s-a îmbolnăvit.

Am mai făcut tot astfel un drum, care a fost ceva mai greu. Era în luna lui septemvrie; nopțile, reci; apele începeau să înghețe. Am pornit cu doi cazaci şi trei călăuzi să văd o adunare de tunguzi, la zece poşte depărtare. Pe când mă întorceam, la cel dintăi popas, a început a ninge. Călăuzii, cercând renii în vremea nopții, nu-i mai găsiră. Sosiseră asupra lor lupii, împrăştiindu-i în pădure. Au pornit atunci să-i caute, şi eu am rămas aşteptând, cu cazacii. Călăuzii au umblat căutând trei zile prin viscol de zloată. Locul de popas se prefăcuse în mlaştină; provizii nu mai aveam. În ziua a patra, oamenii s-au întors cu şase reni. Pe ceilalți nu i-au mai putut găsi. Am pornit cu mare greutate, după ce ne-am chinuit multe ceasuri ca să dezgheţăm cortul, pe care se prinsese polei de trei degete grosime.

Luna lui septemvrie e puțin prielnică, după cum am spus, călătorilor. O pojghiță de ghiață ninsă se întinde asupra râurilor ierboase, asupra lacurilor şi mlaştinilor. Cum pui piciorul în asemenea locuri înşelătoare, ghiața

se rupe. Uneori renii se duc la fund şi dispar. Călătorul e necontenit în primejdie de moarte.

Abia pornisem de la un popas, şi m-am şi cufundat în apă. Ud până în măduva oaselor, am umblat de la amiază până în noapte, şi vreme de şapte ceasuri am fost sloi de ghiață. Nu-mi mai simțeam nici mânile, nici picioarele. Mă aşteptam să cad bolnav; dar după ce m-am aşezat dinaintea unui pojar, după ce-am băut ceai fierbinte şi m-am învălit în pături calde, m-am simțit foarte bine. A treia zi după aceea am fost iar la Udscoi. Acolo am mai stat zece zile pregătindu-mă şi după aceea am pornit în călătoria cea mare, cu cei doi cazaci, cu doi călăuzi şi treizeci de reni. Era la sfârşitul lunei septemvrie, când apele sunt înghețate şi ninsorile cad cu îmbielşugare. Ne-am dus întăi la Borucan, care-i la cincizeci de poşte, către revărsarea fluviului Amur în Marea. De la Borucan la izvoarele apei Biraia sunt alte cincizeci de poşte. Şi de la Biraia la fluviul Silimgi alte treizeci. Şi, de la Silimgi la Udscoi, şaizeci.

În ziua întăia a călătoriei ne-am oprit în popas numai după două poşte de umblet. Îndată renii au fost despovărați; oamenii le-au dat drumul să-şi caute hrană, după ce le-au atârnat de gât câte un butuc care le bătea genunchii, ca să nu fugă şi să-i poată prinde cu uşurință. După asta unul din călăuzi a cercat c-o prăjină lungă locul dedesubt, să vadă dacă-i pământul sănătos. Pe când eu şi cei doi cazacii dădeam la o parte, cu lopețile, omătul, unul dintre călăuzi făcea cu barda surcele de foc, iar celalalt tăia vreo

treizeci de prăjini, le cojea şi le aducea la locul pe care-l curățam. După ce au aşezat trei prăjini şi le-au legat la vârf, oamenii au rânduit pe celelalte de jur împrejur, acoperindu-le cu piei de ren potrivite şl cusute anume pentru asemenea treabă. Sus a rămas o deschizătură pentru fum. De jur împrejur au grămădit omăt. Jos au lăsat o bortă de vizunie prin care ne târâiam pe brânci. În sfârşit, pe pământ au împrăştiat cetină de un lat de mână şi deasupra au aşternut blăni. În vatra pe care o lăsaseră drept în mijloc au aprins foc şi au pus la fiert ceainicul şi cazanul. Toate aceste rânduieli şi pregătiri, împreună cu mâncarea, au durat îndelung. Nu ne-am putut vârî în culcuşuri decât la miezul nopții. Fumul era aşa de des, încât nu puteam răsufla şi mă usturau ochii.

Ne-am sculat înaintea zorilor, am tras din omăt straiele, unde le pusesem ca să se usuce, ne-am îmbrăcat ş-am băut ceai fierbinte. După ce s-a făcut ziuă, călăuzii au pus mâna pe juvățuri şi s-au dus să prindă renii. Treaba aceasta oamenii de acolo o fac cu multă dibăcie, ținând într-o mână ghemul de funie şi zvârlind cu cealaltă. Coarda se duce ca săgeata şi s-anină în coarnele renului. Cum se simte prins, animalul stă neclintit până ce omul vine să-i puie căpăstrul. În vremea iernii, adeseori tunguzilor le degeră degetele de la mână în timpul când prind renii, deşi sunt oameni deprinşi cu cele mai cumplite geruri.

După ce au adus animalele, călăuzii potriviră pe ele poverile; apoi, după ce am strâns sul pieile ş-am rânduit toate

celelalte lucruri, am plecat, o dată cu răsăritul soarelui. În asemenea chip am umblat eu toată iarna, vreme de şapte luni, fără să dorm măcar o singură noapte subt acoperiş de casă. Câte întinderi am străbătut, numai în două ori trei locuri am găsit câteva iurtale de ale tunguzilor.

Pustia aceasta de două sute de poşte înconjur e acoperită de păduri dese şi de munți râpoşi prin care se zbat puhoaie. Drum nu se află nicăieri. Călăuzii tunguzi ştiu numele fiecărui pisc, a fiecărui pârău şi nu rătăcesc niciodată. În multe locuri, unde e omătul mare, îşi pun patinele şi se duc cu câțiva reni înainte, ca să rupă o pârtie. În alte părți nu puteau trece prin sihlă decât după ce tăiau cu bărzile şi cosoarele desimea. Atunci nu puteam face decât o poştă pe zi.

Piscul de la Biraia l-am trecut către mijlocul iernii. Sara, am mas subt el. A doua zi am purces şi am ajuns în vârf când amurgea. A fost una dintre cele mai grele munci ale vieții mele. Toată ziua a trebuit să ne rupem drum cu lopețile prin omăt înghețat. Ajunşi la o stâncă prăvălită, a trebuit să aburcăm mai întâi pe unul din oameni sus; pe urmă acela a tras pe al doilea la el cu o funie. Şi după aceea am stat ş-am urcat astfel cu funia poverile, animalele, oamenii. De trudă, abia ne mai puteam mişca. Straiele de piei erau numai apă. La popas ştiam că nu avem decât prea puțină hrană. Şi spulbera vânt aşa de grozav, încât nu ne puteam ține pe picioare. Nu mai aveam înfățişare de om şi-mi închipui că n-am să uit chinurile acelei zile nici în mormânt.

Pe când suiam către pisc, trudit şi asudat, nu m-am putut opri să nu iau în gură omăt, ca să-mi potolesc arşiţa. Din pricina asta, cum am ajuns în popas, m-am simţit scuturat de friguri, mi s-au aprins obrajii şi fruntea şi m-am socotit pierdut acolo sus, în frigul înălţimii. Vedeam încercuindu-mă umbra morţii. Nu-mi părea rău de viaţa mea, căci nu aveam pe nimeni în lumea asta; îmi părea numai rău că atâtea crude silinţi fuseseră zadarnice şi nu putusem împlini până la sfârşit poruncile pe care le primisem de la mai-marii mei..

Nu pot povesti cât m-am zbătut şi cât am luptat, în cursul acelei nopţi, cu moartea. Cei doi cazaci m-au vegheat şi au avut mai ales grijă să nu mă dezvălesc şi să îngheţ. Către ziuă am adormit şi, când m-am deşteptat, eram înecat de sudoare, parcă stăteam într-o baie. Până în sară m-a mai ţinut durerea de cap. A doua zi am pornit iar la drum. După şase luni am isprăvit ce aveam de făcut şi m-am întors la Udscoi. Am trecut iar prin locuri grele, fără drumuri, cu sihle nepătrunse, cu munţi prăpăstioşi şi ape nebune; am găsit însă mare bogăţie de vânat de tot soiul, fiare, de la urs, lup şi râs până la sobol şi paseri, de la lebădă şi gâscă până la potârnichea albă.

După ce m-am întors, am stat pe loc două săptămâni. Apoi am făcut drumul îndărăt la Iacuţc în luna lui aprilie. În vremea asta pe călător îl ameninţă alte primejdii. Urşii abia au ieşit din vizunii, sunt flămânzi de carne şi însetaţi de sânge şi se azvârl asupra celei dintâi vietăţi pe care o

întâlnesc. Călătorul trebuie să aibă un vânat asupra lui ca să li-l arunce. Dacă n-are, şi nu-i în tovărăşie şi în putere, fiarele îl jertfesc pe el. Altă primejdie în aprilie sunt gheţurile zăporului, care plutesc pe râuri. Puhoaiele din munţi umflă apele şi le scot din albie. Când treci pâraiele, apa bate aşa de tare, încât se suie până sub şa. Într-o zi renul meu a lunecat pe un bolovan şi a căzut. Vârtejul de apă mi-a trecut îndată peste umeri. Dacă n-aş fi avut bățul ca să mă sprijin dintr-o parte şi nu m-aş fi agățat de şa, într-o clipă aş fi fost dus la vale şi amestecat cu bolovanii.

Pe alocuri renii sar toţi odată în râu, şi călătorul trebuie să-şi dea drumul cu dibăcie, aşa încât să cadă călare pe grumazul animalului. De zece ori pe zi se întâmplă asta, şi, când vine sara, nu găseşti un locuşor curat ca să te odihneşti. Pământul, desfundat de apele care năvălesc din munte, nu-i decât o mocirlă în care te cufunzi până la genunchi. Nu poţi ridica un cort, nici face foc. Aşa încât nici nu te mai osteneşti să cauţi loc de popas. Oamenii taie doi copaci groşi, îi răstoarnă, şi-n curmezişurile lor alcătuiesc, din cetină de larice, un pătul pe care aşează lucrurile şi potrivesc culcuşurile. Pentru foc şi mâncare faci ce poţi şi nevoia te învaţă.

Întorcându-mă pe la iarmarocul Uciurului, am stat acolo cincisprezece zile şi am intrat în Iacuţc la mijlocul verii, după ce luptasem şaptesprezece luni cu greutăţi nemaipomenite.

O lună după aceea, mi s-a poruncit să mă duc la Olecminsc, şaizeci de poşte depărtare. După ce m-am întors şi de acolo, la mijlocul iernii, am pornit iar spre Viliuisc, de unde m-am întors pe la Suntar şi Olecminsc, după un drum de două sute treizeci de poşte.

Oraşul Viliuisc e la asfinţit de Iacuţc, cale de şaptezeci de poşte pe apa Viliui. Între amândouă aceste oraşe se întinde un deşert de vreo patruzeci de kös. După ce treci dincolo, dai de un ţinut bogat şi-n animale domestice, şi-n sălbătăciuni, aşa că oamenii nu duc lipsă de nimic, nu cunosc foamea şi trăiesc fericiţi, binecuvântaţi de Dumnezeu.

Trei lucruri de mirare am cunoscut eu acolo.

Pe malul unei ape care se cheamă Kempendei, se vede în vremea iernii un deal mare de sare, în trei culori: alb şi străveziu, galben-roşcat şi albastru ca cerul. Sarea de acolo-i mai măruntă de două ori decât celelalte săruri; dar n-o mânâncă decât localnicii. În alte părţi n-o duce nimeni. Zice că-i prea scumpă: nu înţeleg de ce. Cum vin ploile primăverii, se topeşte şi se duce toată. Cum vine iarna, se clădeşte iar la loc.

Al doilea, am văzut şi am cercetat în toate apele nişte pietre rare, străvezii şi frumoase, pe care le socotesc de preţ. Nu au nume în limba iacuţilor. Ar trebui să se ducă acolo un învăţat să le cerceteze.

Al treilea, am văzut pe acele locuri lemn împietrit. Zice că ar fi căzând în fluviu copaci de pe maluri când vin puhoaie. În fundul apei se prefac într-un fel de piatră,

Am văzut şi eu aşa, o bucată de mesteacăn. Am pălit-o cu amnarul şi dădea scântei.

În ținutul Suntar, o sută de poşte la apus de Giocuscai, am văzut grâu, care creşte şi se coace. Preoții de acolo nici nu cumpără făină din altă parte.

Călătoriile acestea necontenite încet-încet, îmi ruinau sănătatea. Gerurile iernii, arşițele verii vârâseră în mine boli necunoscute. De aceea hotărâsem să mă retrag din slujbă, când tocmai sosi din Rusia o comisie, însărcinată să sporească tributul iacuților. Trebuia să umble în ținutul acestora şi al tunguzilor: era poruncă să ajungă până la Udscoi. Erau vreo zece slujitori împărăteşti; pe lângă ei, tălmaciul, scriitorii şi cazacii. Pentru asemenea drum cheltuielile s-ar fi ridicat cine ştie cât, poate şi la patru mii de franci, de aceea s-au sfătuit să mă trimeată numai pe mine singur.

Cunoşteam ostenelile fără sfârşit care mă aşteaptă într-un asemenea drum lung. De-abia mă întorsesem din suferință şi mă simțeam aşa de slăbit, încât era cu putință să nu mă mai întorc la lume. Îmi era sufletul plin de gânduri negre; aş fi dorit să ies din asemenea robie. Dar văzând o însărcinare aşa de mare, cu care veniseră zece boieri, şi înțelegând să împlinesc cu orice preț o poruncă împărătească, m-am supus soartei mele şi am mai făcut o dată calea la Ut, întovărăşit numai de un cazac.

Această trudă nouă a durat şapte luni, cu suferinți sporite. Ziua umblam; noaptea scriam ceea ce aveam poruncă să însemn. Trebuia să arăt despre fiecare sălaş cum trăieşte şi cât vânat a prins în zece ani — de la urs şi sobol până la cucoş sălbatic şi stârc alb. După ce am făcut tot ce mi se poruncise, m-am întors înapoi şi-am spus: Gata, de-acuma nu mai pot sluji.

Asta-i viața mea; după cum vezi, mi-a fost scris să nu pot face mare lucru; şi nu-mi rămâne decât să intru în mormânt, nădăjduind acolo ceva mai bun decât aici.

Era noapte târzie când doctorul Melinte ridică privirile, nemaisimțind în sine şoapta fantomei. Focul adormise; Anton Ilici intrase în planul unui vis nedesluşit şi lipsea cu desăvârşire. Prin bubuitul viscolului, doctorul percepu o trâmbițare slabă de cucoş şi înțelese că bătrânul corci dintr-un pribeag rus şi o muiere iacută stă gata să treacă iar de unde venise. Îl privi cu luare-aminte şi văzu printr-însul toate lucrurile din casă la locurile lor, însă puțin şterse, ca de depărtare. Puse, fără cuvinte, aşa cum se cuvenea, câteva întrebări. Bătrânul Uvar clătină cu întristare de moarte din cap:

— Nu mai pot spune nimic profesorilor şi savanților nebuni. Ce-am avut de spus am spus.

— Acele locuri de care vorbeşti dumneata mi se par totuşi un rai al vânătorilor, murmură profesorul.

— Fără îndoială, în poveştile altora şi lângă focul din vatră...

Melinte privi în juru-i. Nu ştia dacă a vorbit el ori a răspuns fantoma. Se simți înțepat de un fior rece şi se gândi să mai arunce câteva lemne în sobă. Cum se mişcă, umbra bătrânului vânător de la Ut se lungi în ciolanele-i reumatice şi se înşurubă iar, prin geam, în viscolul de afară.

VIII

Povestirea bătrânului iacut stârni în doctorul Melinte o mare tulburare. Începu el să argumenteze ciudățenia legăturilor ei, şi inginerul îl asculta aproape indiferent, ca şi cum jucăria pe care o alcătuise nu mai avea haz.

— Dumneata nu vrei să înțelegi, rusule, ce coincidențe extraordinare s-au produs aici?

— Cum să nu înțeleg, Iacob Ioanovici? chiar eu ți-am atras luarea-aminte asupra lor; însă mi se pare că nu trebuie să exagerăm. Era o simplă ipoteză a mea şi se poate să nu fie nimic adevărat. Să nu ne speriem noi singuri de produsele fantaziei noastre.

— Ba asta însemnează, om fără credință şi înveninat de scepticism, că dumneata stai numai în marginea vieții şi că nu ai antene ca să-i pătrunzi tainele.

— Un poet ar spune: adâncurile misteriose.

— Aşa este: adâncurile misterioase. Pentru asta nu-i îndestulătoare inteligența. Trebuie o intuiție deosebită. Trebuie ceva din sentimentul acelui om nordic neînsemnat în aparență, care, încercând să deie vieții lui un scop, s-a apropiat de divinitate. Numaidecât am să stau de vorbă cu Uvar al nostru. Nici nu se poate ca între acesta şi celalalt să nu fie o legătură. E adevărat că încă stau la îndoială dacă e bine ori nu să pun anumite întrebări; mă tem

oarecum să nu stric armonia coincidențelor; totuşi, am să-l întreb cândva, şi el are să-mi răspundă aşa cum cer aceste împrejurări cu totul excepționale. Dumneata ai dat, râzând, o definiție a hazardului; pe urmă nu te-ai mai interesat; poate nici nu crezi într-însa. Dar eu am reținut o întâmplare din sutele de fapte diverse care mi se perindează zilnic pe dinaintea ochilor, în gazete. O stâncă a căzut asupra unei camionete care făcea drumul de la Târgu-Ocna la Slănic. Cine poate găsi pricină de meditație în această întâmplare absurdă? Nici chiar dumneata, care te opreşti, cu inteligența dumnitale, la marginile lucrurilor. Notează că faptul nu s-a produs în vremea unui cutremur de pământ, nici n-a fost o surpătură de munte ori o lunecare de straturi după ploi lungi. Stânca s-a desfăcut din echilibrul ei într-o clipă anumită şi a căzut asupra camionetei şi asupra călătorilor. Toți fuseseră grăbiți să apuce locul, ceruseră conducătorului exactitate şi grabă: trebuiau să sosească acolo neapărat în clipa hotărâtă din eternitate. Pentru asta s-a extras fierul şi s-a cules cauciucul, şi s-a tăiat lemnul, din care a fost alcătuit în America vehiculul. Pentru asta l-a cumpărat cineva şi l-a adus în preajmă. Pentru asta s-au adunat oameni impraştiați şi ar fi socotit o nenorocire să nu poată călători în ziua aceea. Pentru asta, în sfârşit, acum o mie de ani, să zicem, câteva părticele neînsemnate din structura muntelui s-au clătit, şi o stâncă şi-a schimbat locul căzând ceva mai jos, unde a stat la pândă până acum, în clipă când trebuia să-şi îndeplinească misiunea. Chestia cu Uvar e mult mai simplă şi mai logică. Afară de asta, am avut viziunea lucrurilor

şi înțelegerea adevărului în acea noapte când accentul glasului lui a pătruns de dincolo de moarte până în fundul sufletului meu. Dumneata erai într-o stare de umilință; dar eu eram treaz şi atent. Nu râde. Eu privesc chestia cu seriozitatea pe care o merită şi voi verifica-o cu Uvar al nostru când va sosi timpul.

— Ba sunt de părere să nu-l întrebi nimic, ca să nu se uite pe furiş şi cu teamă la dumneata.

— M-am gândit şi la asta şi am să procedez cu grija pe care o pun în celelalte cercetări ale mele. Am observat în dimineața asta la dânsul privirea despre care vorbeşti, când nu m-am putut stăpâni să nu-i pun o primă întrebare, dacă bunicul lui trăieşte. Îl las deocamdată; nu e acuma vremea să stăm de vorbă. E şi extrem de ocupat, când în gospodărie, când la pădure, când la baltă. Închipuieşte-ți că sunt foarte nerăbdător să mă întorc la Iaşi, să spun nevestei toată afacerea.

— Foarte bine; să potriveşti aşa ca să fie la ora ceaiului. Eufrosina Andreievna să te asculte zâmbind, şi musafirii ei să se privească cu coada ochiului, pe când îşi mestecă zahărul în ceaşcă. Eu, pe lângă zahăr, am să pun şi un păhărel de rom şi am să râd, protestând cel dintâi.

— Nu; am să povestesc numai nevestei şi am s-o anunț că musafirii pot veni să-mi asculte conferința. Da-da. Am de gând să țin o conferință despre tristeța vieții, despre robiile polare. Am să povestesc ce am auzit de la Uvar-

bătrânul. E conferința pentru coloniile şcolare de vară; am făgăduit-o soției mele când a venit aici, la începutul toamnei. Tot căutam un subiect şi nu-l găseam. Acuma l-am descoperit.

Inginerul îl privi cu luare-aminte.

— Plecăm la Iaşi? întrebă el, înălțând sprâncenele.

— Aşa cred. În orice caz, sunt hotărât. Sper că viscolul nu ne va împiedica. Chiar de aceea mă şi grăbesc. Peste două ori trei zile va fi mai greu.

— Bine, iubite şi stimate Iacob Ioanovici. Îți atrag mai întâi băgarea de samă că n-am nimic împotrivă; ba mă gândesc că şi eu am de comunicat unele lucruri agreabile tovarăşei mele, cu care m-am văzut după ce ne-am întors din morți. Însă, cum ştie orişice vânător şi după cât am înțeles şi de la dumneata, cea dintâi zi de linişte după viscol îşi are rânduiala ei. Ar fi trebuit să ieşim pe omăt proaspăt, şi să căutăm satele iepurilor şi vizuniile vulpilor.

— Asta e adevărat. Dar mi-am adus aminte de conferință şi am şi alte lucruri. Ne întoarcem după aceea numaidecât; avem vreme şi pentru vânat.

— Iubite şi stimate Iacob Ioanovici, nu trebuie să argumentezi mult, nici să te scuzezi.

— Am primit o scrisoare de la nevastă-mea.

— Da. Ştiu. Era potrivit să începi cu asta; mai ales pentru asta îmi pare bine, iubite Iacob Ioanovici.

— N-are de ce să-ți pară bine, reluă profesorul. Când am chemat-o, în toamna asta, a sosit numaidecât; a fost foarte amabilă; şi nu trebuie să uit că anul trecut a venit şi la Roznov. De când am avut scena aceea penibilă, după care ne înțelesesem că trebuie să ne desfacem viața, relațiile noastre s-au îmbunătățit. Pot să afirm că am intrat într-un stadiu de prietinie.

— Ştiu, zâmbi rusul; un lucru, însă, încă nu l-ai făcut. N-ai căzut în genunchi şi nu i-ai cerut iertare, cum s-ar cuveni, sărutându-i mâna. Eu aşa te sfătuisem.

— Asta încă nu; şi nici nu cred să ajung până acolo, protestă cu semeție Iacob Ioanovici.

— Bine, bine. Deocamdată să ne facem bagajele.

— Care bagaje, rusule? Nu facem nici un bagaj. Ne întoarcem îndărăt aici, în sărbătorile de iarnă.

— De acord; să ne întoarcem când vrei; va trebui probabil s-o consultăm şi pe Eufrosina Andreievna.

— Ba n-o consult deloc.

— Dacă n-o consulți şi dacă nu vine, viața se poate să ni se pară mai puțin plăcută.

— Deloc. N-o consult. Vine ori nu vine, mi-i indiferent. Ți-am mai spus, rusule, că încă nu mă cunoşti.

Puțintel atins şi iritat mai ales de tonul decât de vorbele tovarăşului său, doctorul Iacob dădu cu piciorul în vraful de cărți, scăpat din închisoarea lăzii. A doua lovitură o dădu în broşura lui Uvar. După ce-o trimese într-un colț al odăii, se duse şi o culese, răsfoind-o cu grijă, ca şi cum ar fi vrut să se încredințeze că nu i-a pricinuit nici o vătămare. Inginerul tăcu, lăsându-l singur, şi se duse să caute în dulap, la locul ştiut, o altă sticlă de coniac.

Doamna Eufrosina Melinte era o ființă a cărei înfățişare nu se potrivea deloc cu aceste trei vocabule solemne. Şi nici vorba „cucoană", pe care doctorul îşi făcuse cândva obicei s-o intoneze într-un anumit chip, n-o încadra în rama hieratică în care i se păruse lui c-o vede. Era o femeiuşcă „puțintică la trup şi cam țigăncuşă", cum o categorisise mătuşa Verona, sprintenă şi ageră, cu părul brun şi ochii castanii. Acei ochi copilăreşti se adânceau uneori şi se umpleau de gânduri. Avea douăzeci şi opt de ani, adică şase ani mai puțin decât profesorul; dar — se veselea doctorul — de când îşi tunsese părul, părea că a rămas repetentă în clasa a treia de liceu. De ce în clasa a treia? se mira ea, zâmbind şi arcuind sprâncenele, şi de ce nu într-a patra? Şi de ce repetentă, când în fața ei s-ar fi putut prezenta la examen doctorii şi profesorii universității?

— Într-adevăr, sunt prea puțintică şi n-am decât patruzeci şi şapte de kilograme, se resemna ea; dar n-am hotărât eu acest lucru, şi nici alegerea pentru profesorul Melinte n-am făcut-o eu.

Şi părinții ei, proprietari bogați la podgorii în Țara-de-Jos, şi bătrânii de la Roznov pricepeau în alt chip frumusețea femeiască. O femeie frumoasă cu adevărat nu poate cântări numai atât. Poate chiar şi profesorul îşi păstrase, din viața-i anterioară, acest punct de vedere; deci acum începuse a se deprinde şi cu alte mere decât cele pădurețe.

— Ba acuma m-am deprins cu fructele fine, protesta Iacob Melinte. E adevărat că nu eşti vinovată nici pentru înfățişarea de elevă repetentă, nici pentru accidentul care ne-a unit. Ca orice student sărac, am râvnit o căsătorie bună. Misiții şi cucoanele bătrâne s-au amestecat, şi noi am căzut jertfă. Dar nu-i nimic ireparabil; legile noastre ne pun la îndemână mijloace, de a ne relua libertatea.

Doctorul îi adresase cândva şi o observație veninoasă, de care el nu-şi mai aducea poate aminte şi pe care ea nu îndrăznea s-o mai scoată la lumină din întunericu-i otrăvit. Când dânsa îi pusese înainte argumentul zestrei, Iacob Melinte îşi îngăduise a discuta originea nu tocmai onestă a averii fostului vechil şi arendaş Andru Moisei, tatăl Eufrosinei.

Într-adevăr, trecutu de cuceritor puțin scrupulos al tatălui ei putea fi pentru Eufrosina Melinte un obiect nu tocmai plăcut de cugetare. Totuşi, deşi acum îşi permitea să-l judece, îşi aducea cu lacrimi aminte de dragostea lui pentru copii şi îndeosebi pentru dânsa, de curățenia vieții lui familiare, de atitudinea lui severă de boiernaş de țară, sobru şi religios. Primirea lui de oaspeți, cununiile şi botezurile nenumărate erau celebre în tot ținutul. De

asemeni, şi de vinul lui Moisei se vorbea ca de cel mai cinstit vin. Totuşi, cel dintăi trup de moşie îl dobândise, se zice, printr-o felonie. Odinioară ea n-ar fi crezut asta cu nici un preț. Doctorul îi deschisese înțelegerea asupra lucrului, odată cu o adâncă rană a sufletului şi a amintirilor celor mai scumpe.

— Îmi pare bine c-ai venit, zise ea către Melinte, ieşindu-i întru întâmpinare şi ajutându-l să-şi scoală blana.

El protestă, încercând s-o oprească:

— Unde-i, mă rog, servitoarea?

— Vine numaidecât. Intră aici. Cum ai călătorit?

— Foarte bine, răspunse profesorul, privind în juru-i cu oarecare nedumerire. N-ai primit telegrama mea ?

— Ba da.

— Voiai să pleci de-acasă?

— Nu.

— Atunci unde ți-s musafirii? E ora cinci. Voiam să beau şi eu un ceai şi să-ți povestesc un lucru foarte interesant.

— Vei avea ceaiul, răspunse ea, privindu-l cu agerime, în răstimpuri; şi ai să-mi spui povestea. De musafiri cred că nu-i numaidecât nevoie; nu te cunoşteam atât de doritor de prezența lor. Doream să-ți spun şi eu ceva. Cu două zile înaintea viscolului m-am întors de la Mândreşti. Am găsit pe tata singur şi hursuz. De la moartea mamei nu mai vrea să iasă din bârlogul lui...

Iacob Melinte se aşezase într-un jâlț larg; aşteptă să iasă slujnica, trase către el ceaşca de ceai şi privi cu oarecare interes pe soția lui. Ce va fi punând la cale? îl sărutase la sosire, în treacăt şi convențional. Avea umbra ei de gânduri în ochi şi o uşoară paliditate a feței. În zâmbet, puțină mâhnire.

Văzând-o că se opreşte, o îndemnă:

— Ce-ai făcut acolo?

Ea ocoli răspunsul c-o întrebare a ei:

— Spuneai că vrei să-mi povesteşti ceva.

— Bine, bine, am să-ți povestesc. Dar ce-ai făcut acolo?

— Dacă nu se poate să mă mai cruți, îți spun îndată. Ai să ții conferința de care te-am rugat?

— Da. Tocmai e în legătură cu povestea; cu a mea.

Ea îl privi țintă şi ochii i se umeziră de lacrimi.

— Iacobe, vorbi ea c-un glas deodată grav; mi se pare că tata nu mai are mult de trăit. Când m-a văzut, a părut foarte bucuros, pe urmă a rămas privind într-o parte, ca şi cum, după o clipă, eu nu mai eram acolo. Am încercat să-i spun de ce-am venit; mi-a fost cu neputință. Am vrut să am o deslușire asupra acelei jigniri pe care, într-o zi, te-ai crezut în dreptul tău să mi-o faci.

Profesorul îi cuprinse mâna; apoi îşi simți obrajii fierbinți.

— Care jignire? întrebă el, cu îndoială. Însă înțelesese, şi, fără a-şi da sama de ce, îi era lui ruşine.

— Am vrut să cunosc ceva precis despre acel început — nedelicat aş zice, dacă îmi permiți — al averii pe care a câştigat-o. N-am avut puterea să-l atac direct si am recurs la o investigație piezişă. I-am cerut informații asupra lui Negreanu, boierul de altădată, fostul lui stăpân. În puține vorbe, tata m-a pus în curent cu acea lamentabilă lichidare morală şi materială. Se pare că un fecior de bani gata, îndeplineşte o funcție socială utilă părăduind tot. Tata îmi arata pe geam toate acareturile, viile şi livezile de acum, într-o strictă rânduială şi având în înfățişarea lor toate semnele prosperității. Înainte, pe vremea lui Negreanu, toate erau pustie şi dezordine. Am înțeles în sfârşit că lucrurile se vor fi petrecut aşa precum ai spus şi m-am mâhnit. Găsind în mintea mea o mie de justificări şi iertări, m-am simțit oarecum depărtată de părintele meu şi străină. Ca să mă înşel pe mine însămi, mi-am plecat fruntea pe mâna lui şi am plâns vorbind despre mama. După aceea a trebuit să-i justific de ce am venit şi i-am vorbit despre viața noastră nepotrivită şi despre necesitatea de a ne izola poate unul de altul...

Profesorul tresări, privind-o ațintit:

— De ce i-ai spus asta?

— Să nu te superi; n-am făcut rău. Tata e un om cu soluții. M-a ascultat fără să mă privească, apoi a clătinat din cap. Mi-a hotărât de la început: „Nu se poate". „Ce nu se poate, tată?" l-am întrebat. „Nu se poate să desfaceți voi ceea ce a alcătuit Dumnezeu, mi-a zis el. Ştiu că voi râdeți de asemenea vorbe. Însă eu nu râd. Ştiu că voi, în

ziua de azi, trăiți altfel de cum am apucat eu: tu într-o parte, bărbatul tău în alta. Tu te-ai tuns şi porți rochie scurtă. El poate-şi are cine ştie ce alte petreceri. Copii n-ați fost vrednici să faceți încă. Cât eşti curată şi fără vină, stai la locul pe care ți l-a poruncit soarta. După cât vezi, mi-a vorbit ca dintr-o carte de demult.

Profesorul asculta, atent şi curios în acelaşi timp.

— Ți-a spus bătrânul asemenea vorbe? Într-adevăr?

Ea răspunse cu ochii întunecoşi şi mai palidă la față, silindu-se să nu pară sfâşiată:

— Da, mi le-a spus. E acel bătrân pe care l-ai dărâmat şi de care am înțeles că mă despart. Când va muri, dacă ne desfacem şi noi, am să rămân cea mai mizerabilă ființă. Deşi nu m-ai iubit şi nu mă iubeşti, deşi ai fost de atâtea ori nedrept şi brutal cu mine, eu am avut, doctore, pentru dumneata, poate, prietinie, şi te-am prețuit pentru tot ceea ce ai bun, încercând să te câştig. N-a fost cu putință; trebuie să mă resemnez; dumneata porți toată răspunderea.

Iacob Melinte se sculă deodată în picioare, împinse ceaşca cu ceai la o parte şi privi cu sprânceana încruntată în direcția soției lui, fără s-o vadă.

— Nu înțeleg unde vrei să ajungi, vorbi el, încă stăpânindu-se şi ținându-şi răsuflarea. Se vede bine că sunt iremediabil naiv. Mă gândesc să-ți fac o plăcere; îmi părăsesc îndeletnicirile de la Pârâul-Negru; intru aici bine dispus; vreau să petrec şi eu un ceas plăcut în casa mea, şi poftim! Iată cu ce vorbe de bună-venire mă întâmpini.

— Dar mă rog dumnitale, doctore, ce este? ce s-a întâmplat? întreabă doamna, făcându-se mai mică şi îmblânzindu-şi cu desăvârşire glasul.

Apoi rămase copleşită de nedreptate şi-şi întoarse fruntea spre foc, cu buzele strânse şi c-o mutrişoară de copil îndărătnic.

— Ha-ha! pufni profesorul. Iar începem. Cazi din cer mirându-te de ce este şi întrebând ce s-a întâmplat. Dar mi se pare că ne-am înțeles odată pentru totdeauna să lăsăm la o parte tot ce-a fost.

— Ca pe-un gunoi al vieții noastre... suspină ea, c-o privire piezişă.

— Ei da, ca pe-un gunoi al vieții... şi să încercăm a ne îmblânzi... Pofteşte acuma şi începe a-mi număra toate cusururile, a-mi aduce aminte de toate aşa-zisele brutalități; nu înlătura nici cel mai neînsemnat amănunt, scoate-mă din fire şi pune-mă iar într-o stare de disperare.

Ea urma să-l pândească pieziş, cu o ciudată linişte.

— De ce să ne despărțim? strigă profesorul deodată, Când ți-am vorbit eu de asta?

Doamna Melinte nu se simți în stare să răspundă.

— De ce taci? Când ți-am vorbit eu de asta?

— O, în multe rânduri, şopti ea cu blândeță.

— Când? când anume?

— Mai de demult, în timpuri imemoriale.

— Atunci ce fel de logică e asta? Îți bați joc de mine?

Ea ridică din umeri.

— Răspunde!

Doamna Melinte îl înfruntă c-un fulger, înălțând şi coborând pleoapele, şi urmă să tacă.

— Răspunde! strigă deodată profesorul cu glas de tunet. Asemenea absurdități şi nedreptăți nu le pot eu suferi. Am venit de la Pârăul-Negru — aş putea zice — numai pentru tine. Şi poftim!

— Numai pentru mine? La urma urmei, se poate; nu ne-am văzut de mult.

Era în glasul ei o intenție malițioasă. Doctorul se simți umilit.

— Ce înseamnă asta? se răsuci el, şuierându-şi vorbele.

Ea tăcu iarăşi, copleşită, cu o expresie a feței şi a ochilor de profundă nenorocire. Doctorul urma să-i ceară necontenit explicații, pe care ea nu voia să le deie, ca şi cum ar fi fost un secret de moarte. Unul din nenorocitele şi absurdele lor ceasuri de discuție se repetă aproape automat, cu singura deosebire că profesorul intrase acasă cu desăvârşire liniştit şi bine dispus, iar doamna Melinte nu lăsase să cadă între ei nici una din vorbele ei teribile.

Ea însă avea în atitudine ceva care-l izbise, ceva care i se părea străin. „Fără îndoială, cugeta doctorul, din vorba mea, din felul meu neprefăcut de a fi, a simțit că a început

a încolți în mine un sentiment nou. O simt închizându-se în ea şi respingându-mă; vrea să-mi dea dovadă că mă pricepe şi mă disprețuieşte. Am câteodată impresia că între noi zace o duşmănie iremediabilă, ca o fiară care năvăleşte asupra noastră să ne sfâşie de câte ori ne apropiem unul de altul."

— Ştiu la ce te gândeşti... grăi deodată, cu voce nealterată, doamna Melinte, după ce îl lăsă să-şi isprăvească vorbele învălmăşite şi mânioase. Acuma dumneata, doctore, cugeți la un final romantic al tragediei noastre. Să mă duci la Pârăul-Negru, să mă mai plimbi o dată pe baltă, să mă vâri în desişuri de stuh şi să mă îneci în ghiolul cel mai adânc.

Doctorul râse fals, cu o uimire neprefăcută. Într-adevăr, fulgerase în el acest gând de duşmănie.

— Am să-ți fac această plăcere, adăogi cu bunătate doamna Melinte; am să merg cu dumneata la Pârăul-Negru.

— Prostii şi nebunii! se scutură el, încrețindu-şi obrazul.

— Bine, prostii şi nebunii. Dar nu-i aşa că mă iei la Pârăul-Negru?

— Ce însemnează asta? se zbârli iar profesorul.

— Înseamnă ce trebuie să însemne. Îndrăzneşte a spune că nu te cetesc, ca pe un copil. De ce eşti rău? De ce izbucneşti fără pricină? de ce nu încerci a te stăpâni? Ce-ai găsit nesuferit în vorbele mele, ca să-mi dai asemenea

spectacol? Şi încă dacă ar fi fost cântat! Dar a fost răcnit. Acuma s-ar cuveni, la rândul meu, să-mi ţin şi eu discursul, să-mi spun rolul, cum zici dumneata. Ca să-ţi fiu bună parteneră, ar trebui să-l iau pe-o notă foarte înaltă. De data asta am să te cruţ. Şi am să te rog să mă ierţi pentru tot ceea ce ţi se pare c-am greşit; însă eu n-am greşit nimica. Mă simţesc aşa de singură şi uneori aşa de nefericită, încât am dreptul la un tratament mai puţin aspru. Te rog, linişteşte-te şi spune-mi povestea pe care mi-ai făgăduit-o.

Doctorul voi să se supere încă o dată. Era, într-adevăr, extraordinar! După ce-l ataţă şi-l scoate din fire, acuma îi cere istorisirea lui Uvar. Dar şi atmosfera specială s-a risipit; şi fantomele coincidenţelor s-au evaporat; şi entuziasmul lui a îngheţat. Ea înţelege perfect asta; de aceea zâmbeşte şi stă gata să-i mai adreseze ceva ascuţit. E o fiinţă teribilă femeiuşcă asta. Doctorul simte că a mai prins şi alt fir. După asemenea scene de violenţă, el mai are uneori şi inferioritatea de a trece, când e posibil, la desmierdări, pe care ea pare a le suporta cu resemnare. I-a pus deci diagnoza din prima clipă. În ochii, în glasul lui cetise fără greş ceva. Ea se apăra, poate nu împotriva lui. Viclenia ei feminină n-avea poate la bază ostilitate; dimpotrivă. Răsuflă prelung, deodată ostenit şi întristat.

Ea se apropie de el, îi cuprinse mâna şi-şi lipi fruntea pe umărul lui, suspinând.

— Cât suntem de proşti şi de nefericiţi! zise el mişcat. Ascultă, să-ţi spun întâmplările acelui iacut bătrân din

pustietățile siberiene, despre care vreau să vorbesc şi altora, în aula Universității. Întâi vreau să-ți istorisesc ție, ca să vezi cât de relative sunt plăcerile şi nefericirile.

Eufrosina Melinte îl ascultă cu oarecare atenție, păstrându-şi însă fața mâhnită şi ochii întunecoşi. După ce-i istorisi destul de încâlcit întâmplări care, pentru ea, nu păreau a avea semnificație, doctorul se opri, nemulțămit de sine.

Doamna Eufrosina oftă uşurel, ca trezită din vis.

— Asta-i conferința dumnitale? se miră ea căscând şi arătându-şi limba de mâțucă. E destul de interesantă. Într-adevăr, trăieşte acolo, în regiunile arctice, o lume a suferinții, cum spui. Preocuparea dumnitale pentru acei primitivi e vrednică de laudă, ca şi cercetările în flora şi fauna cotloanelor de la Pârâul-Negru. Cu destulă uimire văd că le pătrunzi toate şi le interpretezi. Aş dori numai să ai acelaşi ochi atent şi pentru o ființă omenească din altă regiune. Stai față de ea la depărtări telescopice, şi ea, în realitate, ți-i cea mai aproape. Te rog să mă ierți că poate — precum ai înțeles — am întrebuințat arme speciale. N-am altfel de apărare. Folosind un limbaj care-ți place, viața nu-i numai iacutul, ori numai balta, ori numai Roznovul. Ne-am desfăcut din veşnicie şi am venit unul către altul nu ca să ne spunem vorbe duşmănoase. Aşa ar trebui să-ți spun. Eu însă tac şi nu spun nimica. Dacă ai să mai fii tot aşa de rău, sfârşi ea privindu-l deodată cu ochi mari şi tragici, n-are să fie nevoie de sforțări mari ca să mă azvârli în baltă; mă arunc eu singură.

El se desprinse de ea cu gesturi de disperare:

— Iar? Pentru numele lui Dumnezeu, încetează!

— Vezi? îl mustră ea şi-i făcu loc, ca să se aşeze iar lângă dânsa.

Profesorul îi văzu atunci rochia de coloarea cafelei prăjite şi-i gâci zalele şi cătărămile de dedesubt, care-i ţineau încordate toate rotunzimile. Mirosea plăcut; avea mânuţi fine şi picioruşele cele mai mici din lume în colţuni de matasă şi pantofi de piele de şarpe. Avea în ea viclenie şi delicateţă. Probabil că ea îi descifra perfect sentimentele şi gândurile, oricât de profesor încerca să se păstreze. Generaţia puţin scrupuloasă a lui Andru Moisei îşi împlinise o misiune eliberând lumii o fiinţă subţire şi educată ca această femeiuşcă. Nu putea spună acelaşi lucru despre raportul dintre el şi cei de la Roznov. El rămăsese tot sub semnul lor şi al iacutului. Oftă şi sărută mânuţa care se întindea către el. „Însă în genunchi, cum spune rusul, niciodată!" încerca el să se reculeagă cu trufie.

— De multe ori, se întoarse el către Eufrosina Melinte, am încercat să te conving că numele tău e imposibil. Aş fi dispus să accept că numai aceasta e greşala de neiertat a bătrânului Andru. Trebuie să-l schimbăm; să-ţi spun Fina.

— Cine ştie! poate să vie şi asemenea clipă, răspunse ea, fără emoţiune, ca şi cum s-ar fi depărtat dintr-odată.

IX

După conferinţele şi succesele iernii, în cele dintâi zile de primăvară, doctorul Iacob îşi luă rusul şi se aşeză la Pârâul-Negru, ca să fie de faţă la trecerea gâştelor sălbatice. Înţelegerea era că, după ce se închide vânatul, inginerul pleacă şi vine doamna Eufrosina Melinte, să ţie tovărăşie profesorului.

Cei doi prietini au găsit pe Uvar cu luntrea gata cătrănită şi călăfătuită. În preajma laboratorului, pământul fumega zbicindu-se într-un soare strălucit. La asfinţit, cătră munţi şi păduri, încă albeau omături. Balta se desfăcuse la limpezişuri; cele din urmă sloiuri luceau între stufuri, topindu-se. Plutea peste toate un abur străveziu; ramurile goale ale sălciilor îşi schimbaseră coloarea şi pompau sevă cătră muguri.

Lângă luntrea priponită stăteau drept, cu cozile înfipte în pământ moale, lopeţile. Uvar le smulse şi le potrivi la locul lor. Apoi trecu în căsuţa cu uşa şi ferestrele deschise şi aduse câteva unelte de pescuit, două băncuţe, pe care le potrivi între crivace, şi un ispol. Deasupra băncuţelor adăogi perne acoperite cu lăvicere. Doctorul le cunoştea: erau lăvicere de la Roznov. Deci Uvar se grăbise a face o vizită bătrânilor şi căutase iarba de leac.

— Ce face mama, Uvar?

Iacutul îl privi mai mult cu spaimă decât cu mirare. Fără îndoială că acest om învăţat are multe meşteşuguri tainice pentru a cunoaşte cele mai ascunse lucruri.

— Am găsit-o lângă sobă, răspunse el.

— I-ai dat buruienile şi s-a bucurat, nu-i aşa?

— Aşa este; şi a întrebat de dumneavoastră. I-am spus că duminică vă duceți la Roznov, ca să-i vedeți pe dumnealor. Tatăl dumneavoastră e sănătos şi a dorit să asculte cântări care le-am învățat cu dumnealui. Însă eu le-am cam uitat. Am învățat altele de la oameni de aici. Cântece de lume.

— Cum? Ce-ai învățat?

— Cântece de lume, domnule profesor, se veseli Uvar, cu gura largă, arătându-şi dinții de fildeş.

— Asta nu-i rău. Dar de ce ai vestit că mă duc duminică la Roznov? N-aveai de unde şti. Eu nu ți-am poruncit nimic în privința asta.

— Astăzi e joi, socoti Uvar uitându-se pieziş la baltă. M-am gândit că două zile umblăm la vânat. A treia e pentru odihnă. Mergem să ne închinăm la biserică la Roznov. Mama dumneavoastră spune că pregăteşte cea mai bună mâncare din lume, în număr de o sută cincizeci.

— E vorba de sărmăluțe... se întoarse profesorul către Anton Rohalschi.

— Întocmai, stimate şi iubite Iacob Ioanovici. Sunt bucuros că nu vom lipsi de la masă. Iacutul e un om înțelept.

Cercetară cotloanele până către prânz şi găsiră câteva cârduri de rațe. Dar lumea iazului încă nu era aşezată; zările de către-amiază încă nu-şi deschiseseră porțile. Cu tot soarele, vântul era rece şi sufla de la miazănoapte. În ochiuri negre, între papuri şi sălcii, în partea izvoarelor vii, broaştele îşi depuseseră ouăle fără număr, dar nu se mişcau din tainițele de sub luciu, păstrând în guşele lor alburii tăcerea bălții. Amurgul acelei zile dintâi a avut o lucire străină şi înghețată. Dar a doua zi dimineață glasul lui Uvar îi chemă vesel. Iacutul bătea în obloane, trezindu-i fără nici o sfială din somn.

— Ce s-a întâmplat, Uvar? Intră! îi porunci doctorul.

Slujitorul intră bocănind. Se uită în juru-i; luă puştile şi cartuşierele şi vru să iasă cu ele.

— Mai stai, Uvar; spune întâi ce s-a întâmplat.

Iacutul se întoarse de la uşă:

— Îndată după miezul nopții, lămuri el, s-a răsucit vântul de către munte. Era tot aspru, ca de pe omăt. După aceea, în zori, l-am simțit încălzindu-se. Au venit cârduri de rățuşte; după ele s-arată şi nouri. Dar până la amiază nu cred să ploaie. Cât nu plouă şi ține soare, intrăm pe baltă. Trebuie să fi sosit şi cufundari de la marea, de cei care nechează; şi fluierari. Se cuvine numaidecât să-i căutăm.

— Bine, iacutule, râdea inginerul; asemenea poruncă nu se poate să n-o ascultăm. Venim neapărat.

Intrară pe baltă la prânzişor şi vânară până la amiază. Găsiră-ntr-adevăr câteva soiuri de paseri străine, călifari, cufundari de marea, rațe cu penajuri albe şi cu moț. Erau numai un fel de cercetaşi înaintați ai nemărginitelor stoluri care se pregăteau să vie. Înghețul şi vântul potrivnic le opriseră. Acuma erau gata să treacă spre mările libere din miazănoapte, spre gurile fluviilor siberiene, spre ostroave misterioase, unde se țin soboruri extraordinare ale dihăniilor mării şi văzduhului. Vântul sporea, din ce în ce mai umed şi mai cald, şi nourii pluteau pe munți şi păduri, lăsând libere în cer lacuri adânei de azur. La două după amiază, când ieşiră din luntre ca să se ducă la masă, vântul avu un răstimp de linişte. În acel răstimp solemn, pe care-l comandase parcă o poruncă din eternitate şi din bălțile de sus, izbucni deodată, fără nici un semnal prealabil, în toate bălțile de la Pârăul-Negru, tunetul broaştelor. Dintrodată porniră toate, formidabil, din pământ până în cer. După ce-şi îndepliniră oficiul, se liniştiră. Profesorul şi inginerul se opriseră înfricoşați, cu inimile bătând. Iacutul îşi vedea nepăsător de treburi. Cu toate acestea, ascultase şi el acel semnal al veşniciei şi-l înțelesese, fără să-i caute argumente şi justificări.

Vântul se trezi iar şi îndată sosiră şi stropi de ploaie. Soarele rămase sub nouri toată după-amiaza. Înserarea veni c-un fel de presiune tăcută şi egală a vântului, în care şopotul ploii pe ape se auzea distinct, ca un cântec. Cu întunericul compact al nopții, stihiile părură a se mişca înspre steaua polară. Cei doi prietini stăteau ascultând

freamătul migrațiunilor uriaşe de primăvară. Multă vreme oprite de curenți ostili, în preajma mărilor din mijloc, acuma se îmbulzeau spre nord în şiraguri nesfârşite şi etajate, chemându-se, din fundul cerului până la linia stufurilor. Iacutul aprinsese foc de găteje în fața laboratorului; profesorul şi inginerul ascultau din cerdac acel zvon pe care numai vânătorii au bucuria de a-l cunoaşte. N-aveau lămpi; stăteau în jilțuri, învăliți în blăni, şi ascultau. Îi lumina dintr-o parte focul. Observară şi pe Uvar cum stă cu urechea întoarsă către văzduhul nopții.

— Ce cântec asculți, Uvar? îl întrebă doctorul Iacob.

— Ascult, ca să ştiu ce trece, răspunse vesel iacutul. Sunt obişnuit cu asemenea glasuri şi le cunosc de când eram mic. De răul lor nu puteam închide ochii.

— Într-adevăr, el le deosebeşte şi le înțelege... întări Anton Rohalschi. Gâştele şi lebedele le-aud şi eu; dar celelalte mi-i cu neputință să le desluşesc. Sunt sute şi mii de specii de paseri.

— Eu le ştiu... rosti încet iacutul. Nu mi-au putut spune numele în limba de aici, căci ele grăiesc altă limbă; dar după înfățişare le cunosc.

Le asculta atent şi visător.

— Uvar, grăi doctorul aprinzându-şi o țigară, nu mi-ai răspuns niciodată dacă ai mai avut un bunic pe care-l chema ca şi pe tine.

— Nu ştiu, răspunse iacutul; bunic trebuie să fi avut, dar nu l-am cunoscut. Mama a murit tânără şi m-a lăsat

singur. Tata a căzut într-o râpă umblând după reni. Foarte puțin îmi amintesc cum că ar fi spus el ceva despre bătrânul lui, că era chior de ochiul stâng; şi nu bea rachiu — dovadă că nu era bărbat vrednic; dar a fost prin țări străine şi se zice că ar fi văzut pe împăratul alb. Dar asta poate fi şi o vorbă. La noi toți oamenii visează să vadă pe împăratul şi trăiesc cu asemenea nădejde în colibele lor înghețate până ce mor.

— Poate acel împărat e soarele... râse inginerul.

Silueta slujitorului rămase o clipă neclintită, cu gura căscată, pe fondul de lumină.

— Aşa e; asta este, se veseli el. E soarele... Cine ajunge la el nu mai vrea să se întoarcă înapoi. Acolo am fost rob şi în toți anii eram să mor de foame. Aicea sunt prietinul oamenilor, adaose el rânjind larg, şi nu mai sunt rob. Aici e raiul de care spun poveştile.

— Cum se poate, Uvar? se miră profesorul. Ție nu ți-i dor de locul tău? Nu ți-ai luat pământ într-o sticlă?

— Ba mi-am luat; dar l-am lepădat pe drum, în gară la Kiev.

— N-ai avut nevastă?

— Nu.

— Poate ai fost prietin c-o fată.

— Se poate; dar ea a rămas acolo şi eu am venit la împăratul. Aici am găsit una care râde. Băgați de samă, începu el altă vorbă, înălțând palma dreaptă lângă ureche.

Acuma au început a trece gâştele cele mari. Până acum am auzit numai gârliţe. Unele coboară către noi; mâni le găsim la margine, în apele dezgheţului.

Ploaia urma să cânte în baltă.

— Ascultă, iacutule, încercă iar doctorul, eu am aflat şi trebuie să-ţi spun că pe bunicul tău l-a chemat ca şi pe tine, Uvar, şi a fost un om vrednic şi drept, dar n-a avut viaţă fericită.

— Nu mă mir şi se poate, răspunse cu indiferenţă slujitorul. Dumneata, fiind un fel de şaman, poţi cunoaşte orice. În ţara aceea toţi oamenii trăiesc cu dreptate, dar nimeni nu cunoaşte bucurie.

— După cum văd, râse inginerul, omul nostru e eliberat de dorul pământului natal şi de glasul strămoşilor. Iubite Iacob Ioanovici, te rog să nu te superi şi să-i dai dreptate. Acolo e nevoit să facă sforţări îngrozitoare ca să nu crape de foame. Aicea dă numai dintr-o mână şi se ţine deasupra. Poate ai fi curios să afli ce crede el despre oamenii de aici, care se simţesc aşa de rău acolo unde el se simte atât de bine.

Iacutul îşi dezvăli iar râsul tăcut, în lumina focului. Nu-şi putea da lămuririle lui încâlcite, dar se părea că ştie foarte bine din ce pricină. Rămase visător şi neclintit, urmând să asculte zvonul stihiei care fremăta pe uriaşe curbe ale aceleiaşi latitudini pământeşti.

— Paserile şi dihăniile sunt mai multe decât oamenii... zise el către europeni, şi se cufundă iar, imediat, în visul lui şi-n puhoiul primăverii.

X

Doamna Eufrosina Melinte a venit la Pârăul-Negru cu o zi mai devreme decât hotărâse, către mijlocul lunii aprilie. Inginerul Anton Rohalschi nu era acolo. Băuse coniacul, îşi spusese vorbele şi se dusese şi el la treburi ale lui. Doctorul se cufundase în mâluri, cu entuziasmul obişnuit, având tovarăş pe iacut, din care nădăjduia să scoată un destul de bun laborant, însă de clasa a doua, din pricina mânilor lui prea mari. De la mâlurile calde se ducea la odăiţa cu fiolele şi cu ochianele, în care se deprinsese a ceti şi asiaticul. Apoi iar se întorcea pe baltă. Avea în jurul lui, în luntre, reţele şi vase felurite. Cufunda reţelele sub luciu, aducea în lumină fiinţi şi plante minuscule, le privea foarte de-aproape, le potrivea sub lupă, le împărţea într-o străchinuţă ori într-o cutie; şi era aşa de absorbit, încât nu băga de samă nici mersul soarelui (ceasornicul şi-l uitase acasă), nici căldura sporită, nici umbreluţa roşie, care se mişca pe mal către luciul izvoarelor. Acea umbreluţă părea un mac ce-şi schimbă întruna locul. Ar fi putut părea o minune, dacă regiunea pe care doamna Melinte o cerceta cu ochi destul de indiferenţi n-ar fi fost, în realitatea vieţii ei necunoscute, ceva cu mult mai extraordinar. Balta era, de la un capăt la altul, de la suprafaţă şi până în nomol, o creaţie necontenită şi violentă de fiinţi şi fenomene, asupra cărora profesorul se înclina cu o uimire religioasă. Încă din clipa când la răsărit se schiţau coloane şi arcuri de abur purpuriu pentru intrarea zeului vieţii,

privighetori de baltă şi pitulici cât o alună îşi spuneau numele cu glasuri fărâmate mărunt şi delicat în pliscuri. Stăteau înfiorate pe vârfuri de trestii şi ierburi şi aşteptau să li se prefacă ochişorii în juvaeruri ale bucuriei. Bâtlani neclintiți se lămureau din noaptea cotloanelor, la coada ghiolurilor, între tipsiile verzi ale frunzelor de nufăr. Stăteau posaci şi fioroşi ca nişte asasini, aşteptând o pradă, pe care o săgetau cu clonțul şi o înghițeau într-o clipă, într-o convulsie enormă a gâtlejului. Gaia, vulturul cel bătrân, trecea pe deasupra, în zbor lin, răsfirându-şi penele în cele dintâi coame de lumină şi, acolo unde clonțul bâtlanului părea că împuținează, el vedea foind miliardele de codați, puzderiile de peşti ca nişte ace, viermi fără de număr suind scara vieții pe lujerele lianelor. Cei din fund sunt informi, cei de sub luciu boldesc ochi de perle, cei care au înțepenit în ghemul unei morți aparente, în aer, scapă ca nişte aeroplane pitice de aur şi albastru, ca să împlinească virajele dragostei în veşnicia de o clipă a dimineții. Alte nenumărate gângănii ale apei par necontenite încercări. Unele sunt discuri mici cât o linte, altele se lungesc, altele se subțiază; unele au zale de abanos şi tiviluri roşii şi vâslesc în sus şi în jos pe o rază, ca pe un fir solid de lumină; altele au fost abandonate înainte de a li se aşeza coada. În fund, la rădăcina stufului, s-au deschis scoicile. Cătră larg, unde începe a se zimți luciul, plutesc melci, aşteptând adierile dimineții, ca să pornească la descoperirea unei Americi dincolo, sub sălcii. În cetățile lor, rățoii spun ceva moale şi catifelat, pe când rațele ascultă atente pe cuibare. Apar şerpi pe plăvii; s-arată o clipă virgulele

negre ale lipitorilor. Balta întreagă începe a fremăta cu toate neamurile ei de zburătoare, chemând la actul măreț al răsăritului tainițele şi fundurile. În sulurile de lumină doctorul putea bănui numai, fără a încerca s-o aprecieze, acea înfricoşată desime a vietăților pe care ochiul omului de obicei le confundă cu limpezimea. La această lungă vibrare a răsăritului se întovărăşeau şi toate elementele fixe ale vieții:- plantele uriaşe până la cele mai subțiri decât ața painjenului. Aceasta e clipa când explodează florile şi semințele. Cu pălăria pleoştită într-o parte pe cap, într-o poziție dintre cele mai incomode, profesorul Iacob se străduia să sondeze ici şi colo această picătură de infinit, având deşertăciunea să creadă că poate explica şi înțelege ceva. Absorbit şi cu gura căscată, iacutul îi urmărea toate mişcările şi toate operațiile, holbându-se şi el în cutii şi asupra tuburilor de sticlă. Deodată se auzi cântând cucul.

Doctorul Iacob înălță fruntea, înlătură toate sculele din juru-i, răsuflă obosit şi-şi aprinse o țigară. Soarele se înălțase cu mult deasupra pământufului trestiilor şi vântul adia uşurel.

Cucul cântă a doua oară.

— Până acuma nu l-am auzit. Cum se chiamă, iacutule, paserea asta? întrebă doctorul.

— Se cheamă cum spune, râse Uvar; cucu.

— Nu-i adevărat, iacutule. Când eram copil şi păşteam caii în prund la apa Bistriței cu alți băieți de sama mea, am auzit o poveste despre cuc. Ți-o spun şi ție, ca să

cunoşti adevărul. Au fost, în lumea de demult, doi fraţi care se iubeau şi umblau nedespărţiţi. Pe unui îl chema Cucu şi pe celalalt Ştefan. Nişte împrejurări de care nu-mi mai aduc bine aminte i-au rupt unul de altul. Cucu s-a dus pe cealaltă lume. Iar în lumea asta Ştefan a fost prefăcut de Dumnezeu în pasere. Şi tot umblă şi-l strigă pe celalalt, ca să-l găsească. Se duce în alte părţi din lume şi-l caută; nu-l găseşte şi se întoarce iarăşi aici, primăvara. Aşa încât paserea care s-aude chemând e Ştefan.

Uvar ascultă cu luare-aminte, încredinţat că altfel nu poate fi.

— Atunci Cucu va fi fiind în ţara iacuţilor, îşi dădu el părerea. Acolo Ştefan nu vine niciodată să-l cheme.

Doctorul zâmbi, copleşit de soare, şi-şi aşeză pălăria pleoştită mai comic, strângând-o asupra frunţii. Uvar se desfăcea şi se-ntindea în căldura zilei, ca şi cum era încorporat vieţii care viermuia în juru-i, deasupra şi dedesubt.

— Eu am mai învăţat un cântec... zise el către doctor.

Zâmbea, însă avea în ochi o melancolie suspectă, care nu scăpase profesorului.

— De la cine l-ai învăţat, Uvar?

— L-am învăţat din lume.

— Nu cumva ţi l-a cântat doamna moaşă Amalia?

Slujitorului i se ridică sângele în ochi. Nu dădu răspuns.

— Bine, s-aud, vorbi doctorul, aprinzându-şi altă ţigară şi răsturnându-se între lăvicere şi maldărele de stuf.

Uvar începu să cânte, c-o voce neaşteptat de plăcută la un asiatic. Acel ceva străin care era în el dădea un accent nou melodiei.

„În grădină la Ion
Toate paserile dorm,
Numai una n-are somn.
Tot zboară din pom în pom
Şi strigă: Ion, Ion.
Tot zboară din creangă-n creangă
Şi strigă: Ioane dragă!”

— Ce spune despre cântecul tău doamna moaşă Amalia? întrebă doctorul Iacob.

— Îi place, răspunse slujitorul. Eu mă rog, domnule profesor, să-mi dai voie să mă cheme Ion, ca şi pe alţi oameni.

— Eşti un prost, Uvar.

— Nu-i adevărat, clatină din cap iacutul, veselindu-se.

— Eşti un ticălos, Ioane, zise doctorul, bătându-l cu palma peste umăr. Ai noroc că moaşa-i văduvă şi nu se pot supăra flăcăii din sat. Altfel te-ai duce la fundul bălţii, să te mânânce racii.

Iacutul scutură din cap cu energie: nu se temea de asta.

De cătră mal, cucul cântă a treia oară. Slujitorul păru intrigat; întinse gâtul, înălță fruntea, privi printre trestii şi sălcii şi râse cu toată gura şi cu toți dinții.

— Nu-i Ştefan, zise el, închizând dintr-un ochi şi făcând semn cătră țărm.

Melinte se ridică în luntre, se uită spre laborator, văzu mişcându-se macul, şi slujitorul trebui să-l sprijine şi să-l oprească. Înțelegând că voise să păşească în baltă, doctorul se aşeză la loc, aruncă țigara şi porunci iacutului să vâslească din toată puterea.

Întâlnirea a fost cu mult mai puțin caldă decât ar fi dorit doctorul. Doamna Eufrosina Melinte părea totuşi destul de veselă şi de bine dispusă. După ce-şi retrase mânuța, pe care profesorul, în ultima clipă, nu se hotărâse decât s-o strângă între degetele lui groase şi pârlite de soare, ea se interesă de iacut, ceea ce era o noutate.

— Ce mai faci, Uvar? Parcă te-am auzit cântând.

Asiaticul tăcu, ruşinat.

— Într-adevăr, el cânta, mărturisi doctorul.

— Mi-a plăcut, râse doamna Melinte; în orice caz, era mai frumos decât strigătul meu de două silabe.

Profesorul ar fi voit să dea altă interpretare acelui cuc nou al primăverii, dar nu se putea hotărî şi-i era în general ruşine de cuvintele neobişnuite.

— Uvar, lămuri el, s-a hotărât să-şi schimbe numele.

— Ion! întări iacutul, şi-i păru bine că doamna se veseleşte nespus.

— Ne-a rugat să-l chemăm cu acest nume localnic, urmă profesorul, ca să i se potrivească şi lui cântecul cu paserea dorului.

— Asta-i interesant, suspină cuconița; sălbaticul dumnitale începe să-mi devie simpatic.

Doctorul, la marginea bălții, se pleca, culegând apă în pumn şi spălându-şi mânile. Într-un buzunar avea săpun, în altul spirt. Urma să explice:

— Cântecul lui e în legătură cu primăvara, pe care eu o observ de câteva zile în baltă. E o presiune uriaşă şi irezistibilă. Uvar a găsit un drum cotit până la casa cu flori în fereastră a doamnei moaşe Amalia. Această văduvă are proporții pe care el le acceptă cu aceeaşi recunoştință cu care primeşte toate darurile acestui paradis în care l-a adus Dumnezeu.

— Ioane, ține-mi, te rog, umbrela... porunci doamna Eufrosina Melinte.

Slujitorul primi umbrela. Chiar atunci doctorului îi veni în minte că a sosit clipa când ar putea îndrăzni şi el să reducă la două silabe titulatura pompoasă şi atât de puțin expresivă a soției lui. Era însă o imposibilitate, îşi făcea în acelaşi timp el socoteală, să asocieze botezul asiaticului cu acest moment întru toate deosebit. Se mulțămi să simtă numele ei nou vibrând numai în sine, aşa cum vibrau viețile nebănuite în fundul lacului.

— Ce fac eu cu asta? întrebă slujitorul, nedumerit; mie nu-mi trebuie. Şi întinse doctorului umbrela.

Doctorul luă macul cu stânga, în timp ce femeia îi cuprindea brațul drept şi-i lămurea că până la masă mai este timp şi că ar dori să cunoască şi ea ceva din acea lume de pe pământul celalalt, unde trece el necontenit cu luntrea. Se duc singuri şi probabil vor trece printr-o arcadă de sălcii.

— Să trecem dincolo, îndemnă ea.

Într-adevăr, doctorul a vâslit către un portal de umbră, trecând în regiunea apelor vii ale iazului de la Pârăul-Negru.

Acolo, cu o viclenie de care doctorul se ilumina până în fundul ființii lui, ea îşi plecă fruntea, urmărind lângă tâmpla lui, în aer şi în ape, minunile eternului zeu al vieții. Doctorul părea tulburat; se simțea neîndemânatic şi c-un fel de pudoare față de pădure şi de atâția ochi de flori şi de gângănii care se deschideau în juru-le; şi mulțămi în sine slujitorului că i-a lepădat acel obiect colorat, de ocrotirea căruia nu-şi închipuise că s-ar putea vreodată folosi.

Astfel, prin coincidențe în aparență absurde, bătrânul şi severul iacut din mormântul lui de subt arcul aurorei boreale a încălzit şi a împăcat două inimi în altă regiune a spațiului şi a timpului.

* * *